

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ATATÜRK DÖNEMİ EĞİTİM DÜŞÜNÜRLERİNİN
VATANDAŞLIK ANLAYIŞI

Bayram KESKİN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Rifat GÜZEY

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Sibel OĞUZ HAÇAT

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Osman ÇEPNİ

KASTAMONU-2020

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Bayram Keskin

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ATATÜRK DÖNEMİ EĞİTİM DÜŞÜNÜRLERİNİN VATANDAŞLIK ANLAYIŞI

Bayram KESKİN
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Rıfat GÜZEY

Belgesel tarama yöntemi ile hazırlanan bu çalışmada, Atatürk dönemi eğitimcilerinden İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel ve Halil Fikret Kanad'ın vatandaşlık görüşlerinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Yeni kurulan devletin vatandaş anlayışının şekillenmesinde önemli görev üstlenen eğitimcilerin hayal ettikleri vatandaşlık görüşü anlaşıldığında o zamanın devlet anlayışı ve eğitim yaklaşımları da daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Cumhuriyet döneminde eğitim alanında ismini duyurmuş olan bu eğitimciler, ülkede eğitim alanındaki önemli faaliyetlere öncülük edip imza atmışlardır. Ülkenin ilerlemesi için, eğitim alanındaki gelişmelere yön vermişler, yaptıkları çalışmalar ile ülkenin hedeflediği insana ve vatandaşa ulaşmaya ve onları yetiştirmeye gayret etmişlerdir. Ülke eğitiminde önemli yerleri olan bu eğitimciler, eğitim felsefeleri ve görüşleriyle, eğitim alanındaki yenilikleri ile yeni kurulan devletin vatandaş hedefine önemli katkılar sunmuşlardır. Cumhuriyet ve Atatürk ilkeleri çerçevesinde gelişen bu yeni vatandaş profili inkılâp ve reformlar ile desteklenmeye ve ayakta tutulmaya çalışılmış, eğitimcilerin ortaya koymuş olduğu eğitim alanındaki faaliyetlerle de desteklenmeye çalışılmıştır.

Hedeflenen vatandaşa bakıldığında milli ve manevi değerlere sahip, milliyetçi ve laik, eğitimini tamamlamış bireyler arzu edilmiştir. Ülkesi için çalışan, ülkenin menfaatlerini ön plana koyan, bedenlen, zihnen, fikren olgunluğa erişmiş kişiler yetiştirilmeye çalışılmıştır. Üreten ve ülkenin ilerlemesi için gayret sarf eden, çalışkan fertler hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Atatürk dönemi, vatandaşlık görüşü, cumhuriyet dönemi, sosyal bilgiler, eğitim düşünürleri, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel, Halil Fikret Kanad.

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

THE CITIZENSHIP CONCEPT OF EDUCATIONAL THINKER IN ATATÜRK PERIOD

Bayram KESKİN
Kastamonu University
Institute for Social Science
Department of Turkish and Social Studies Education

Supervisor: Assit. Prof. Ahmet Rıfat GÜZEY

In this study, prepared with scanning document method, it is aimed to put forth the citizenship opinions of İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel and Halil Fikret Kanad, who are among Atatürk period's educationists. When we understand the newly founded government's important position educators' citizenship opinions, we can easily understand that period's government politics and education approaches.

These educators became famous in the first years of republic and they succeeded many important educational activities and projects. For country's development, they conducted educational studies and with these they aimed to access the wanted person and wanted citizen. These very important educationists made significant contributions to the government's citizenship goals with their education approaches, opinions and innovations. This new citizenship profile which improved through republic and Atatürk principles, was supported with innovations and reforms and also with educational activities by educationists.

When we look to the wanted citizenship, that belongs national and moral values, secular and nationalist and completed their educations. It was intended to raise citizens working for their country, giving importance to country's benefits, became mature as body, mind and mentality. Hardworking and volunteer for country's development studies were targeted.

Key Words: Atatürk period, citizenship approach, republic period, social studies, education experts, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel, Halil Fikret Kanad.

2020, 104 pages

ÖNSÖZ

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte ülkemizde yeni bir vatandaş profili ve kimlik ortaya çıkmıştır. Yeni devletin ihtiyacı olduğu vatandaşları yetiştirmek ve istediği şekilde yönlendirmek istemesi ile vatandaşlık konusunda önemli adımlar atılmıştır. Ülkenin kurucu kadrosundaki kişilerin yön vermesi ile sistemli bir şekilde vatandaş profili oluşturulmaya başlanmıştır.

Bir devletin ayakta kalabilmesi, içinde barındırdığı vatandaşlarının bilinç düzeyi, eğitim seviyesi, çalışma gayreti, idealleri ve ülküleri ile doğrudan bağlantılıdır. Devlet de burada devreye girmekte ve her bir vatandaşını “doğru” yöne yönlendirmeye çalışmaktadır. Her bir ferdi cemiyet hayatına uygun hale getirmek ve ülke yararına faaliyetlerini artırmak için çeşitli alanlarda yapılan faaliyetlerle bireyin gelişimi için çalışılmaktadır. Eğitim alanında önemli bir görev olan “iyi ve doğru vatandaş yetiştirme” hedefi için Cumhuriyetin kuruluşundan beri faaliyetler devam etmektedir. Bu çalışmada da, Atatürk döneminde önemli görevlerin başında yer alan eğitimcilerin vatandaşlık görüşlerinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

Bu süreçte emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim. Katkıları ve destekleri için hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Rıfat Güzey’e, destekleri için hocalarım Doç. Dr. Sibel Oğuz Haçat ve Doç. Dr. Zafer Kuş’a, eğitim hayatıma katkısı olan saygıdeğer hocalarıma, enstitü öğrenci işleri bürosundaki personele şükranlarımı sunarım. Bu süreçte desteği, sabrı ve morali ile yanımda olan değerli eşime ayrıyeten teşekkür ederim.

Bayram KESKİN

Kastamonu, Aralık, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VII

I. BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı	3
1.2. Tezin Önemi	3
1.3. Sınırlılıklar.....	4
1.4. Problem Durumu	4

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Cumhuriyet Yıllarında Vatandaşlık.....	7
2.2. Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık	10
2.3. Atatürk Dönemi Eğitim Düşünürleri	15
2.3.1. İsmail Hakkı Baltacıoğlu	15
2.3.1.1. Hayatı.....	15
2.3.1.2. Eğitim Görüşü.....	19
2.3.1.3. Vatandaşlık Görüşü.....	21
2.3.1.3.1. <i>Vatani Boyutu</i>	21
2.3.1.3.2. <i>Eğitim Boyutu</i>	23
2.3.1.3.3. <i>Bireysel Boyutu</i>	25
2.3.1.3.4 <i>Manevi Boyutu</i>	28
2.3.2. İsmail Hakkı Tonguç	30
2.3.2.1. Hayatı.....	30

2.3.2.2.Eğitim Görüşü.....	34
2.3.2.3.Vatandaşlık Görüşü.....	36
2.3.2.3.1.Vatani Boyutu	36
2.3.2.3.2.Eğitim Boyutu	39
2.3.2.3.3.Bireysel Boyutu	42
2.3.2.3.4.Manevi Boyutu	44
2.3.3. Hasan-Âli Yücel	45
2.3.3.1.Hayatı.....	45
2.3.3.2. Eğitim Görüşü.....	50
2.3.3.3.Vatandaşlık Görüşü.....	52
2.3.3.3.1. Vatani Boyutu	52
2.3.3.3.2.Eğitim Boyutu	55
2.3.3.3.3.Bireysel Boyutu	56
2.3.3.3.4.Manevi Boyutu	58
2.3.4.Halil Fikret Kanad	60
2.3.4.1.Hayatı.....	60
2.3.4.2. Eğitim Görüşü.....	62
2.3.4.3.Vatandaşlık Görüşü.....	65
2.3.4.3.1. Vatani Boyutu	65
2.3.4.3.2.Eğitim Boyutu	67
2.3.4.3.3.Bireysel Boyutu	68
2.3.4.3.4.Manevi Boyutu	71

III. BÖLÜM

YÖNTEM.....	73
3.1. Araştırma Modeli	73
3.2. Verilerin Toplanması.....	73

3.3. Araştırmanın Örneklemi.....	74
3.4. Verilerin Analizi.....	74
IV. BÖLÜM	
ARAŞTIRMA BULGULARI.....	76
V. BÖLÜM	
TARTIŞMA	90
VI. BÖLÜM	
SONUÇ	92
VII. BÖLÜM	
ÖNERİLER.....	96
KAYNAKLAR	988
ÖZGEÇMİŞ	1045

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Bir ülkenin var oluş kaynağı olan bireyler o ülkenin en temel değerleridir. Bu değere sahip her devletin, kendi öz değerlerini en güzel şekilde yetiştirip muhafaza etmek ve geleceğe hazırlamak en önemli vazifesidir. Kendi ülkesi içinde yaşayan ve kendi ülkesine, milletine bağlı “vatandaş” yetiştirmek arzusu her devletin en başta gelen hedeflerinden birisidir. Vatandaşlar bir ülkenin geleceğini temin ve inşa ederler. Bu bilince sahip her devlet, kendi öz değerleri olan vatandaşını en iyi şekilde yetiştirip yönlendirmek, kendi devlet hedefleri doğrultusunda eğitmek isteyecektir.

Vatandaşı olduğu ülkesine hizmet eden, üreten, kendini geliştiren, ülkenin ve milletin faydasına çalışan fertlere ülke ve millet olarak her daim ihtiyaç vardır. Devletin en büyük gayesi de vatandaşlarını, özellikle geleceğin teminatı olan çocuklar ve gençleri bu amaç ekseninde yetiştirmektir.

Sosyal bir varlık olan birey toplum içerisinde her daim öğrenmekte ve kendini geliştirmektedir. Sosyal çevrenin etkisiyle eğitim sadece okullarda kalmamakta, hayatın her alanında devam etmektedir. Bu bağlamda ülkenin yetiştirilecek vatandaş hedefini sadece okul gençliği oluşturmamakta, ülkedeki her ferдин ülke yararına bilinç kazanması için kapsamlı bir eğitim amaçlanmaktadır.

Ülkemizde de gerek eğitim sistemiyle gerek sosyal ve kültürel imkânlarıyla gerek yayın vasıtalarıyla topyekûn bir eğitim hedefi vardır. Milli ve manevi değerlere sahip, ülkesi için hizmet eden, kendini geliştiren, sosyal ve mesleki hayatta başarılı birey ülkemizin hedeflediği vatandaş profilidir. Kapsamlı bir eğitim vasıtasıyla gerek çocuklar ve gençler gerekse yetişkinler devletin hedeflediği “iyi vatandaş” amacı doğrultusunda yetiştirilmek istenmektedir. Bu vatandaş profili Cumhuriyetle yeni kurulan devletin öncelikli hedefi haline gelmiştir. Devlet, içinde barındırdığı bireyleri bir arada tutmak, yeni kurulan devletin sahiplenilmesini sağlamak, yapılan devrimlerin kabullenilmesini sağlamak için öncelikli olarak milletini eğitme

gayretine gitmiş, devletin hedefleri doğrultusunda bireyler istenilen vatandaş profiline yönlendirilmeye çalışmıştır. Arzu ettiği “milli vatandaş”, “çalışkan vatandaş”, “iyi vatandaş”, “eğitilmiş vatandaş”, “demokrat vatandaş” gibi gayeler için kanunlar, eğitim politikaları, eğitim kurumları, sosyal kültürel faaliyetler, yayın faaliyetleri gibi birçok alanda etkinlik göstererek fertlerin istenilen yönde ve devletin arzu ettiği şekilde gelişmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyetle birlikte yeni bir kimlik arayışına girilmiş, Osmanlıdan gelen ümmet anlayışı yerine milliyet temelli bir sistem ile vatandaş şekillendirilmeye çalışılmıştır. Yeni kurulan devletle birlikte vatandaş profilindeki değişiklik sistemi ile yeni adımlar atılmıştır. Bu bağlamda Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılması ile eğitim alanında önemli bir devrim gerçekleştirilmiştir. Medrese, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile eğitimi kontrol altına almaya çalışan yeni devlet, eğitimi rastlantıya bırakmak istemediği gibi kontrolünün dışında da tutmak istememiştir. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun kurulması ile milli vatandaşların yetiştirilmesi noktasında adımlar atılmıştır. Harf inkılabı da yine eğitime etki eden önemli bir adım olmuştur. Eğitimde eşitlik ilkesi doğrultusunda adımlar atılmış, Halkevleri ve Türk Ocakları ile eğitim desteklenmiştir. Üniversite faaliyetlerine ağırlık verilmiş, Milli Eğitim Şuraları ile eğitim sistemli bir şekilde yürütülmeye çalışılmıştır. Devlet, Atatürk ilkelerini eğitim müfredatına eklemekle Kemalist vatandaşların yetişmesine yönelmiştir. Cumhuriyet tarihinde önemli yeri olan Köy Enstitüleri kurularak eğitimi köylere kadar ulaştırmayı ve ülkenin ihtiyacı olan çok yönlü ve eğitilmiş kişilerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

Eğitimin milli olması üzerine faaliyetler yapılmış, Türk milletinin kendi öz değerlerine ulaşmaya çalışılmıştır. Ülkenin her yerindeki vatandaşlara ulaşmak ve yeni kurulan devletin yaklaşımı doğrultusunda eğitim ve gelişmelerini sağlamaya çalışılmıştır. Ülke ve millet olarak ilerlemenin gerektiğini, bunu sağlamak için de her bir bireyin üzerinde ödev ve sorumlulukların olduğu anlatılmış, bu bağlamda tüm vatandaşların ülkesi için gayretle çalışmasına teşvik edilmiştir. Bunun için de bireylere vatan şuurunu ve ülküsünü aktarmaya gayret etmiştir.

Devletin koymuş olduğu hedeflere ulaşabilmek ve bireyleri devlet isteği

doğrultusunda yönlendirmek vazifesi de eğitim camiasındaki bireylere verilmiştir. Eğitim alanındaki her bir ferdin üzerinde bu vazife yüklenmesinin yanında ülkenin kurulduktan sonraki eğitim alanında yapılan faaliyetlerin fikir babaları, icraatçı öncü kişilere de önemli vazifeler düşmüştür. Yeni kurulan devletin eğitim fikri temellerini atan, şekillendiren, yön veren bu eğitim düşünürleri yaşadığı zamana damga vurmakla birlikte halen günümüzde de etkilerini devam ettirmektedirler. Eğitimin öncüleri olan bu kişilerin eğitim ve vatandaşlık görüşlerini anlamak, o dönemin eğitim yaklaşımını ve felsefesine ışık tutacağı gibi devletin vatandaşına bakış açısının anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır.

Birçok kitap yazan, fikri düşüncelerini topluma aktaran gerek eğitim gerekse toplumsal hayatın birçok alanında faaliyet gösterip fikirlerini beyan eden İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel ve Halil Fikret Kanad'ın "Nasıl bir vatandaş?" arzu ettikleri bu çalışmayı şekillendirmiştir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle hayatlarını anlatmaya çalıştıktan sonra eğitim hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Sonrasında ise eğitimcilerin vatandaşlık anlayışı boyutu "vatandaşlık görüşü" çerçevesinde dört tema altında toplanmıştır. Bu temalar "vatan", "eğitim", "birey", "maneviyat" olarak belirlenmiştir. Belirlenen temalar ise her bir kişinin alt kategorisinde "vatandaşlık görüşü" başlığı altında "vatani boyutu, eğitim boyutu, bireysel boyutu ve manevi boyutu" alt başlıkları ile bireylerde görmek istedikleri özellikleri aktarmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte örneklemden ulaşılan veriler bulgular bölümünde tablolar halinde ifade edilip örneklem içerisinden alıntılarla bulgular desteklenmeye çalışılmıştır.

1.1. Tezin Amacı

Bu tezin amacı Atatürk dönemi eğitimcilerinin (İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel, Halil Fikret Kanad) vatandaşlık hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır.

1.2. Tezin Önemi

Cumhuriyet döneminde yeni kurulmuş olan devletin en önemli hedeflerinden birisi eğitimi düzenlemektir. Bununla birlikte, bu dönemde eğitim alanına etki eden ve yön

veren kişiler bulunmaktaydı. Bu kişiler fikren Cumhuriyetin yeni neslini yetiştirmede büyük paya ve söz hakkına sahip olmuşlardır. Gerek nutuklar gerek edebi eserler ve gerekse akademik ve fikir kitaplarına bu fikirler yansımıştır. Yeni devletin oluşturulmak istenen yeni "vatandaş" olgusu hakkında bu önemli şahsiyetlerin fikirlerini araştırmak dönemin vatandaşlık anlayışına yeni bir bakış açısı getirmesi açısından önem teşkil etmektedir.

1.3.Sınırlılıklar

Araştırma, Atatürk dönemindeki eğitimcilerden dört kişi ile sınırlıdır. Ayrıca bu kişilerin kendi eserleri ve hakkında yazılmış olan eserlerden araştırmacının ulaşabildikleri ile sınırlıdır.

1.4.Problem Durumu

Atatürk döneminde birçok fikir ve düşünce insanı yetişmiştir. Bu fikir ve düşünce insanların bir kısmı özellikle eğitim ve vatandaşlık konularında çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle bu çalışmanın da çerçevesini oluşturan İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel ve Halil Fikret Kanad gibi eğitimciler toplumu bu konularda şekillendirmişlerdir.

Cumhuriyet tarihinde eğitim ve fikir olarak çok önemli yerleri olan bu kişilerin görüşleri anlaşılmalıdır ki o zamandaki ve sonrasındaki olaylar, yaşananlar anlaşılabilir. Çünkü bu kişiler döneme damgasını vuran eğitimciler olmuştur. Bu kişilerin fikri hayatları araştırılmalı ve değerlendirilmelidir. Çünkü fikirleri hala hayat bulmakta ve günümüzde de etkileri devam etmektedir.

Yeni kurulan bir devletin içinde bulunduğu sıkıntı ve sorunlarda vatandaşına nasıl bir bakış açısı sergilemiştir, nasıl bir yaklaşımda bulunmuştur, yeni kurulan devlet nasıl bir vatandaş tiplemesi çizmiştir, nasıl vatandaşlar yetiştirmeye çalışılmıştır? soruları Cumhuriyet döneminin en önemli konularından birisidir. Çünkü bir devletin temeli ve var olması vatandaşına bağlıdır. Bu vatandaşlarını da kendi bekası için eğitip yönlendirmektedir. İşte Cumhuriyet döneminde devletin vatandaşına bakış açısının şekillenmesinde hiç kuşkusuz dönemin fikir babaları, sosyologları, öğretmenleri rol

oynamıştır. Bu şahsiyetlerin nasıl bir vatandaş hayal ettikleri anlaşılırsa o dönemin devlet anlayışının da anlaşılması kolaylaşmaktadır. Özellikle vatandaşları “istenilen vatandaş” olma amacıyla yapılan eğitim aşamasındaki yaklaşımlar daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda dönemin önde gelen eğitim düşünürlerinden İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel ve Halil Fikret Kanad’ın vatandaşlık görüşleri önem arz etmektedir. Çünkü hayatları boyunca eğitim alanında faaliyet gösteren bu eğitimciler, yaptıkları icraatlar ile kendi döneminde eğitime başka bir boyut kazandırıp ilerlemesine öncülük etmişlerdir. Yaşamları itibariyle tarihi hadiselerle şahitlik yapan ve Meşrutiyet, İttihat Terakki, Dünya Savaşları, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet, tek partili ve çok partili hayatı bizzat yaşamışlar, bu olaylardan etkilenerek kendi hayat felsefelerini ve eğitim görüşlerini şekillendirmişlerdir.

Ülke ve eğitim için işler yapmış birçok şahsiyetin olduğu ve onların da fikirlerinin incelenmesi gerektiği muhakkaktır. Araştırmacı, araştırma sınırlılığı gereği belirli kişileri tercih etmiştir. Tercih edilen bu eğitimcilerin belirlenmesinde Atatürk dönemi ve sonrasında yaşayıp alanında büyük vazifeler yerine getirmiş olmaları kriter olarak belirlenmiştir. Her bir eğitimci, yapmış oldukları icraatlar ile zamanında ve sonrasında ses getirdiği gibi, bazı noktalarda da ilklerin sahibi olmuşlar, ya da isimleri ile bütünlük kazanan faaliyetleri yürütmüşlerdir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Cumhuriyet tarihinin ilk rektörü olarak kayda geçmiş; İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitü’lerinin kuramcısı ve uygulayıcısı olmuş; Hasan-Âli Yücel, akılda kalan faaliyetler gerçekleştirerek Cumhuriyetin en önemli ve meslek mensubu ilk eğitim bakanı olmuş, Halil Fikret Kanad ise ülkemiz tarihinde pedagoji alanında doktora yapan ilk eğitimcimiz olmuştur. Bu durumlar dikkate alındığında, vatandaşlık konusunda fikirleri araştırılmak için bu şahsiyetler seçilmiştir.

Alan yazın incelendiğinde, birçok eğitimci hakkında çalışmaların var olduğu görülmektedir. Oğuz (2007) tarafından M. Condorcet’in vatandaşlık eğitimi üzerine çalışma bulunurken bu araştırmanın konusu olan eğitimcilerin (İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel ve Halil Fikret Kanad) vatandaşlık görüşleri üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanılmadığı görülmektedir.

Bununla birlikte Bölücek tarafından (2007) Y. A. Comenius'un eşya öğrenimi; Bağcı (2007) tarafından J. J. Rousseau'nun sosyal eğitimi; Bahar (2007) tarafından E. Kant'ın eğitim görüşü; Yeşiltaş (2007) tarafından J. Dewey'in sosyal bilgiler öğretimi; Kaya (2007) tarafından B. Russell'in barışçıl yurttaş yetiştirme yaklaşımı; Ertuğrul (2007) tarafından J. Piaget'in çocuk eğitimi; Hızarcı (2007) tarafından A. N. Whitehead'in atıl bilgiler ve sosyal eğitimi; Günyol (2007) tarafından H. Gardner'in sosyal bilgiler eğitimi; Koç (2007) tarafından İ. H. Baltacıoğlu'nun sosyal bilgiler eğitimi; Akbay (2007) tarafından E. Durkheim'in eğitim sosyolojisi; Uçak (2008) tarafından Ziya Gökalp'in eğitim anlayışı; Ergün (1987) tarafından Satı Bey'in eğitim hizmetleri alanında çalışmalara rastlanılmıştır. Yine, Safran (2019) editörlüğünde hazırlanan çalışmada İbni Sina, Farabi, Gazali, İbni Haldun, Alain, Joseph Calasanz, Paul Goodman, Martin Buber gibi dünya çapında birçok eğitimci incelenmiştir.

Problem Cümlesi: “Atatürk dönemi eğitimcilerinin (İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel, Halil Fikret Kanad) vatandaşlık hakkındaki görüşleri neler?”dir. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Alt Problemler:

1. Atatürk dönemi eğitimcilerinden İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun vatandaşlık hakkındaki görüşleri nelerdir?
2. Atatürk dönemi eğitimcilerinden İsmail Hakkı Tonguç'un vatandaşlık hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. Atatürk dönemi eğitimcilerinden Hasan-Âli Yücel'in vatandaşlık hakkındaki görüşleri nelerdir?
4. Atatürk dönemi eğitimcilerinden Halil Fikret Kanad'ın vatandaşlık hakkındaki görüşleri nelerdir?

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Cumhuriyet Yıllarında Vatandaşlık

Çok kültürlü ve etnik olarak çeşitliliği barındıran Osmanlı Devleti, Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik akımının tesirinde ve etkisinde kalmıştır. Bağımsızlık arayışlarının ve ayrılıkların görülmesi, savaşlardan başarısız ve gücünü yitirerek çıkması, devletin birçok alanındaki bozulmalar yıkılışa doğru gidişi hızlandırmıştır. Sonrasında gelen ve tüm dünya ile birlikte özellikle Osmanlı'yı sarsan I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler devleti yıkılmaya götürmüştür. Sonrasında tekrardan ayağa kalkma, topyekûn bir mücadele ve yeni bir devlet kurma girişimleri ile geçen bu süreçte, bireyin önemi ve etkisi anlaşılmış ve gelişen hadiseler neticesinde ferde önem verilme gayretine gidilmiştir. Bu bağlamda yeni devletin temelleri atılırken vatandaşa ulaşma, vatandaşı yetiştirme, desteğini alma ve şekillendirme girişimleri başlamıştır.

Millî mücadele yıllarında çok kimlikli yapının olması, Türk milliyetçiliği söyleminin düşünüldüğü halde söylenememesine yol açmıştır. 1921 Anayasası'nda da belirtildiği üzere egemenlik millete verilmiş ve ulus devlet anlayışı benimsenmiştir. Osmanlıdan gelen tebaa, halk toplulukları Türk üst kimliği altında toplanmıştır. Böylece etnik ve dinsel alt kimliklerden oluşabilecek sorunların önüne geçilmek istenmiştir (Polat, 2011).

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Atatürk ideolojisi çerçevesinde yeni bir ulusal kimlik inşa edilmek istenmiştir. Fakat Osmanlı'dan gelen ve ülkenin her yerine yayılmış olan birçok farklı etnik ve dini kimlikleri bu ulusal kimliğe sığdırma anlayışı zayıf kalmıştır. Zaten bir kimliğe sahip olan insanların sonradan yapay olarak oluşturulan bir kimliğe adapte olma süreci sancılı geçmiştir. "Atatürkçü bakış açısıyla inşa edilen yeni, modern, ulusal kimlik; yukarıdan aşağıya yapılan ve devlet eliyle gerçekleştirilen bir projedir." (Polat, 2011). Verilen eğitimlerle vatandaş

yetiştirmek hedeflenmiş ve bu vatandaşların kendi ve ulusal benliğine sahip çıkması, ulusuna ve vatanına bağlı olmasını amaçlamışlardır. Ayrıca eğitimdeki temel amaç milli karakter çerçevesinde olmuş, insanların ulusçu yetişmesi hedeflenmiştir (Çelebi ve Asan, 2013).

Kurtuluş yıllarında etnik ayırım yapılmadığı, milliyetçi syölemlere yer verilmediği görölmektedir ve Misak-ı Milli sınırları içindeki herkesin birleştiği görölmektedir. Sonraki dönemlerde ise tek kimlik, homojen kimlik oluşturmak amacıyla milliyetçi syölemlere kaymalar olmuştur. Anayasalarda “dil, din, ırk farkı olmaksızın tüm vatandaşların eşit olacakları” syölemleri yer alırken uygulamada bunun pek gerçekleşmediği görölmektedir. Farklılıkların tek düze haline getirilmeye çalışıldığı; tek dil, tek ölkü, tek tip vatandaş anlayışının uygulanmaya çalışıldığı görölmüştür (Polat, 2011).

Milli Mücadele Dönemi, Sevr Antlaşması'nın ortaya çıkardığı psikolojik yıkımın etkisiyle hareket eden kurucu kadronun, Misak-ı Milli hudutları içindeki bütün coğrafyayı içine alacak egemen ve bağımsız bir devlet kurmak amacına yöneldiği yıllardır. Bu nedenle kurucu kadro, gelecekte oluşturmayı düşündüğü ulusal kimliğe ilişkin kucaklayıcı mesajlar vermeyi tercih etmiş, vatandaşlık kavramının tesisinde de yine aynı kucaklayıcılığa yaslanmıştır (Polat, 2011).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ve tek parti döneminde modernleşmeyi ve sistemin devamlılığını sağlamak maksadıyla eğitim sisteminde köklü fakat dayatmacı değişiklikler yapılmıştır (İpek, 2011). Cumhuriyet, yeni eğitim anlayış ve politikasını belirlerken, Avrupa'daki gelişmelerle ve zamanındaki eğilimlerle de örtüşecek şekilde, millî bir tavır sergilemenin yanında laik bir yönelim de göstermiştir. Eğitim giderek bir bütün halinde modern, millî ve laik bir çizgi takip etmiş, kadrolaşmasını ve kurumsallaşmasını buna göre düzenlemiştir (Kenan, 2013). Cumhuriyet'in eğitim felsefesinde temelde “fikri hür, vicdanı hür” birey yetiştirme anlayışı yer almıştır; çünkü Atatürk, Cumhuriyetin “fikri hür, irfanı hür ve vicdanı hür” nesiller sayesinde ayakta kalabileceğinin farkındaydı. Bunun başarılı olabilmesi için bireyin etnik geçmişinden veya dinî/mezhebî kökeninden bağımsız bir şekilde hareket edebilme ve karar verebilme yetkinliğine ulaşması hedeflenmiştir (Kenan, 2013).

1930'lu yıllar devlet eksenli yurttaşlık anlayışının okul aracılığıyla yaygınlaştırılması hedeflerine hız verildiği bir dönem olarak ortaya çıkar. Bu dönemde eğitimin amacı “aynı”laştırmaktır (Polat, 2011). İncelenen kaynaklarda en önemli göze çarpan özellik etnik kimliğe yapılan vurgudur. Millet sevgisinin sıkça yer aldığı ders kitaplarında yeri geldiğinde millet ve yurdu için canını seve seve verebilecek insan profili çizilmektedir. Türk kimliğinin yanı sıra dilin de milleti bağlayıcı önemli bir unsur olduğu, millet aşkıyla hareket eden bu milletin bir ferdi olmakla gurur duyulduğu net bir ifade ile vurgulanmıştır (Altındağ, 2013). Bunun yanında gerçekleştirilen devrimleri benimsetmek ve istenilen "vatandaş"ı yetiştirmek için Halkevleri kurulmuştur (Çelebi ve Asan, 2013).

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet kurulunca devlet laik eğitimi tercih etmiştir. Fakat laik eğitimi verecek öğretmenlerin yetişmesini sağlayacak okul sayısı yetersizdi (Yalçın, 2006). Cumhuriyet'in ilk on yılı içinde dinsel temellere dayanan eski eğitim bütünüyle yıkılmışsa da modern eğitimin yerleştirilmesi konusunda ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır. Ülkede, özellikle 1930-1940 yılları arasında modern eğitimin geliştirilmesi amacıyla yeni denemelere girişilmiş; eğitimi köyün üretim yaşamına bağlamak, öğretmeni de köyde üretim yaşamının bir ögesi durumuna getirmek isteği hedef alınmış; 1935'te Reşit Galib'in bakanlığı sırasında kurulan Köy İşleri Komisyonu, "köy eğitimi"nin ana ilkelerini belirten önemli bir rapor hazırlamış; bu gerçeklere dayanarak Saffet Arıkan'ın bakanlığı sırasında eğitmen denemesine girişilmiş ve olumlu sonuç alınınca da, 1940'ta ünlü Köy Enstitüleri denemesi başlatılmıştır (Kaygısız, 1997).

Cumhuriyet aydınlanmasının eğitim alanındaki en özgün ve en çok ses getiren uygulamalarından biri olan Köy Enstitüleri, köy öğretmen ve eğitmenleriyle, köylerde eğitim, tarım, teknik ve sağlık görevlisi olarak çalışacakları yetiştirmek amacıyla kurulmuş eğitim kurumlarıdır. Eğitimin ülke kalkınması için önemi ve modernleşmenin toplumun her alanına yayılması gerektiğinin bilincinde olan yeni Türk devleti, 1940'lı yıllardan itibaren Köy Enstitüleri projesini hayata geçirmiştir. 1954 yılına kadar önemli faaliyetlerde bulunan ve ülkedeki etkileri hala yadsınamaz olan Köy Enstitülerinin kapatılması belki de ülke geleceği üzerinde önemli etkide bulunmuştur. Enstitülerde verilen eğitim çağın koşullarına göre yapılandırılmış,

ezbercilikten kurtulmuş, laik bir eğitimdi. Öğrencinin daha etkin olduğu, yaratıcılığını ortaya çıkardığı, tarım ve teknik derslerin yapıldığı, üretime yönelik iş eğitimi anlayışı getiriliyordu (Çelik, 2010).

Bu dönemlerde okullarda okutulan Tarih dersleri ve Yurt Bilgisi dersleri birbirini tamamlayan nitelikteki derslerdir ve milli kimliğin topluma aktarılmasında çok kilit bir rol üstlenmişlerdir (Polat, 2011). Yurt Bilgisi derslerinde, bayrak, vatan gibi sembollerle milli kimlik etrafında kolektif bir bilinç oluşturulmaya çalışılarak kişinin kendisini Türk milletine ait hissetmesinin gurur verici bir duygu olduğu vurgulanmıştır (Caymaz, 2007'den aktaran Polat, 2011). Yurttaşlık eğitimi ders kitaplarında genel itibarıyla milli menfaatlerin ön planda tutulması ve gerektiği yerde vatandaşların kendilerini maddi ve manevi olarak bu uğurda feda edilmesi gerektiği sık sık vurgulanmaktadır (Caymaz, 2008'den aktaran İpek, 2011). Uluslaşma sürecinin önemli bir ayağını oluşturan “dil” konusunda 1930’lu yıllarda başlayıp aralıklarla sürdürülen “Vatandaş, Türkçe Konuş!” gibi kampanyaların ve dönemin Yurttaşlık Bilgisi ders kitaplarının da yardımıyla kültürel birlik oluşturulmaya çalışılmıştır (İpek, 2011). Kadın hakları doğrultusunda, Yurttaşlık Bilgisi ders kitaplarında Cumhuriyet rejiminin kazanımlarından biri olan kadınlara ve kadın haklarına yer verilmesi konusunda önemli değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde rejimin lokomotifliğini üstlenenler arasında yer alan öğretmenler aracılığıyla, hedeflenen “muasır medeniyetler” seviyesine ulaşma ideali çerçevesinde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılıkların da yapıldığı ve bunların ders kitaplarına yansıtıldığı gözlemlenmektedir (İpek, 2011).

2.2. Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık

Sosyal Bilgiler; toplumla bütünleştirme sürecinde bireyi siyasi sistemin kendisine sunduğu hakları ve sorumlulukları içselleştiren, kültürel değerlerini öğrenen ve toplumsal olgulara duyarlı etkin yurttaşlar konumuna getirmeyi amaçlayan bir programdır. Bu amaç doğrultusunda devletler rejimlerinin devamlılığı ve ulusal politikalarının yurttaşlarına aktarılması hususunda Sosyal Bilgiler programlarına büyük önem verirler (İpek, 2011). Sosyal Bilgilerin temel amacı birbirine bağımlı,

global bir dünyada, kültürel farklılıkla olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneğini geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır (Öztürk ve Dilek, 2005' ten aktaran Aslan, 2008).

İyi bir vatandaş yetiştirmek hedefi, Sosyal Bilgilerin temelinde olan bir anlayıştır. Sosyal Bilgiler programında da bu açıkça görülebilmektedir. Hazırlanan Sosyal Bilgiler Programı'nın (2005) vatandaşlık hedefleri arasında, "etkili ve sorumlu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmek" amacına vurgu yapılmıştır. Tüm toplumu kapsayan öğretiler geliştirme hedefinde olan bu program, eski programın bireye yaklaşımı olan korporatist ve paternalist vatandaşlık eğitim anlayışını devam ettirmektedir (İpek, 2011). Ayrıca Sosyal Bilgiler yaklaşımlarına baktığımız zaman "vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler" anlayışında da öğrencilerin vatandaşlık boyutunu ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Vatandaşlık aktarımı anlayışı Sosyal Bilgiler öğretimi ile ilgili en eski yaklaşımdır. Bu yaklaşımın özünde kültürün varlığını sürdürmesi için en gerekli bilgi, değer ve becerilerin bilinçli ve planlı bir şekilde olarak öğrencilere kazandırılması vardır. Belirli davranış, bilgi ve değerler öğretmenler tarafından öğrencilere aktarılmaya çalışılır. Burada amaç, inanış sorgulamak değil, doğru inançları aktarmak, öne sürmek ve gerçekleri açıklamak, öğrenciyi yönlendirmektir. Öğrencilere kültürel mirası aktararak onların iyi bir vatandaş olmalarını sağlamaktır. Değişim ve gelişimden çok mevcut değerlerin korunmasını temele alır. Yöntem olarak, vatandaşlıkla ilgili değer ve inanışların öğretmen merkezli bir yaklaşımla aktarılması anlayışı ve yaklaşımı esastır (Civek, 2008).

Sosyal Bilgiler dersini önemli kılan nedenlerin başında da ona yüklenen anlam ve görev gelmektedir. Nitekim Sosyal Bilgiler dersinden öğrencilere iyi vatandaşta bulunması gereken bilgi, beceri, değer ve tutumları kazandırmaya yardımcı olması beklenmektedir. Bu sebeptendir ki Sosyal Bilgiler kavramının kullanıldığı yerlerde vatandaşlık eğitimine vurgu yapılmıştır (Tonga, 2013).

Sosyal Bilgiler, vatandaşlık kazanımlarını geliştirmek için insanlık ve sosyal bilimlerin birleştirildiği bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde yer alan Sosyal

Bilgiler dersi, antropoloji, arkeoloji, coğrafya, ekonomi, din, hukuk, tarih, psikoloji, sosyoloji ve siyaset bilimlerin olduğu kadar matematik ve fen bilimlerini de birleştiren bir özelliğe sahiptir (NCSS, 1992'den aktaran Ersoy, 2007). Sosyal Bilgiler öğrencilere kültürel mirası doğru bir şekilde aktararak bireylerin iyi birer vatandaş olmalarını sağlama yönelik bir alandır. Değişim ve gelişimden çok var olan değerlerin korunmasını temele alır (Civek, 2008). Tüm bunlar göz önüne alındığında sosyal bilgiler, içeriği ve hedefleri doğrultusunda vatandaşlık eğitiminin verilebileceği en uygun derslerden birisidir.

Sosyal Bilgiler ve vatandaşlık eğitimi arasındaki güçlü bağ geçmişten beri devam etmektedir. Toplumun ilerlemesi, hayatta kalması, savunulması ve gelişimi vatandaşların sosyal, ekonomik ve siyasal konulardaki aktif olmasına bağlıdır. Sosyal Bilgiler dersi bir yandan ulusun tarihi, başarıları ve istekleri hakkında nesle bilgi verirken diğer yandan da hak ve sorumluluklarını öğreterek bireyleri geleceğe hazırlar. Günümüzde de Sosyal Bilgiler dersi, etkili vatandaşlık için bireyleri geleceğe hazırlamayla ilgili tarihsel misyonunu etkili bir şekilde devam ettirmektedir. Nitekim Sosyal Bilgiler alanındaki eğitimcilere göre, Sosyal Bilgiler programı içerisinde vatandaşlık eğitimine odaklanılmalı ve bu alana gereken önem verilmelidir (Martorella, 1998'den aktaran Ersoy, 2007).

Bir ülkenin demokratik hayatını sürdürebilmesi ve ayakta tutabilmesi için ilköğretimde bu alanda etkin bir ders olan Sosyal Bilgiler dersine gerekli önem verilmelidir. Çünkü ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciler, bir fertte olması ve kazanılması gereken temel vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini yeterli ve gerektiği şekilde kazanmadıklarında sonrasında gelen basamaklar, bireylerin etkili bir vatandaş olarak yetiştirilmesinde yetersiz kalmakta ve telafisi zor olmaktadır (NCSS, 1998'den aktaran Ersoy, 2007). Sosyal Bilgiler dersi vatandaşlık eğitimi ile doğrudan bağlantılı bir ders durumundadır. Bu dersin kazanımları doğrultusunda öğrenciler ülkemizin ve dünyanın tarihsel temellerini öğrenmeye ve bu doğrultuda hayata bakmaya başlarlar. İnsanların gelişimine katkıda bulunmuş tarihteki önemli kişilerin hayatlarını, demokratik yönetimleri ve bu yönetimlerin işleyişini ve ülkemizin zengin kültür sistemi içinde yer alan inanç ve değerleri bu dersin

kazanımları çerçevesinde öğrenirler ve böylece sorumluluk bilincini geliştirmeye başlarlar (Çelik, 2009).

Hazırlanan programlarda Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık ders ve konularına bakıldığında 1913 Tarihli Mekâtib-i İbtidâiyye Ders Müfredâtı (İlkokulların Ders Müfredatı)'na göre Sosyal Bilgiler içeriği üç dersle; Musâhabât-ı Âhlakiyye (Tarihiyye, Sıhhiyye ve Medeniyye), Tarih ve Coğrafya isimli derslerle verilmiştir. Musâhabât-ı Âhlakiyye isimli ders vatandaşlık konularını barındırmaktadır. 1922 Tarihli İlk, Orta Tedrisat Mektepleri Müfredât Programında da Sosyal Bilgiler içeriği üç dersle; Malûmât-ı Medeniyye, Tarih ve Coğrafya isimli derslerle verilmiştir. Bu programda da vatandaşlık konuları Malûmât-ı Medeniyye dersi altında verilmiştir. 1924 Tarihli İlk Mekteplerin Müfredât Programında Sosyal Bilgiler içeriği yine üç dersle verilmiştir: Bunlar Musâhabât-ı Ahlâkiyye ve Malûmât-ı Vataniyye, Tarih ve Coğrafya isimli derslerdir. Vatandaşlık konuları ise Musâhabât-ı Ahlâkiyye ve Malûmât-ı Vataniyye dersi kapsamında yer almıştır. 1926 Tarihli İlk Mekteplerin Müfredât Programında Sosyal Bilgiler içeriği Yurt Bilgisi, Tarih ve Coğrafya dersleriyle verilmiştir. Bu programda vatandaşlık konularını içeren ders Yurt Bilgisi adını almıştır (Keskin, 2009; Çatak, 2015). 1936 Tarihli İlkokul Programının Sosyal Bilgiler derslerinin isim ve saatlerinin 1926 programı ile aynı olduğu görülmektedir. 1948 Tarihli İlkokul Programında Sosyal Bilgiler içeriği üç dersle; Yurttaşlık Bilgisi, Tarih ve Coğrafya isimli derslerle verilmiştir. 1948 tarihli bu programda yer alan Sosyal Bilgiler derslerinin adlarının ve haftalık ders saatlerinin 1926 ve 1936 tarihli programlarla aynı olduğu görülmektedir. Sadece önceki programlarda vatandaşlık konularını ihtiva eden Yurt Bilgisi dersinin ismi değişerek Yurttaşlık Bilgisi şeklinde adlandırılmıştır (Keskin, 2009; Çatak, 2015). 1962 tarihli İlkokul Programı'nda ise okutulan Yurttaşlık Bilgisi, Tarih ve Coğrafya dersleri "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersi başlığı altında birleştirilmiştir ve vatandaşlık konuları da bu dersin içinde yer almıştır. 1968 tarihli İlkokul Programı'nda ise 1962 programında Yurttaşlık Bilgisi, Tarih ve Coğrafya dersleri bir araya getirilerek Toplum ve Ülke İncelemeleri adını alan ders bu programla ilk kez Sosyal Bilgiler adını almıştır (Keskin, 2009).

1985 tarihinden itibaren Sosyal Bilgiler dersi kaldırılarak içerdiği konular Milli Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi dersleri olarak ortaokullarda verilmeye başlamıştır. 1998 yılında ilkokul ve ortaokul birleştirilerek zorunlu eğitim sürecinin kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte, TTKB tarafından “Milli Tarih” ve “Milli Coğrafya” dersleri programdan çıkarılarak yerine Sosyal Bilgiler dersi programa eklenmiştir. Ayrıca İnsan Hakları ve Vatandaşlık Dersi adıyla 7. ve 8. sınıflarda yurttaşlık eğitimi verilmesine devam edilmiştir. 2005 programında ise en büyük değişiklik eğitim felsefesinin değişmesi olmuştur. 2006-2007 eğitim öğretim yılından itibaren ise ilköğretim ikinci kademedeki Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi kaldırılmıştır. İnsan Hakları ve Vatandaşlık dersi pek çok ülkede olduğu gibi ilköğretim birinci sınıftan itibaren ara disiplin olarak ele alınmıştır (İpek, 2011).

Türkiye’de 2005-2006 öğretim yılında ilköğretim programlarının yapılandırmacı yaklaşım ışığında yenilenmesi ile vatandaşlık eğitiminin kapsam, öğretim modeli ve programlar içerisindeki yeri konusunda önemli değişiklikler yapılmıştır. 2005 yılından önce uygulanan ilköğretim programında, vatandaşlık konuları hem Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde belirli üniteler biçiminde yer almakta hem de ilköğretim ikinci basamakta 7. ve 8. sınıflarda “Vatandaşlık ve İnsan Hakları” adında bağımsız bir ders olarak yer almaktaydı. Türkiye’de 2005-2006 yıllarında uygulamaya konulan ilköğretim programları ile vatandaşlık eğitimi, ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıflar içerisinde yer alan “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” adıyla “Hayat Bilgisi” dersinde bir ara disiplin olarak benimsenmiş ve vatandaşlıkla ilgili konular ünitelere serpiştirilmiştir. İlköğretim 4., 5., 6., ve 7. sınıflarda yer alan Sosyal Bilgiler dersinde ise, kimi üniteler tamamen vatandaşlık eğitimine ayrılırken kimi ünitelerde ara disiplin olarak verilmiştir. İlköğretim ikinci basamak düzeyinde 7. ve 8. sınıfta yer alan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları” dersi kaldırılarak vatandaşlıkla ilgili konular “Sosyal Bilgiler” ve “Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi” dersleri içerisine yayılmıştır. Ayrıca, ilköğretim programında yer alan diğer derslerde de “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” ara disiplin olarak benimsenmiş ve öğrenme etkinliklerinin vatandaşlıkla ilişkilendirilmesi öngörülmüştür (Ersoy, 2007). 2010-2011 eğitim-öğretim yılındaki değişikliklerle “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi” adı ile yeni bir ders 8. sınıflarda okutulmaya başlanmış, iki yıl sonra da kaldırılmıştır. Yine 2015–

2016 eğitim-öğretim yılından itibaren “İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi” dersi adı altında ilkökul 4. sınıfta verilmeye başlanmıştır (Aslan ve Aybek, 2018). 2018’de uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler programında ise “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanının ilave edilerek vatandaşlıkla ilgili konuların verilmesi amaçlanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018).

2.3. Atatürk Dönemi Eğitim Düşünürleri

2.3.1. İsmail Hakkı Baltacıoğlu

2.3.1.1. Hayatı

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 28 Şubat 1886’da İstanbul’da doğmuştur. Babası İbrahim Ethem Mucurlu, annesi Seyit kızı Hamdune Düzelidir (Baltacıoğlu, 1998). İlköğretimini Sirkeci, Şemsül-mekatip, Meşrik-ı Füyuzat, Kışla Arkası İlkokullarında ve Ortaöğretimini Fevziye Rüstiyesinde almıştır. 1903’te Vefa İdadisinden mezun olan Baltacıoğlu’nun idadi yıllarında J.J.Rousseau’nun Emile’si kendisinde büyük etki bırakmıştır (Baltacıoğlu, 1998). 1904’te Darülfünun-ı Osmanî’nin Ulûm-u Tabiiye şubesine kaydolmuştur (Öztürk, 1987; Altın, 2014).

Öğrenci iken Divan-ı Hümayun Defteri Kaleminde ve Tophane-i Amire Meclisi Harbiye Kaleminde çalışmış, 1908’de mezun olmuştur. 1909’da Darülmualimin-i İptidai’de ilk öğretmenlik hayatına başlamıştır (Aytaç, 1984). Meslek hayatına çok önem vermiş, gayesi öğretmenlik olup bunun dışına çıkmamaya özen göstermiştir (Baltacıoğlu, 1998).

1910’da Satı Bey’in tavsiyesi üzerine Pedagoji ve Elishleri Öğretimi konularında incelemelerde bulunmak üzere Maarif Nezareti tarafından Fransa merkez olmak üzere Avrupa’ya gönderilmiş ve İngiltere, Belçika, İsviçre ve Almanya gibi ülkeleri gezmiştir (Aytaç, 1984; Baltacıoğlu, 1998). Avrupa’da okul, tiyatro ve müzeleri incelemiş, eğitimcilerle fikir teatisinde bulunmuştur. Avrupa gezisi, hayatına ve görüşlerine derin izler bırakan bir süreç olmuştur. Fransa’da geçirdiği yılları hayatının en verimli zamanları olduğunu ifade etmiştir (Baltacıoğlu, 1998; Altın, 2014).

1912'de geri dönmüş, Darülmualimin'de öğretmenlik vazifesine devam etmiştir. Avrupa'dan geldikten sonra yeni eğitim ve öğretimin temellerini atmak için çaba göstermiş, önce kendi çalıştığı okulunda uygulamaya başlamış, sonra da tüm ülkeye mal etmek için konferans, dergi, kitap, sergi gibi çalışmalara girerek fikirlerini ve yeni eğitim anlayışını yaymaya çalışmıştır (Baltacıoğlu, 1998). 1910'dan bu yana eğitim geçmişimizde elişi, resim, hatiplik, tiyatro, açık hava kültürü adına yapılanların ilk adımlarını Baltacıoğlu atmıştır (Öztürk, 1987).

1913'de Darülfünun'daki Terbiye Dersi Müderrisliği'ne profesör olarak atanmış, Darülfünun'daki görevine ek olarak 1914'de Darülmualimat'ta Psikoloji ve Elişleri öğretmenliğine ve 1917'de Darüşşafaka'da Terbiye Dersi öğretmenliğine getirilmiştir. 1917'de Milli Talim ve Terbiye Cemiyetinin Genel Sekreteri olmuştur. 1918'de Tedrisat-ı Taliye (Orta Öğretim) Müdürü Umumiliği, 1919'da Tedrisat-ı Aliye (Yüksek Öğretim) Müdürlüğü Umumiliği ve üç ay sonra da Maarif Nezareti Heyet-i Teftişiyeye (Teftiş Kurulu Başkanlığı) Müdürü Umumiliği'ne getirilmiştir. 1920-1923 yıllarında Edebiyat Fakültesi'ne dört defa dekan seçilmiştir. 1923'te Darülfünun Emimi (Rektörlüğe) görevine seçilmiş, böylece Darülfünun'un ikinci, Cumhuriyet döneminin ilk rektörü olmuştur (Aytaç, 1984; Baltacıoğlu, 1998; Altın, 2014). 1925'de rektörlükten istifa etmiş, fakat müderrisliğe devam etmiş, yine müderrisliği sırasında 1929'da kendisi şartlar koymak suretiyle Gazi Terbiye Enstitüsü'ne müdür tayin edilmiş (vekâleten), şartları kabul edilmediği için 1930 yılında oradan da istifa etmiştir. Bu görevlerin yanında farklı yerlerde gerek yöneticilik, gerekse eğitimlik yapmıştır. Baskı altında çalışamayan, ideallerine ve çalışmalarına ket vurulmasını kabullenemeyen bir kişiliği olan Baltacıoğlu, baskı ortamında değil özgür çalışma ortamında çalışabilen bir eğitimcidir (Baltacıoğlu, 1998).

Müderrisi olduğu ve zevkle yürüttüğü Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nde, bizde geçmişi olmayan resim pedagojisi kürsüsünü kurduğu Resmin Usul-ü Tedrisi görevine 1932'de son verilmiştir. 1933'de çıkan Üniversite Reformu ile Darülfünun ilga edilmiş, yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Bu ilga sırasında Baltacıoğlu'nun da görevine son verilmiştir (Baltacıoğlu, 1998). Bu süreç içerisinde geçim derdiyle 1934'te haftalık Yeni Adam gazetesini çıkarmaya başlamış,

aralıklarla da olsa ölünceye kadar gazeteyi çıkarmayı sürdürmüştür. 1942 yılında öğrencisi olan Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel, bir vefa göstererek Baltacıoğlu'na eski maaşıyla eski kürsüsünü, Sosyoloji kürsüsünü Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde geri vermiştir. Baltacıoğlu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Pedagoji Kürsüsü'nün ilk öğretim üyesi ve kurucusu olmuştur (Aytaç, 1984; Baltacıoğlu, 1998). 1942'de Afyon, 1946'da Kırşehir olmak üzere iki dönem milletvekili seçilmiş, 1950'de emekli olmuştur. Yeni Adam gazetesi, konferans, kitap, sergi gibi eğitim, kültür çalışmalarına devam eden İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1 Nisan 1978'de vefat etmiştir.

Çağımızda ortaya çıkıp hızla yayılan “eğitim reformu akımı”nın ülkemizdeki en büyük temsilcisidir (Aytaç, 1984). Eğitim alanında çok önemli eserler vermiş olan Baltacıoğlu'nun canım kadar sevdiğim dediği İçtimai Mektep kitabı ana eseridir. Bunun yanında Talim ve Terbiyede İnkılâp, Toplu Tedris, Rüyamdaki Okullar, Pedagojide İhtilal kitapları da eğitim tarihinde klasik eser olarak kalacaktır (Aytaç, 1984; Baltacıoğlu, 1998). Hilmi Ziya Ülken'e göre (Altın, 2014), eğitim ve öğretim temellerini atmada Satı Bey'in arkasına gelen en önemli isim Baltacıoğlu'dur. Eğitimde güzel sanatların önemini ilk defa ileri süren ve savunan eğitimcilerimizden biridir (Dikici ve Tezci, 2002). Türkiye'de ilk defa karma öğrenimi başlatan odur (Öztürk, 1987).

Düşünür, edebiyatçı, sanatçı, hatta bir duvar ustası, marangoz, bahçıvan, pedagoğ, hatip, yazar, eğitim bilimci, toplum bilimci, ruh bilimci gibi çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Baltacıoğlu (Güngör, 2008); toplumcu, kişilikçi, sezgici, Türk milliyetçisi, dinli ve laik, öz idealist bir kişiliğe sahipti. 1908'de başlayan eğitim hayatının ilk hedefi, emeli ve gayesi şu idi: “*Her ne pahasına olursa olsun, gençlikte, değer ve teknik devrimini kabul eden bir anlayış yaratmak, ... 1908'de başlayan yenilik hareketini sonuna kadar götürmek*” (Baltacıoğlu, 1998).

Eserleri:

Eser adı	Eser adı
Talim ve Terbiye’de İnkılâp, 1912.	Hususi Tedris Usulleri, 1932.
Tadil-i Huruf Meselesi, Şekiller Nasıl Tetkik Olunur, 1912.	İçtimaî Mektep Nazariyesi ve Prensipleri, 1932.
Avrupa Bizi Nasıl Tanıyor, 1913.	Tarih ve Terbiye, 1933.Terbiyenin Kıymetleri ve Vasıtaları, 1933.
Mekاتب-i İptidaide Hendesenin Usul-ü Tedrisi, 1913.	Sanat Estetik ve Yaratma, 1934.
Elişlerinin Usul-u Tedrisi, 1914.	Sanat, 1934.
Terbiye ve İman, 1914.	Kütük, 1934.
Terbiye-i Avam, 1914.	İlm-i Mantık, 1935.
Resmin Usul-u Tedrisi, 1915.	Felsefe Nedir?, 1936.
Mektep Temsillerinin Usul-i Tedrisi, 1915	Felsefenin Mevzuu Nedir, 1936.
İlm-i Terbiye Konferansları, 1915.	Memlekette Bir Gençlik Meselesi Var, 1937.
İzmir Konferansları, 1915.	Toplu Tedris, 1938.
Terbiye İlm-i, 1916.	Felsefe,1938.
Din ve Hayat, 1918.	Hayatım. Yeni Adam, 1938
Ahlaksızlık, 1918.	Sosyoloji, 1939.
Maarifte Bir Siyaset, 1919.	Ölümler, 1939.
Usul-ü Terbiye ve Tedris, 1920	Hayatım. Yeni Adam, 1941
Coğrafyanın Usul-i Tedrisi, 1920.	Türk’e Doğru I, 1942.
Eşya Derslerinin Usul-i Tedrisi, 1920.	Karagöz Tekniği ve Estetik, 1942.
Hendesenin Usul-i Tedrisi, 1920	Türk’e Doğru II, 1943.
Yazının Usul-i Tedrisi, 1920	Batak, 1943
Kalbin Gözü, 1922.	Rüyamdaki Okullar, 1944
Terbiye Dersleri, 1923.	Öğretmen, 1944.
Tek öğretmenli ve Beş Sınıflı İlkokul, 1923	Batıya Doğru, 1945.
İçtimaiyat Nokta-i Nazarından Terbiye, 1923.	Yalnızlar, 1946
İlm-i Mantık, Psiko-İlm-i Ahval-i Ruhdan Bir Parça, His, Fikir, İrade Seciye, 1924.	Çocukların Terbiyesi, 1948.
J.J. Rousseau'nun Terbiye Felsefesi, 1925	Sapıklar, 1949.
Türkiye’de Sanayi-i Nefise Tedrisatının İslah ve İnkişafına Dair Layiha, 1926	Halkın Ev, 1950.
Sanatta Maziyi Taklit ile Maziyi Temsil, 1926	Kur’an Felsefesi Üzerine İnceleme, 1953.
İlk Mekteplerin Müfredat Programı, 1927	Türklerde Yazı Sanatı, 1958.
Terbiye Esaslarına Göre Okuma Yazma Kitabı, 1928.	Pedagojide İhtilal, 1964.
Umumi Pedagoji, 1930.	Adam Nasıl Yetişir, Nasıl Yetiştirilir, 1964.
Demokrasi ve Sanat, 1931.	Türk Milliyeti, 1965.
	Yunus Emre Estetik Sırları, 1966.
	Ziya Gökalp, 1966
	Pedagojide Devrim, 1966;

Resim ve Terbiye, 1931.	Kültürel Kalkınmanın Sosyal Şartları, 1967.
Mürebblere, 1932.	Türk Plastik Sanatları, 1971.
Terbiye, 1932.	Atatürk, Yetişmesi, Kişiliği, Devrimleri, 1973.

Burada listelenen alışmalar Baltacıoğlu'nun öne çıkan eserleridir. Buların dışında çok sayıda yazısı ve çalışması bulunmaktadır. Bazı eserleri farklı yayınevleri tarafından ve bazen de farklı isimler ile bazen de yayınevi belirtilmeden yayımlanmış olması dikkate alınmalıdır (Güllü, 2015).

2.3.1.2. Eğitim Görüşü

İsmail Hakkı Baltacıoğlu eğitim tarihimizdeki önemli isimlerden birisidir. Cumhuriyet dönemi öncesi ve sonrasında eğitim alanındaki yaklaşımları ve faaliyetleriyle eğitim alanına ciddi katkılar ve kazanımlar yapmıştır. Avrupa'ya gidip gelen ve sonrasında eğitim anlayışına daha da bir farklılık kazandıran Baltacıoğlu, özgün ve cesaretli bir eğitim anlayışı ile çağdaşlarının dikkatlerini çekmeyi başarmıştır.

Baltacıoğlu, geleneksel eğitimi eleştirerek köklü bir değişiklik istemekte ve eğitim anlayışı bireyci nitelik taşımaktadır (Ayhan, 1990). Eski ve yeni eğitim arasında eğitim faaliyetlerinin merkezine öğrenciyi koyan ve diğer unsurları çocuğa göre düzenleyen yeni eğitimi tercih etmiştir (Öztürk, 1987). Baltacıoğlu icat ve keşfedici yetenekleri önleyen, körelten, uyuşturan, taklitçi, ezberci eğitime ve öğretmenlerin faal, öğrencinin âtil olduğu öğretmen merkezli sisteme karşıdır (Öztürk, 1987; Altın, 2014). Ayriyeten hazıra yönelen, hükümetten dilenen, memurluğa imrenen, öğrencinin pasif olduğu, imtihana hazırlayan bir eğitim sistemine de karşıdır (Aytaç, 1984; Altın, 2014). O ne Tanzimat ne Meşrutiyet ne Cumhuriyet pedagojisini arar. O, atom devrine yakışan yaratıcı insanı, yaratıcı Türk'ü yetiştiren yaratıcı pedagojiyi arar (Işık, 1997).

Üretime ve yaratıcılığa dayalı eğitimi hedeflemektedir (Öztürk, 1987; Dikici ve Tezci, 2002). Eğitim sistemini teorik ve pratik diye ikiye ayırmaz. Onun için yalnız "üretim" vardır. Teorisi de pratiği de üretim içerisinde vardır (Aytaç, 1984; Işık,

1997; Güngör, 2008). Ona göre eğitim sistemi verimi sağlayamıyorsa toplumun gerçeklerine ve koşullarına uygun eğitim değildir (Ayhan, 1990). Verilen eğitimde günlük hayatta karşılığı olan bilgilerin olması gerekmektedir ki verim alınabilsin (Altın, 2014). Baltacıoğlu'na göre verimden kasıt toplumsal değeri olan verimi doğuran etkenlerin yerine getirilmesi ile gerçekleşir. Bu etkenler Baltacıoğlu'nun üzerinde durduğu ve eğitim olgusunu üzerine oturttuğu beş ilke olan eğitimde kişilik anlayışı, çevre, çalışma, verim ve başlatma anlayışıdır (Aytaç, 1984; Öztürk, 1987; Ayhan, 1990). Eğitimin amacı gerçek kişilikler oluşturmaktır. Eğitim, bilginin yanında konu ile ilgili kişiliği de kazandırmalıdır (Aytaç, 1984; Ayhan, 1990). Eğitim, bireyin bir yeteneğini değil, tüm kişiliğini geliştirmeli (Altın, 2014); kuvvetli, maneviyat sahibi, duygulu, müteşebbis, kendine güven duyan, dayanıklı ve cesaretli gençleri ortaya çıkaran ve hayatta başarılı kılan gerçek bir eğitim olmalıdır (Çelik, 2001).

"*Bu memleketin en büyük felaketi maarihsizliktir*" diyen Baltacıoğlu'na göre bilgidен önce terbiye gerekmektedir (Baltacıoğlu, 1914'ten aktaran Ayhan, 1990). Eğitimin milli olması gerektiğini ifade etmekte, her milletin kendine has kimliği olduğunu, bu kimliği ortaya çıkarmak ve bu kimliğe uygun ananelere göre eğitim vermek gerektiğini söylemektedir (Baltacıoğlu, 1972; Çelik, 2001).

Eğitime insanın beden, fikir, duygu ve irade eğitimi açısından bakarak eğitime ferdiyetçi yaklaşmaktadır (Çelik, 2001). Disiplini şekil birliği, ezber birliği, saat birliğinde aramayıp tek tipçilikten uzak durulması gerektiğini ifade eden Baltacıoğlu'na göre eğitim kurumları iktidar ve yöneticiler için "*efendi*" değil Türk milleti için "*insan*" yetiştirmelidir (Baltacıoğlu, 1998). İçtimai hayata elverişli ve siyasi, ahlaki, lisanî vazifelerini yerine getirebilen adamlar yetiştirmelidir (Öztürk, 1987).

Fransa'da pedagojide gördüğü sezgici yöntemi kendi kişisel eğilimlerine ve tecrübelerine uygun olduğunu ifade eden ve ülkeye döndüğünde buna mutlak bir değer veren Baltacıoğlu, bu yöntemin ilkelerini "*tam bir özgürlük, çocuğun çocuksu tavırlarına saygı, kişiliği aramak, kompozisyona alıştırmak, karışmamak, somutlarla*

işe başlamak” şeklinde sıralamaktadır. Ülkemizde ise “*öğretim sezgici olmalıdır*” kuralını yerleştiren ilk kişi Satı Bey’dir (Baltacıoğlu, 1998).

2.3.1.3. Vatandaşlık Görüşü

2.3.1.3.1. Vatani Boyutu

Millet olarak gelişmenin gerekliliğine önem veren ve bu gelişmenin de koşulunu eğitime bağlayan Baltacıoğlu (Altın, 2014), vatanın kurtuluşunun da maarifle olacağını söylemektedir (Çelik, 2001). Eğitimin milli olması gerektiğini ifade etmekte (Öztürk, 1987; Çelik, 2001), bu bağlamda bireylerin de milli değerlere sahip olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Vatandaş kendinin ve memleketin menfaatlerini anlamalı ve bu doğrultuda sebatla çalışmalıdır (Altın, 2014).

Baltacıoğlu, eğitime insan eğitimi olarak bakmaktadır (Çelik, 2001) ve eğitim kapsamına baktığımızda sadece öğrencilere değil, her sınıftan insanı kapsadığını görürüz. Onun temel gayelerinden birisi de önem verdiği halk eğitimini (terbiye-i avam) gerçekleştirmektir (Altın, 2014). O’na göre eğitim yaşla, akılla, zekâyla sınırlandırılmadan herkes için ve yaşam boyu olması gerekmektedir (Ayhan, 1990). Esaslı bir terbiyeden mahrum kalmış olan avam tabakası, toplumun geleceğinden aydınlar kadar sorumludurlar. Toplum olarak uyuşukluktan, ataletten ve mistik inançtan sıyrılarak canlanmalı ve gücünün farkında olmalıdır (Ayhan, 1990). Halk eğitiminin yapılacağı ortamlar kıraathaneler, camiler gibi halkın içinde yaşadığı ve vakit geçirdiği her yerdir (Ayhan, 1990).

Eğitimde tiyatroya önem veren ve eğitimde kullanılmasının faydasından çokça bahseden Baltacıoğlu (1998), tiyatronun öğrenciye vatan sevgisini aşılması gerektiğini söyler (Altın, 2014). Toplum, şiirle ve tiyatro vasıtasıyla duygu eğitimi alabilmelidir. Şiir ile hitabet ile halkı teshir etmek (büyülemek), nutuk ve benzeri şekilde “*duyurarak okuma*” ile halka okumalar yapmak ve halkı eğitmek gerektir (Ayhan, 1990). Bu eğitimlerdeki amaç; halkın eğitim ve kültür seviyesini yükseltmek, halkı geçmişe değil geleceğe yönlendirmek, devrim ve gelişim kabiliyetini artırmak, halkın medeni ve mesleki gelişim seviyesini yükseltmektir (Ayhan, 1990). Halk eğitiminin hedefine ulaşabilmesi için bireylere okutmak,

göstermek ve yaşatmak gerekmektedir. Okuma-yazmanın dışında fikri okumalara yönelen; kitap, dergi, gazete okuyan bir halk olmalıdır. Baltacıoğlu'na göre bir okul olmayıp kültürel hayatı yaşatan Halkevleri bu amaçları, terbiye-i avamı gerçekleştirebilecek yerlerdir. Buralar edebiyatı, şiiri, tiyatroyu, müziği, süsleme sanatını içinde barındıran evler olmalıdır (Ayhan, 1990).

Ayriyeten halk eğitimi hareketi olarak gerçekleştirilen Köy Enstitüleri, Baltacıoğlu'nun "İçtimai Mektep"te ifade ettiği eğitim anlayışının bir bakımdan hayata geçirilmiş haliydi. Köy eğitimi için savunduğu ilkelerinin bu vasıtayla eğitime uyarlanışydı. Yine bir başka hedefi olan ve çıkardığı gazete vasıtasıyla "Yeni Adam Mektepleri" ve "Halk Üniversitesi" dersleriyle bir nebze ilk adımlarını attığı Halk Üniversitesi kurmayı hedeflemişti. Bu vasıtayla eğitim imkânı olmamış, kendini yetiştirme imkânı bulamamış insanlara imkân sağlamaktı (Ayhan, 1990).

Baltacıoğlu'nun üzerinde durduğu vatandaş Türk milletidir ve Türk milletinin de kendine has ve ön plana çıkmış karakteristik özellikleri vardır. Türk milleti gerçekçidir, tabiat ile mücadeleyi iyi bilir ve alınabilecek verimin en yüksekini alabilir. Yüksek bir özgüveni vardır ve kendini kimseden aşağı görmez ve cesareti de ondan ileri gelir. Türkiye'yi iyi anlamak için Türk köyüne ve Türk köylüsüne nazarları çevirmek gerekmektedir. Köyde ağırbaşlılık vardır, köylü kafası kuru kavramlardan değil gerçeklerden örülmüştür ve köylü dili kitap dili değil hayat dilidir (Baltacıoğlu, 1998).

Bireyler Türklüğe ve Öz Türkçe sevgisine sahip olmalıdır. Bunu kendi hayatında da prensip edinen Baltacıoğlu, kendisinin yazıda sadelik ve üslupta okunaklılık yanlısı olduğunu ifade etmekte ve her alanda Türkçeyi kullanan birisi olduğunu eklemektedir. Geçmiş ile bağ kurabilen, Türk mazisi ve Türk anıtlarına yönelen bireyler olmakla birlikte Atatürk ilkeleri ile hayatına yön veren gençler yetişmelidir (Baltacıoğlu, 1998).

Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini yaşamış olan Baltacıoğlu, Meşrutiyete ve Demokrasiye sahip çıkan ve onu koruyan ve hatta millete anlatan, milleti uyandıran bireylerin olması gerektiğini söylemektedir. Gençlerin bilinçli bir milliyet duygusu

ile donanmış olmaları gerekmekte ve gerektiğinde vatanını savunmaya koşmalı (Baltacıoğlu, 1998), birlik ve beraberlik duygusunu taşımalıdır (Çelik, 2001).

Bireylerin, özellikle gençlerin uçar eğilimlerini, şehvet duygularını bırakıp vatanları için gayretle çalışmaları gerekmektedir ve bunu başarabilirlerse çok yüksek bir harekettir (Baltacıoğlu, 1998). Dolayısıyla sahip olunması gereken bilgilerden birisi de kendi toplumsal rolünü bilmesidir ve onun için çalışmasıdır (Çelik, 2001). İş, çalışma, yükselme ve ilerleme için gayret içerisinde olmalı, bir emel içerisine girebilmelidir (Öztürk, 1987).

2.3.1.3.2. Eğitim Boyutu

Günümüzde birçok noktada çözülmüş olsa da Baltacıoğlu'nun yaşadığı dönem şartlarında ciddi ihmali olan kızların eğitimine önem vermekteydi (Altın, 2014). Hatta bu bağlamda hayatının Darülfünun döneminde de kız üniversitesinin (İnas Darülfünunu) açılmasında öncülük etmiştir (Baltacıoğlu, 1998).

Aile kavramına önem veren Baltacıoğlu, kendi hayatından bahsederken anne ve babasının yetişmesinde çok etkili olduğunu, onların hürriyetçi tavırlarının kendisinin de hürriyetçi olmasına ve kişisel teşebbüslerine ortam hazırladığını söylemekte ve vatandaşın da hürriyetçi olmasına dikkat çekmektedir. Eğitimde birey üzerinde aile ve çevreden daha da fazla olarak eğitimcilerin rol oynadığı üzerinde durur. Öğretmenlerin, öğrencinin hürriyetini kısıtlamaması gerektiğini ifade etmekte, öğrencilerin fikirlerini ve vicdanlarından geçenleri rahatça ifade edebilmelerine olanak sağlanması gerektiğini söylemektedir. Vatandaşın, bireyin özgür olması gerektiğini ifade ederken, özgürlüğün insan olmanın temel şartı olduğunu söylemekte, vicdanlı ve ahlaklı olmanın da en sağlam istinat noktasının hürriyet olduğuna değinmektedir (Altın, 2014). Kendi hayatında anlattığından da anlıyoruz ki, eğitimcilerin de desteği ve teşviki ile her türlü konuyu konuşabilen tartışabilen öğrenciler olmalıdır (Baltacıoğlu, 1998).

Bireyde beden hareketinin, aktifliğin olması gerektiğini ve bunun eğitim sistemi içerisinde de olması gerektiğini söylemekte, eğitimin her aşamasında hareket-i bedeniye'nin yer alması gerektiğini ifade etmektedir (Altın, 2014). "*Okul sıralarında*

oturtan, kitap okutan, bilgi ezberleten, imtihana hazırlayan, memurluğa imrendiren" eğitim sistemine karşıdır (Baltacıoğlu, 1964'ten aktaran Altın, 2014).

Eğitimde her şeyden önce bireye kişilik kazandırmak gereklidir ve süreç sonunda kişiliğini kazanmış bireyler arzu edilmektedir. Bir işi, mesleği veya sanatı kazandırmanın yanında o alanın kişiliğini de kazanabilmelidir (Baltacıoğlu, 1998). Öğrenci, günlük hayatta karşılığı olan (Altın, 2014), kendisine ve çevresine faydalı bilgilere sahip olmalı (Çelik, 2001) ve bunu da eğitim içinde alabilmelidir. Eğitim içinde aldığını, öğrendiğini pratiğe dökülebilmelidir. Hayata hazırlamak olarak ifade ettiği eğitim sisteminin sonunda, içtimaileşmiş "*hayata hazır vatandaş*" profiline ulaşabilmek gayedir (Çelik, 2001; Altın, 2014). Bu anlayışına Mister Bedale'nin "*yeni okul hayata hazırlamaz, bu hayatı yaşatır*" sözü onda devrim yapmıştır ve öğrencilerin hayata hazır bireyler olması gerektiğini savunmuştur (Baltacıoğlu, 1998). Bu bağlamda eğitim gerçek çevrelerde öğrenciye yaşatarak olmalıdır ve okullar gerçek çalışmaların yeri olmalıdır (Çelik, 2001; Güngör, 2008) . Gençler özellikle beşerî bilimleri ve yabancı bir dili öğrenmesi gerekmektedir (Baltacıoğlu, 1998).

Öğrenci okulu sevmelidir ve isteyerek gelebilmelidir. Öğrenci eğitim amacıyla da idealist olmalı ve eğitim kurumlarına gelişte maksadı maaş ve memuriyet değil feyz ve ışık almak olmalıdır ve bu amaçla gelindiğinde eğitim kurumları ne kadar kontrolsüz, disiplinsiz insan kalabalığı da olsa neticesi tam bir uyum olacaktır (Baltacıoğlu, 1998) . Gençlere okulu sevdirmek ve ahlaki, estetik bir hayatın temelini atmak gerekmektedir. Hayatlarını anarşiden kurtarmak, onlara güven ve zevk vermek gerekmektedir (Baltacıoğlu, 1998).

Çalışıp çabalamalı, aktif, yaratıcı düşünen, araştıran olmalı ve bilgileri kendi kendine toplayabilmeli, bilgiye kendi kuvvetiyle ulaşabilmelidir. Öğrenci ezberleyen değil düşünen ve üreten, bilgiyi öğrenen değil bilgiyi üreten olmalıdır, bilgi edinip bilgilerini genişleten değil bilgin kişiliğini edinen olmalı ve eğitim kurumları da buna fırsat vererek bu tekniği öğretebilme gayreti içerisinde olmalıdırlar (Ayhan, 1990; Baltacıoğlu, 1998; Çelik, 2001). Birey, çevrenin arzu ve isteklerine göre değil kendi

istek ve kabiliyetlerine göre şekillenmiş, eğitim almış olmalı; muhakeme, mukayese, muhayyile gücü köreltilmemelidir (Öztürk, 1987).

2.3.1.3.3. Bireysel Boyutu

Baltacıoğlu vatandaş profilini çok kapsamlı ifade etmekte, özelliklerine çokça değinmektedir. Ona göre vatandaş; durumu ve olayları görür, bunlar üzerine düşünüp fikir elde edebilir. İlerisi için neticeler çıkarıp karar verebilir ve verdiği kararı yapabilir. Başarı için azimle, sebatla çalışır ve cesaret gösterir, engellerden yılmaz ve çalışmaktan usanmaz. Uyuşuk, negatif tembel insanların tesirinde kalmaz, yenilik ve ilerlemeye önem verir. Kendinin ve vatanının faydasına olanları bilir ve bu doğrultuda çalışmak için kendinde kuvvet, emel ve sebat bulabilir (Altın, 2014). Kalabalık ve toplum korkusunu yenmiş, güzel konuşmasını bilen, telkin ve öğretim kabiliyeti olan, sanata hâkim ve ilgili, neşeli ve iç duygularına yönelebilen, kendini bulmuş ve sosyal hayatı yaşayabilen, kişiliği güçlü, mantıklı ve tutarlı düşünme yetisine sahip vatandaş hedeftir (Baltacıoğlu, 1998). Özgün düşünceye sahip vatandaş olmalı, azimli ve müteşebbis olmalıdır. Çünkü İstikbal teşebbüs ve azim sahibi insanlarıdır (Altın, 2014).

Kişi başkasına muhtaç olmadan kendi işini ve kendi hizmetini yapabilir bir yetkinlikte olmalıdır. Bulunduğu ortamın kurallarına uymalı ve sahip çıkmalıdır (Baltacıoğlu, 1998).

Terbiyede asıl gaye, fertte ileride bir şahsiyet vücuda getirmektir. Hayatta başarılı olacak şekilde yetiştirmektir ve bireyin yeteneklerini geliştirmek üzerine olmalıdır. Baltacıoğlu, eğitimde amacın çocukları hayata hazırlamak olduğu üzerine çokça durmaktadır (Altın, 2014). Eğitim bir başlatma işidir; bireyi hayata hazırlamaktır, hayatı yaşatmak değildir (Ayhan, 1990).

Kişilerin üretici şahsiyeti köreltilmek yerine geliştirilmelidir (Altın, 2014). Tüketim yerine üretim odaklı yaklaşıma, tüketim ruhu yerine üretim ruhuna sahip bireye ihtiyaç vardır (Baltacıoğlu, 1998). Kişisel girişime sahip bireylerin olmasını savunan Baltacıoğlu, zamanındaki eğitim sisteminin girişimciliği ortadan kaldırdığını, azim

ve cesareti yıkan ezbere dayalı bir sistem olduğundan yakındır. Bunun da bireyleri tembel ve uyuşuk yaptığını ileri sürer (Altın, 2014).

Kişiler bir ideale sahip olmalı ve bu ideal için yaşamalı ve gayret göstermelidir (Baltacıoğlu, 1998). Bireyler kendilerine güvenmeli, kendini olduğu gibi çevresini de kendilerini yetiştirmeye yöneltmelidir (Ayhan, 1990). Bireyin sadece bir yönü değil tüm kişiliği gelişmelidir ve eğitim sistemi de bunu sağlamalıdır (Altın, 2014).

Birey, hazır ve kolay çalışma şartlarına özenmeden gayret içerisinde olmalı, ekmeğini hükümetten dilenen değil, taştan çıkaran olmalı ve memurluğa imrenmekten uzak durmalı, eğitim sistemi de memurluğa imrendirmemelidir (Aytaç, 1984; Altın, 2014). Öğrenen, geliştiren ve üreten bireylere ihtiyaç olduğunu, üretim noktasında her şey yapabileceklerini, bununla birlikte ortaya çıkacak olan ürünün kullanılabilir, işe yarayabilir olmasını gerektiğini de söylemektedir (Baltacıoğlu, 1998).

Birçok alanda insan hayatına olumlu tesiri olan sanat eğitimini almış vatandaşlara ihtiyaç vardır. Bireyler resim, tiyatro, müzik, el işi, musiki gibi alanlara yönelmelidir ki bu dersler de önemlidir. Bu dersler doğrudan bilgi vermese de, kişide el göz dikkatini, anlamayı, teşebbüs ve cesaretini güçlendirir (Ayhan, 1990; Altın, 2014). "*Yaşamak için ayağa kalkmak gerekir*" diye ifade eden Baltacıoğlu (Ayhan, 1990), halkı içinde bulunduğu ataletten çıkarmak, diriltmek için "*diri bir terbiye*" gerektiğini de ifade etmektedir. Halk bulunduğu tembellikten çıkıp hareketlenmeli, bunun için de diri bir eğitim gerekmektedir. Bu dirilik de tiyatro, spor, dramayı vs. içinde barındırabilen oyun ile sağlanabilir. Bunlar vasıtasıyla bireyde beden hareketliliği ve canlılığı sağlanırken aynı zamanda kişide fikir, kişilik ve ruh terbiyesi de sağlanmış olacaktır. (Ayhan, 1990; Altın, 2014). Milleti meydana getiren öğelerden biri olan sanat olmasaydı kâinata anlam vermekte zorlanır, vicdandan mahrum, değişim ve ilerlemeye uzak kalırdık (Dikici ve Tezci, 2002).

Vatandaş; izzet-i nefis ve haysiyet sahibi, doğruyu ve yanlış ayırt edebilen, vatanını, milletini, toplumunu bayrağını seven ve bunlar için zahmete katlanabilen, birlik bilincini içinde barındırıp ittifak fikrini taşıyan, yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı

iyiliği ve güzelliği içinde barındırabilen olmalı ki his, duygu ve kalp olarak eğitimini tamamlamış birer insan olabilmelidirler (Ayhan, 1990).

Tek tipçiliğe karşı bir anlayış vardır (Baltacıoğlu, 1998). Ailelerde olan uslu çocuk yetiştirme fikriyle çocuklar korkak, durgun ve boyun eğen kişiler haline dönmemelidir (Öztürk, 1987). Birey kendine değer vermeli, kendini sevmeli, kendini olduğu gibi kabul etmelidir. Eğitim sisteminin de çabalarıyla topluma ve çevreye uygun bir kişi olmalıdır (Işık, 1997). Ve en önemlisi de Yaratıcının farklı yarattığı her bireyi bir kalıba sokup verdiği bozmamak, fitratı bozulmamış bireyler olmak gereklidir (Öztürk, 1987).

İnsana tembelliği aczi telkin etmeyen milli, aynı zamanda canlı, kanlı, hırslı ve inançlı bir musikiye sahip bireyler ve toplum olmalıdır (Ayhan, 1990; Altın, 2014). Zira tembellik ve boş durmak insanda büyük bir sıkıntı oluşturur (Baltacıoğlu, 1998).

Bir ideale sahip olan ve ideali için yaşayan bireylere ihtiyaç vardır ve bu Baltacıoğlu'nun hayatında öğrencilere aşıldığı fikirdir, kuvvet-fikirdir (Baltacıoğlu, 1998). Birey göreve inanmalı, onu ödün kabul etmeyen mutlak bir emir olarak tanınmalı ve işini severek yapmalıdır (Baltacıoğlu, 1998). Gerektiğinde çekinmeden savaşacak, sağlam ve dayanıklı vücutlara sahip, ormanları koruyan ve madenlerini işleyebilen, korkudan uzak ve milletini bayrağını seven, duygu ve kalbi hassas birer vatandaş yetiştirmek arzusundadır (Ayhan, 1990).

Birey gezmeli ve gezerek öğrenmelidir. Geziler çocuklar için en faydalı dersler olduğu gibi, çocukların hem fikri, hem de duygusal ve ahlaki gelişmeleri için tam ve eşsiz vesilelerdir (Baltacıoğlu, 1998). Tabiat ve çevreyle irtibat yoluyla bireyin fikirleri, hisleri, fiilleri ve intibakları vücuda gelecektir (Baltacıoğlu, 1916'dan aktaran Çelik, 2001). Açık havaya yönelmeli ve doğa ile iç içe olmalıdır. Kendinin de kurduğu ve bir müddet sonra kapanmak zorunda kalan Açıkhava Okulu bu bağlamda bir hedefe sahipti. Burada yetişen bireyler tam bir sağlığa, önemli ve gerekli bilgilere, büyük bir istek ve girişim özgürlüğüne sahip bireyler olacaklardı (Baltacıoğlu, 1998).

Her insan kültürlü olmanın gerekliliği olarak bitkiler hakkında biraz da olsa bilgi sahibi olmalıdır. "*Ot, çiçek, fidan ve ağaç cehaleti de her cehalet gibi zararlıdır*" (Baltacıoğlu, 1998). Bireyler medeniyet anlayışına sahip olmalı, pozitif ve neşeli olmalıdırlar. Çünkü "*neşe, fikirlerin sindirimi için en büyük şarttır*" (Baltacıoğlu, 1998). Ruh hastası olmaktan, yani okumayan, homoseksüel, korkak, apatik, mastürbatör olmaktan kaçınmak gereklidir. Ayrıca anarşiden uzak durmalıdır. Bu dünyada en korkunç ve yıkıcı şey anarşidir (Baltacıoğlu, 1998).

Tutuculuk ve taassuptan sıyrılmış, aşağılık duygusundan kurtulmuş, insan olarak başkasından hiçbir farkının olmadığını bilen ve ırk olarak hiçbir uğursuzluğa mahkûm olmadığını idrakinde bireyler olmalıdır ve Baltacıoğlu bunu gaye edinmiştir (Baltacıoğlu, 1998).

2.3.1.3.4 Manevi Boyutu

Ülkenin geleceğini şekillendirecek kültür, din, dil ve sanat gibi kavramlar üzerinde durmuştur (Dikici ve Tezci, 2002). Sosyal kurumlar arasında dine çok değer vermiş, sosyolojik açıdan bakarak da dinin toplum yaşayışında büyük etkisi ve görevinin olduğuna inanmıştır. Dinin sanatla bağının yok sayılmayacağını, dinin insanın en insan olan yanını çıkardığını, hatta dinsiz insanlığın olacağını düşünemeyeceğini söylemektedir (Çelik, 1999). Toplumsal ilerleme ile din arasındaki bağın önemi olduğu gibi, toplumların en ileri dönemleri din ile bağlarının en güçlü olduğu dönem olduğu görülmektedir (Güllü, 2015).

Din, içinde barındırdığı ahlak kurallarıyla bireyin ahlaklı olmasına yardımcı olur. Din eğitimi kesinlikle ihmal edilmemeli, ancak softalara göre değil de dini gerçekleri anlayan aydınlara göre verilmelidir. Bilimsel bakışa sahip olmayan, yalan yanlış, kulaktan dolma bilgiler değil, düzgün ve gerçek din bilgisi yerleştirilmelidir. Ayrıca dini olduğu gibi öğrenen ve din kültürünün yanında dini yaşayan ve kişiliğini de kazanan, din vasıtasıyla irade gücünü artıran bireyler olmalıdır (Çelik, 1999).

Bireyde sorarken, dinlerken, cevap verirken, söylerken her şeyden önce olması gereken en önemli şey saygıdır (Baltacıoğlu, 1998). Ahlak çerçevesi içerisinde isteklerini, fikirlerini ve düşüncelerini söylemekten de çekinmemelidir (Öztürk,

1987). Fert, içinde yaşadığı cemiyetin değer hükümlerini bilmelidir ve bu değerlerin başında dini, ahlaki, bedii ve felsefi değerler gelmektedir. Bu değerlere sahip birey toplumun vicdanını kazanıp milli kişiliğe sahip olmuş olur (Baltacıoğlu, 1972; Çelik, 2001).

O'na göre dini bilgiden yoksun, Kur'an'ın tercümesini bir kez olsun okumamış ailedeki çocukların kişilik kazanması oldukça zordur. Çocuklar din eğitimini aileden alabilmeli, inandıklarını uygulama fırsatını bulabilmelidir. İbadet edip yardımlaşarak, iyilik yaparak İslam kardeşliğini kazanabilmelidir (Çelik, 1999; Güllü, 2015). Din ile ilim arasında olmayan, ama taassup sahibi olanlar tarafından din öğretimi ile ilmi öğretim arasında çıkabilen uyuşmazlığa eğitimcilerinin de desteğiyle düşmeden kurtulabilmeli, çatışmaya izin vermemelidir (Çelik, 1999; Güllü, 2015). Vatandaş din eğitimi alarak ahlaklı, faziletli, cesaretli, karakterli ve diğer insanlarla beraber olmayı seven olmalıdır (Çelik, 1999).

Ruhen hastalanan, maneviyatı bozulan, hayat dinginliği kaybolan bireylere dini ilim, dini yaşayış ve birlik gibi konularda fikirler verilerek sorunlar aşılabilir (Çelik, 1999). Konferanslar yoluyla halka dini anlatarak din ve milliyet, din ve ahlak, din ve bilim, din ve demokrasi gibi konuların da halk tarafından hazmedilmesi sağlanmalıdır (Çelik, 1999). Ancak ilmi yarım aydınlardan öğrenmemek gerektiği gibi dini de din softalarından öğrenmemek gerekmektedir (Güllü, 2015). İdealist bir bakış açısıyla ideal bir insan hedefleyen Baltacıoğlu (Güllü, 2015), ideal din adamı, ideal eğitimci, ideal devlet adamı, ideal birey, ideal Müslüman gibi yaklaşımlarla dönemin toplumsal sorunlarına çözüm aramaktadır ve softa, yobaz kişiler yerine aydın bireyler, aydın din adamları arzulamaktadır.

Baltacıoğlu'na göre (1998), sevdiğimiz, saygı gösterdiğimiz, yardım dileyip gizemlerinden güç aldığımız evliyalar gibi iyilik sahibi, erdem ve ülkü sahibi bireyler olmak gerekmektedir ki saygınlıklarımız devam etsin ve milletin vicdanında ölümsüz olalım. Her zaman iyilik istemek ve her zaman iyilik yapmak, ölümle tehdit edilsek bile iyilikten kaçmamak gereklidir ki ancak bu şekilde ölümden kurtulunur, ölümsüz olunur. "*Ve biliniz ki dünyada en güzel ölüm, iyilik yolunda olanıdır. Çünkü insanı sonsuzluğa kavuşturan, yaşatan yalnız iyiliktir*" (Baltacıoğlu, 1998).

Eğitimin en içerisinde bulunan bir kişinin, eğitim alanında din konusunun üzerinde durmasının gayet normal olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Bunun yanında kendini “*dinli ve laik*” olarak ifade eden Baltacıoğlu (Çelik, 1999), laiklikle dini birbirine zıt olarak görmemekte, her ikisinin de kendine has sınırlarının olduğunu ve bu sınırlara müdahale edilmemesi gerektiği gibi sınırların aşılması gerektiğini de ifade etmektedir (Güllü, 2015).

2.3.2. İsmail Hakkı Tonguç

2.3.2.1. Hayatı

İsmail Hakkı Tonguç, 1893'te Güney Dobruca'da Silistre İli, Totrakan İlçesi'ne bağlı Tatar Atmaca Köyü'nde doğmuştur. Çocukluğu ve gençliğinin önemli bir bölümü bu yörede geçmiştir. İsmail Hakkı Tonguç'un babası İdris, Kırım kökenliydi. Annesi Vesile, Anadolu'dan gelip Dobruca'ya yerleşen Türklerdendi (Türkoğlu, 1997; Tonguç, 2001). İlkokulu bu köyde, Ortaokulunu Silistre'deki Rüştüyede bitirmiştir (Kandil, 1986; Kocabaş, 2019). Babasının okumasına izin vermemesi üzerine bir müddet yumurtacılık, sonrasında da Bulgar yönetimi için ücretli fiş doldurma işi yapmıştır (Yalçın, 2006). Babasını ikna ettikten sonra 1914'te okumak için İstanbul'a gelmiş, çetrefilli bir süreç sonunda İttihat Terakki'nin ünlü Maarif Nazırı Şükrü Bey ile görüşmeyi başaran Tonguç, Kastamonu Erkek Öğretmen Okulu'na gönderilmiştir (Yalçın, 2006; Saydam, 2003).

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girdiği 30 Ekim 1914'te kara yoluyla Kastamonu'ya hareket etmiştir. Burada bir buçuk yıl okuduktan sonra hep övgülerini duyduğu İstanbul Öğreten Okulu'na naklini istemiş ve olumlu cevap alarak 1916'da İstanbul'a gelmiş ve okula kaydını yaptırmıştır (Kandil, 1986; Tonguç, 2001).

1918 yılında öğrenimlerini devam ettirmek için Almanya'ya gönderilen başarılı yirmi öğrencinin arasına dâhil olmuştur. Almanya'da 1919'a kadar Ettlingen Öğretmen Okulu'nda eğitim almıştır. 27 Nisan 1919'da gelen bir yazı üzerine öğrenimlerini yarıda keserek yedi ay kaldığı Almanya'dan yurda geri dönmek

zorunda kalmıştır. Oradan geldikten sonra Eskişehir Erkek Öğretmen Okulu Resim-Elişleri ve Beden Eğitimi öğretmenliğine atanmıştır (Saydam, 2003; Kocabaş, 2019). 11 Eylül 1919'da öğretmenlik hayatı başlamıştır. Eskişehir'in Yunan saldırısına uğraması üzerine Ankara'ya gelmiştir. Bu sırada Eğitim Bakanlığı'nın yarım kalmış eğitimlerini tamamlamak üzere bazı öğretmenleri Avrupa'ya gönderme kararıyla Tonguç 3 Eylül 1921'de tekrar Almanya'ya gitmiştir (Yalçın, 2006).

Orada sabit bir okulu tamamlamak yerine kendini geliştirme yoluna gitmiş, çeşitli seminer ve kurslara katılmış, konferanslara katılıp okulları inceleyerek toplumun gelişimini araştırmıştır (Yalçın, 2006). Haziran 1922'de Türkiye'ye dönmüş ve 5 Ekim 1922'de Konya Darülmuallimini (Erkek Öğretmen Okulu) ve Konya Lisesi Resim-Elişleri ve Beden Eğitimi öğretmenliği görevine başlamıştır (Yalçın, 2006; Kocabaş, 2019).

Bu sırada yaptığı diğer görevler şöyleydi: 14 Ekim 1923'te ek olarak Konya Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) Resim-Elişi öğretmenliği, 20 Nisan 1924'te Ankara Erkek Öğretmen Okulu'nda Resim-Elişleri Öğretmenliği ve ilk yöneticilik görevi olan müdür yardımcılığı, 20 Ekim 1924'te Adana Öğretmen Okulu öğretmenliği vazifelerini yapmıştır (Yalçın, 2006).

Mart 1925'te Bakan Vasıf Çınar ve Müsteşar Nafi Atuf Kansu tarafından Cumhuriyet'e bağlı, ilerici bir kadro oluşturma çabası kapsamında bakanlık tarafından Avrupa'ya gönderilmiştir. Kısa bir süre kaldığı bu süreçte İngiltere, Almanya ve Fransa'daki mesleki eğitim kurumlarını incelemiş, eğitimciler ve yöneticilerle görüşüp fikirler almış ve seminerlere katılmıştır. Avrupa'dan döndükten sonra 1 Eylül 1925'te yeniden Ankara Öğretmen Okulu Resim-Elişi ve Beden Eğitimi öğretmenliği vazifesine atanmış, 11 Mart 1926'da Levazım ve Alattırsiye (Ders Aletleri) Müzesi Müdürlüğüne (Okul Müzesi) atanmıştır (Yalçın, 2006; Kocabaş, 2019).

Tonguç, 1929'da bakanlıkça ders araçları almak ve incelemelerde bulunmak için Avrupa'ya gönderilmiştir. Dönüşte 31 Aralık 1929'da Müze Müdürü görevine ek olarak Gazi Eğitim Enstitüsü (Gazi Muallim Mektebi) Resim Elişi Öğretmenliği

verilmiştir (Tonguç, 2001). Tonguç 1932’de Gazi Eğitim Enstitüsü’nde Resim-İş bölümünün kurucusu olmuştur (Saydam, 2003; Kocabaş, 2019). 1934–1935 ders yılında Gazi Eğitim Enstitüsü ve Gazi Lisesi Müdür Vekilliği görevine atanmış, 3 Ağustos 1935’te yaptıklarından etkilenen Saffet Arıkan’ın teklifiyle İlköğretim Genel Müdür vekilliği görevine getirilmiş, 31 Ocak 1940’ta İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne asil olarak atanmıştır (Yalçın, 2006; Kocabaş, 2019). Eğitimde yenilikçi bir yaklaşımı benimsemiş olan Tonguç, bu anlayışını hayata geçirme gayretinde olmuştur.

Bu yıllarda ilköğretimin yaygınlaştırılması için önemli kararlar alınmıştır. “Eğitmen Kursları” adı altında, askerliğini onbaşı ve çavuş olarak yapmış köy gençleri kısa bir eğitimden geçerek kendi köyelerine eğitmen olarak görevlendirilmiştir (Kandil 1986; Çelik, 2010; Kocabaş 2019). 1936’da ilk denemesi başarılı olunca 11 Haziran 1937’de Köy Eğitmenleri Kanunu Tasarısı yasallaşmıştır (Yalçın, 2006). Bu gelişmelerin akabinde Tonguç’un müdür bulunduğu İlköğretim Genel Müdürlüğü’nce Köy Enstitüleri Yasa Tasarısı hazırlanmış ve bu tasarı 17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilmiştir. Öğretmen Okulu olarak açılmış yerler Köy Enstitüleri’ne dönüşürken birçok yerde de Köy Enstitüleri açılarak sayıları artırılmıştır (Saydam, 2003; Yalçın, 2006).

1946’da Tonguç İlköğretim Genel Müdürlüğünden Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine, 2 Nisan 1949’da Ankara Atatürk Lisesi Resim-İş öğretmenliğine atanmıştır. 11 Eylül 1950’de Millî Eğitim Bakanlığı, Tonguç’u bakanlık emrine almış, 1956’da da kendi isteği ile emekli olmuştur (Yalçın, 2006). Emeklilik döneminde araştırma ve incelemelere yoğunlaşmış, eserler kaleme almaya devam ederek birikim ve donanımlarını aktarmaya çalışmıştır. 23 Haziran 1960’ta Ankara’da vefat etmiştir (Kandil, 1986; Kocabaş, 2019).

Köy Enstitüleri’nin fikir babalığını yürüten Tonguç, Köy Enstitüleri’nin mimarı, kurucusu, kuramcısı ve aynı zamanda uygulayıcısıdır (Kandil, 1986; Özsoy, 2008; Çakmak, 2010; Kocabaş, 2019). Tonguç’un hedefinde köyü ve köylüyü canlandırmak vardı. Bunu eğitim yoluyla yapma gayretinde olmuş, bu uğurda emeklerinin ürünü olarak Köy Enstitüleri’ne öncülük etmiştir. Bu kurumlarda köye

sadece öğretmen değil, köyde gerekli her türlü bilgiye sahip elemanları yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Yalçın, 2006).

Ülke için birçok hizmetler eden Tonguç, halkın ve köylünün eğitimi ve canlandırılması için gayret etmiş ve bu uğurda kendini adanmış bir eğitimcimizdir. Hayatını ülkesine ve ezilenlerin eğitim sorunlarını çözmeye çalışmakla geçirmiştir (Özsoy, 2008).

Tonguç, kendine özgü olan pedagojik düşünce ve eylemleriyle, ürettikleri, yazdıkları ve yaptıklarıyla tarihe ve kamuya mal olmuş tarihsel bir kişiliktir (Özsoy, 2008). Grafik, tahta işleri, illüstrasyon, sanat eğitimi, iş eğitimi, pedagoji, sosyoloji, felsefe, edebiyat, yazın gibi çok farklı alanlara ilgi göstermiş ve bu alalarda çalışmalar yapmış iyi bir araştırmacı, iyi bir eğitimci ve iyi bir uygulayıcı, iyi bir okuyucudur. Milleti ve halkı için yapmış olduğu gayreti, emekleri, çalışmaları ve babacan tavrı neticesinde halk nezdinde “*Tonguç Baba*” olarak anılmasına sebep olmuştur (Yalçın, 2006).

Eserleri:

Eser adı	Eser adı
Elişi Rehberi, 1927.	Öğretmen Ansiklopedisi, 1949.
Muallim Almanağı, 1928.	Resim İş Dersleri, 1951.
Muallim Yıllığı, İstanbul 1929.	Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü, 1952.
Mürebbinin Ruhu ve Muallim Yetiştirme Meselesi, 1931.	Pestalozzi Çocuklar Köyü, 1960.
İlk Orta ve Muallim Mekteplerinde Resim, Elişleri ve Sanat Terbiyesi, 1932.	Pestalozzi ve Devrim, 1962.
İş ve Meslek Terbiyesi, 1933.	İş ve Meslek Eğitimi, 1947.
Kerschensteiner (çeviri), 1933.	Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, 1976.
Almanya Maarifi, Maarif Vekâleti, 1934.	Kitaplaşmamış Yazılar, I, Yay Haz: Mustafa Aydoğan, 1997.
Köyde Eğitim, 1938.	Kitaplaşmamış Yazılar, II, Yay Haz: Mustafa Aydoğan, 2000.
Canlandırılacak Köy, 1939.	Köy Enstitüleriyle İlgili Yasalar 1937–1954, Yay Haz: Mustafa Aydoğan, 2000.
İlköğretim Kavramı, 1946.	
Eğitim Yolu İle Canlandırılacak Köy, 1947.	

2.3.2.2.Eğitim Görüşü

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim noktasında nasıl bir yol takip edileceği aydınlar arasında fikir ayrılığına sebep olmuştur. Bir kısmı Batılı bir sistemin uygulanmasını savunurken, bir kısmı da geleneksel ya da Doğu kaynaklı bir sistemi savunmuştur. Tonguç gibi düşünenler ise, gelişimin eğitime bağlı olduğunu ve bu eğitim ülkenin kendi canlı dinamikleri ve gerçeklerinin üzerine kurulması gerektiğini, bununla birlikte Batılı bir sistemle uyumlaştırılarak sürdürülmesini savunmuştur (Çelik, 2010). Bununla birlikte uygarlık, kültür ve felsefe açısından da Doğu-Müslüman kültüründen uzaklaşarak Batı kültürünü benimsemesi gerektiğini savunmuştur (Tonguç, 1970).

Tonguç, eğitim alanındaki fikir, tecrübe ve uygulamalarıyla Türk eğitim tarihine adını yazdırmış ve öncülük etmiştir. Önemli görüş ve fikirleriyle eğitim alanına yenilik kazandırmış, büyük çığırılar açmış ve derin izler bırakmıştır.

İsmi anıldığı zaman akla gelen en önemli icraat alanı Köy Enstitüleri'dir. Köy Enstitüleri'nin fikri yapısı, temelleri, icraatları ve ilerleyişi büyük ölçüde Tonguç'un etkisindedir. Bu yüzden O'nu anlamak, anlatmak için Köy Enstitüleri nazara verilmiş, buraya müracaat edilmiş, buralardan yola çıkarak Tonguç anlaşılmaya çalışılmıştır (Kandil, 1986). Bu bağlamda Tonguç'la özdeşleşen bir başka konu ise köy ve köylüdür. Asırlardır insanı ve insanlığı yetiştiren en eski, en devamlı ve en kuvvetli bir okul görevi, hatta enstitü görevi görmüş olan (Tonguç, 1943) köyü ve köylüyü canlandırmak amacını taşıyan Tonguç, köye büyük bir eğilim göstermiştir. O'na göre köye ve köylüye dayanmayan, köyden kuvvet almayan hiçbir hareket, hiçbir iş ve teşkilatın verimli ve faydalı olmasına ve ilerlemesine imkân yoktur (Tonguç, 1970). Köylüye kıymet vermek, güzellikleri köylü ile oluşturmak, medeniyeti köylü ile kurmak ve devam ettirmek gereklidir (Kandil, 1986; Yalçın, 2006).

Tonguç'un fikir ve düşüncelerinin hayat ve şekil bulduğu en güzel örnek, kuruluşunda ve yaşam sürecinde ismiyle bütünleşmiş olan Köy Enstitüleri'dir. Köy Enstitüleri'nin fikir babalığını yürütmüş, hedefine ise köyü koymuştur (Çakmak,

2010). En büyük hedeflerinden biri köyü ve köylüyü canlandırmaktır. Bu canlandırmanın yolu da eğitimden geçmektedir (Kandil, 1986).

Köy eğitiminin amacı, köydeki geri kalmışlığı kaldırmak ve köylüyü güçlendirmek, sosyal bilinç kazandırmak ve memleketin siyasal, ekonomik ve kültürel hayatının gelişmesine katkıda bulunacak bireyleri yetiştirmektir (Çakmak, 2010). Bunu yaparken de köylüyü kafa yormadan, düşünüp planlamadan kalkındırmak değil, kendi içinden kendi unsurlarıyla canlanmasını sağlamak gereklidir (Tonguç, 2003; Çakmak, 2010). Kırsal bölgenin eğitimi ve canlandırılması, Tonguç'un eğitim anlayışının en temel ve en önemli yönüydü (Kandil, 1986). Manalı ve şuurlu bir şekilde canlandırılması gereken köyde, en önemli şey köylüyü köyde tutarak gelişimini ve kalkınmasını sağlamaktır (Yalçın, 2006).

Köyü ve köylüyü canlandırmak kapsamında fiiliyata dökülmüş olan Köy Enstitüleri'nin hedefi; köye uygun öğretmenler yetiştirmek ve köyde ihtiyaç olan diğer meslek erbabını yetiştirmektir (Çakmak, 2010). O'na göre her bölgenin ekonomik ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ona göre meslek okulları kurulmalıdır (Yalçın, 2006).

Çok yönlü bir eğitim sistemi olan Enstitüler, yaparak öğrenme odaklıydı. Hem kültür dersleri, hem de zirai ve teknik dersler eşit bir dağılımda veriliyordu. Köy Enstitüleri'nin iyi bir uygulama okulu olması arzulanmaktaydı (Çakmak, 2010). Çünkü Tonguç'a göre eğitimde pratik ve teori iç içe olmalıdır (Çelik, 2010).

Tonguç'a göre eğitimde hedef üretmektir, eğitim üretici olmalıdır. Toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak eğitim verilmeli, değişen koşullara göre geliştirilen üretime dayalı eğitim yöntemi uygulanmalıdır (Yalçın, 2006; Çelik, 2010). Enstitülerde bir uğraşın neticesinde üretim olmalıydı ki o uğraş bir anlam taşınsın. Uygulanamayan, işe ve üretime dönüşmeyen bir bilgi geçerli değildi (Çelik, 2010). Tonguç (1943), Köy Enstitüleri'nin faaliyetlerini "*Hareket, ses, toprağı değerlendirme, yapıcılık hevesi, tabiata saldırış hazzı, öğrenme hırsı Enstitünün bütün alanlarını kaplar.*" şeklinde anlatır.

Köy Enstitüleri'nde Tonguç'un “yaşamın gerçek işleri içinde eğitim-öğretim” ilkesinden yola çıkarak eğitim verilmiştir (Çakmak, 2010). Hayattan kopmayan ve hayatla bütünlük arz eden eğitim verilmiştir. Kandil'e göre (1986), Tonguç eğitimde yaparak yaşayarak öğrenme ilkesine en çok önem veren eğitimcimizdir.

Tonguç'un hedefi çağdaş bir eğitim ve çağdaş bir ilköğretimdi. Çağın getirdiği ihtiyaç ve koşullarına göre şekillendirilmiş, ezbercilikten sıyrılmış bir eğitim hedefliyordu. Bu sayede çocukları günün ve geleceğin sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarına hazır hale getirmeyi hedeflemekteydi (Yalçın, 2006). Bununla birlikte laik bir eğitim benimsemiş, bu laikliği de devletin hiçbir şekilde din eğitim ve öğretimi ile ilgilenmemesi, okullarda hiçbir şekilde din eğitimi verilmemesi şekline ifade etmiştir (Tonguç, 1970).

Geleneksel eğitime karşı olan Tonguç, öğrencinin pasif değil etkin olduğu, yaratıcılığının engellenmediği ve hatta ön plana çıkarıldığı eğitimi hedef yapmıştır. Tarım ve teknik dersleriyle, üretime yönelik iş eğitimi dersleriyle ülkenin ve toplumun kalkınması, uyanması ve canlanmasını arzulamaktaydı (Yalçın, 2006).

Tonguç'un üzerinde durduğu iş eğitimi yöntemi, ezberci eğitimden farklı bir anlayış getiriyordu. Öğrenilen bilgiler iş haline gelip üretime ve bir ürüne dönüşüyordu. Eskiden eğitim işten kurtulmak olarak görülüyor, elini kâtiplikten başka bir işe sürmemek olarak yansıyor (Yalçın, 2006). O'na göre eğitim iş demek, iş demek ise üretmekti ve bu da uygulama ile olurdu. Ayrıca el işleri de diğer dersler gibi çocuğun gelişimine katkıda bulunuyordu (Türkoğlu, 1997). Verilen eğitimleri iş içinde düşünmek, bu anlamda el işlerini önemsemek gereklidir (Çelik, 2010).

2.3.2.3.Vatandaşlık Görüşü

2.3.2.3.1.Vatani Boyutu

Tonguç'a göre toplum olarak kalkınmak, canlanmak gereklidir. Kendi içinde, kendi unsurlarıyla kalkınan ve canlanan bir millet olmak gereklidir (Çakmak, 2010). Öz değerleriyle, öz unsurlarıyla harekete geçip varlığını gösteren ve ülke olarak da gelişen bir toplum olmak gereklidir.

Eğitim sadece okullarda ve okul çağındaki kişilerle sınırlı değildir. Tonguç halk eğitiminin de yapılması gerektiğini, toplum kalkınması çalışmalarının da yürütülmesi gerektiğini söylemektedir (Yalçın, 2006). Topyekn Şekilde halkın eğitimi, kültürel ve sosyal olarak gelişmesi hedeflenmektedir.

Köy canlanmalı, köylü canlanmalıdır. Bu canlanma neticesinde güzel, mutlu, Ően, ağdaş köy idealine kavuşabilmek arzu edilmektedir (elik, 2010). Bilgili, girişken, haklarının ve sorumluluklarının bilincinde vatandaş profili arzu edilmektedir. lke, millet ve kendisi için doğru olanı yapan ve yapılması için gayret eden köylüye ihtiyaç vardır. Köyün ve köylünün Şehir aydınlarını değiştirme gücüne sahip olduğunu düşünür (elik, 2010). Cumhuriyet, temellerini köye dayandırmalı, köyden kuvvet almalı, köydeki değerleri yükseltmeli, ulusun ortak değerleri olan köy kültürünü canlandırmalıdır (Tonguç, 1943).

Bireyler çalışarak yurdun ekonomik, sosyal ve kültürel seviyesini yükseltmeli, varlıklı, başarılı ve mesut insanlar olmalıdır ve bu amaçla gayretli olmalıdır. İşini seven, iş ile yurdun canlandırılmasına katkıda bulunan, canlı ve hareketli bireyler olunmalıdır (akmak, 2010). Birey, siyasal ve sosyal olarak uyanan ve sorumluluklarının bilincine varan, etkin, yönetime katılan, halkın içindeki yerini alan ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getiren olmalıdır (Yalçın 2006; elik, 2010). Vatandaş bilinlenmeli, siyasal bir güç haline gelmeli, ülkenin gelişiminde, yol almasında ve yönetiminde rol oynamalıdır. Yönetime katılan etkin ve demokrat, bilinçli yurttaş olunmalıdır (Yalçın, 2006). Yani iyi bir üretici, iyi bir Őemen olmalıdır (Türkoğlu, 1997).

Vatandaş her an gelişime ve değerime hazır olmalı, geleceğin siyasal, sosyal ve ekonomik koşullarına hazır olabilmelidir (Türkoğlu, 1997; elik, 2010). Geçmişe takılıp kalan, ileriye göremeyen bireyler olmamalıdır ki millet olarak ilerlenebilsin.

Bir toplum içinde yaşamanın verdiği bilinçle millete faydalı işler yapma gayretinde olan, kendi kendini idare edebilen, ülkesi ve milleti için doğru olana yönelebilen ve kendini millet için gayretle çalışma azmini yüksek tutan vatandaşlar olmalıdır (zsoy, 2008). Sadece kendi için değil başkası için de çalışan ve gayret içinde olan,

hayatı başkaları için de kolaylaştırıp yaşanabilir kılmak için çaba gösteren bireylere ve bunları yetiştirecek eğitim sistemine ihtiyaç vardır (Özsoy, 2008). Bu bağlamda kendisine, topluma, üretime faydası olan ve uygulanabilen, insanların hayatına katkıda bulunabilen bilgilerle dolu bireyler olmalıdır (Yalçın, 2006). Toplum hesabına yapılacak işleri de kendi işleri gibi benimseyip yerine getiren ve hatta ulusun menfaatlerini şahsi menfaatlerinden üstün tutan yurttaşlar olmalıdır (Tonguç, 1943).

Tonguç'a göre yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin değerlerini benimseyen ve bu değerleri ülkeye yaymayı gaye edinen bireyler yetişmelidir (Yalçın, 2006; Çelik, 2010). Gerçek demokrasi ruhuna sahip, Cumhuriyete inanmış ve onu koruyan bireyler arzu edilmektedir (Özsoy, 2008). Atatürk ilkeleri doğrultusunda halkı değiştirmeyi hedeflemiş, Cumhuriyetçi ve laik, milliyetçi, Cumhuriyetin ana prensiplerini kabul etmiş, benimsemiş kişi profili yetiştirmek istemiştir (Kandil, 1986; Yalçın, 2006). Tonguç'a göre demokrasi denilen rejim için en büyük tehlike, düşünmeyen aydından gelir (Yalçın, 2006).

Halk ve köylüden uzaklaşmamış, bağıni koparmamış (Özsoy, 2008), ulus birliğine sahip vatandaşlarda (Yalçın, 2006) imece kültürü, yardımlaşma ve dayanışma ruhunun gelişmesiyle, karşılıklı güven ve işbirliğiyle ülke için çabalayan vatandaşlar oluşacaktır (Kocabaş, 2019). Birbirinin yardımına koşan, ortak becerileri ve güçlerini birleştiren, ortak sorumluluk doğuran, birbirine üstünlük değil birlik bağları ile bağlanan ve bunu imece ile sağlayan vatandaşlar hedeflenmekteydi. Ekip olma, yardımlaşma, kardeşlik ruhu, azim, irade, yapıcılık... Bunlar imecede olan şeylerdi (Yalçın, 2006).

Ailesini, köyünü, yurdunu ve ulusunu seven, devlet mallarını koruyan yurttaşlar olmalıdır (Tonguç, 1943). Cemiyetteki insanlar iş yapma kabiliyetlerini ve şahsiyetlerini kaybetmemeli, sürüleşmemelidir (Özsoy, 2008). Bu kölelik ve sömürgeci anlayışın karşısında duran ve bundan kurtulan özgür bireyler olmalıdır (Yalçın, 2006).

Toplumun kültürünü oluşturan geçmişte kalmış ve unutulmaya yüz tutmuş yaşam öykülerini, folklorunu, müzik ve sanatını da araştıran ve öğrenen, buna özenen bireyler hedeflenmektedir. Geçmişle bağını koparmadan geleceğe bakabilen, uygar bir toplum inşa edebilen (Yalçın, 2006) ve halk kültürünü benimsemiş ve bu kültürü uygulayan bireyler olmalıdır (Kocabaş, 2019).

2.3.2.3.2.Eğitim Boyutu

Tonguç, öğrencinin etkin olduğu, yaratıcılığını çıkaran, tarım ve teknik derslerinin olduğu, üretim odaklı iş eğitimi verilen eğitim sistemini benimsemiştir. Bu eğitim anlayışı sayesinde geleceğin sosyal, siyasal ve ekonomik şartlarına hazırlıklı bireyler yetişmesini hedeflemiştir (Yalçın, 2006; Çelik, 2010). Eğitim, çocuğu sosyal ve toplumsal hayatta etkin bir fert durumuna getirebilmelidir.

Tonguç'a göre eğitim insanın biçim kazanmasıdır. Çocuğun kişiliğini eğitimin temeli sayar ve kişi kendi eğitimiyle ilgili her şeyi kendisi yapabilmelidir. Diğer insanlar ona yardım edebilirler. Yani insan kendi kendini eğitebilmelidir. Eğitim sadece okuma yazma değil, halkı uyandırma ve sosyal bilinç kazandırmadır (Yalçın, 2006).

O'na göre eğitim, bilgiyle sınırlı klasik anlayıştan sıyrılıp bireyi hayata hazırlamalıdır (Çakmak, 2010). Hayatı okullaştırmak yerine okula hayat vermek gayedir (Özsoy, 2008). Eğitim hayata hazırlamak değil hayatın kendisi olmalıdır. Hayatın kendisi ise en başta "iş" demektir (Türkoğlu, 1997; Çelik, 2010).

Eğitim ortamları özgür tartışma ortamının ve eleştirinin olduğu yerler olmalı, tam bir demokrasi ve özgürlük içinde olmalıdır. Bu sayede konuşabilen, eleştirebilen ve tartışan bireyler olmalıdır (Tonguç, 2003; Çelik, 2010). Okullar demokratik ortam olmalı ve bireye demokrasi eğitimini de verebilmelidir (Yalçın, 2006).

Özgürleştirici eğitim ile özgürleşmiş vatandaşlara ihtiyaç vardır (Özsoy, 2008). Eğitim ortamları öğrencilerin yetki ve sorumlulukları paylaştığı, etkin bir şekilde yönetime katıldığı, eylem ve hareket özgürlüğünün olduğu, eleştiri ve özeleştirisinin yapılabildiği ortamlar olmalıdır (Çelik, 2010).

Tonguç, özgür yurttaşlardan oluşmuş demokratik bir toplum hedeflemekteydi (Kocabaş, 2019). Devlet, halkına hür yaşamak, düşünmek, söylemek ve yazmak haklarını sağladığı gibi eğitim ve öğrenme hakkını da sağlamalıdır. Özgür çalışma ortamı sağlanmış bireyler kendini ve kişiliğini olumlu şekilde etkiler (Yalçın, 2006). Bireyler kişilik eğitimini almış olmalıdır. Kişilik eğitiminin temel direği de demokratik eğitimidir (Kocabaş, 2019).

Tonguç'a göre bilinçlendiren, öğreten, çevreyi ve insanı değiştiren, üretim sağlayan, sorunları çözdüren ve bu sorunların çözümünde bilimsel ilkeleri uygulayabilen, insanları uyandıran, bilgilendiren bir eğitim olmalı ve bu eğitimi alan bireyler de aynı özellikleri taşımalıdır. Verilecek eğitimde işe yarayan bilgiler verilmeli ve bu bilgiler hayata geçirilebilir olmalı, insanların hayatına ve üretime katkıda bulunmalıdır (Yalçın, 2006). Öğrenci, bu eğitimler vasıtasıyla öğrendiklerini tatbik edebilmeli, üretebilmeli ve faaliyete dökülebilmelidir.

Birey bir meslek odaklı yetiştirilmemeli, bütün ve çok yönlü geliştirilmelidir. Mesleki bilgilerinin yanında o mesleğin toplum ile ilişkisini de bilmelidir (Tonguç, 1970; Yalçın, 2006). Yapararak, yaşayarak ve görerek öğrenmeye önem veren Tonguç, öğretmenin yol gösterdiği öğrenci merkezli eğitime odaklanmış, ezbere dayalı eğitim anlayışına karşı çıkmıştır (Türkoğlu, 1997; Yalçın, 2006; Çakmak 2010). Öğretmen, halka ve köylüye yol gösterebilmeli, idealist ve bilgili olmalı, halkla iç içe ve işbirliği içinde olmalıdır (Çelik, 2010).

Eğitimin hayat boyu olması gerektiğini (Yalçın, 2006) ve yaşamın gerçeklerinden yola çıkarak verilmesi gerektiğini savunmuştur (Çakmak, 2010). Bununla birlikte bireyler sadece akademik bilgiyle donatılmamalı, aynı zamanda eğitimin üstlenmiş olduğu bireyin kişiliğini geliştirme hedefine de ulaşıp kişiliği gelişmiş vatandaşlar olmalıdırlar (Yalçın, 2006).

Karma eğitimi içselleştirmiş bir eğitimci olan Tonguç (Kocabaş, 2019), karma eğitime ve kızların okumasına önem vermiştir. Kızların eğitiminde canlı, diri, eve ve ocağa bağlı, iş sever kızlar yetiştirmek hedef olmalıdır. Türk kültüründe olan ana

algısına uygun olmalı, kimliklerinden uzaklaşmış, süs düşkünü kızlar yetiştirilmemelidir (Yalçın, 2006).

Çağdaş düşünceli, yol gösterici, donanımlı ve örnek öğretmenlere ihtiyaç vardır. Köy öğretmenleri köyün ihtiyacı olan bilgi ve donanıma sahip olmalı, zirai bilgilere sahip, genel bilgi ve mesleki bilgileri yüksek, her yönüyle köye faydalı bireyler olmalıdır (Yalçın, 2006). Bu çağdaş öğretmenlerin elinden çıkan çağdaş eğitim almış bireyler, ülke ve millet için gerekli eğitimi almış olmalıdır (Çelik, 2010).

Fertlerin birer vatandaş sıfatıyla muayyen bilgilere sahip olmaları gerekmektedir (Yalçın, 2006). Tonguç, uygarlığa giden yolun teknik ve teknolojiden geçtiğini belirterek tekniğin eğitimin içerisinde yer alması gerektiğini söylemektedir (Çelik, 2010). Geleneksel üretim şekllinden ve geleneksel ilişkilerden kurtulup yeniliğe ayak uyduran, tekniği ve teknolojiyi gerektiği gibi kullanabilen bireyler arzu edilmektedir (Yalçın, 2006). Fertlerin mesleki hayatlarını modern şartlara uygun hale getirmek gereklidir ki mesleki hayatında başarıyı yakalayan vatandaş profiline ulaşılabilsin (Yalçın, 2006; Özsoy, 2008). Bununla birlikte eğitimde düşünsel, zihinsel ve el etkinliği birleştirilmeli ve bireyin bu yönleri geliştirilmeli, özgür, üreten ve yaratıcı bireyler yetiştirilmelidir (Yalçın 2006 ve Çelik, 2010)

Okuyan ve araştıran öğretmen ve öğrencinin olması gerektiğini, kişinin kendi kendini eğitip geliştirebilmesini, kendini yükseltebilmesini, kendi kendine faaliyetlerde bulunabilecek donanıma sahip olması gerektiğini, araştırıp incelemeye meyilli olması gerektiğini vurgulamaktadır (Yalçın, 2006). Hazır ve fazla bilgi yüklemesi yerine özgür ve devamlı çalışan, düşünen, tartışan ve eleştirel düşünebilen kişiler olmalıdır (Yalçın, 2006).

Tonguç'a göre bilgi uygulanabilir olmalı (Kocabaş, 2019), iş eğitimi sayesinde öğrenciler üretici iş yöntemi içinde yetiştirilmeli, toplumun insan gücü olarak çağdaş donanımı kazandırılmalı, eğitim ortamı üretimi artıracak çalışma ortamına dönüştürülmelidir (Yalçın, 2006). Tonguç, yaşamın tüm işlerinin okula girmesinden, eğitim yoluyla öğretilmesinden yanaydı (Kocabaş, 2019).

Tarım ve teknik dersleri almış, köylünün kültürünü bilen, memleket müdafaasını yapabilecek askeri bilgiye sahip bireyler yetişmelidir (Kandil, 1986; Yalçın, 2006). Onunla birlikte sanat eğitimi tamamlamış, müzik, resim, dans, tiyatro gibi alanlarda da aktif ve başarılı vatandaş profiline çoğalması gerekmektedir (Kocabaş, 2019).

2.3.2.3.3. Bireysel Boyutu

Tonguç'un çizdiği vatandaşın bireysel özelliklerine baktığımızda azimli, çalışkan, özgürlükçü, üreten, temiz gibi özelliklerin olduğunu görmekteyiz. O'na göre kişiliği gelişmiş bireyler olmalı, bunun için kişilik eğitimi verimli şekilde olmalıdır.

Birey, mensup olduğu cemiyete faydalı olabilmeli hem toplumdaki hem de dünyadaki yeri hakkında bilinçli olup bu bilinçle hareket edebilmelidir (Yalçın, 2006). Güçlü, sosyal bilince sahip, ülkenin siyasal ekonomik ve kültürel gelişimine katkı sunan ve kendi unsurlarıyla canlanan bireyler yetişmelidir (Çakmak, 2010).

Her an değişim ve gelişmeleri kendi kendine takip edebilen (Çakmak, 2010), bilimsel eğitimi artmış, bilinçli ve kültürlü, çağdaş teknolojiye sahip vatandaşlara ihtiyaç vardır (Çelik, 2010). Toplum ve millet olarak gelişmek ve ilerlemek her bir bireyin üzerindeki sorumluluk ve ödevlerin yerine getirilmesiyle olacaktır.

Birey, sosyal ve toplumsal yaşamda etkin olmak zorundadır. Canlı, uyanık ve bilinçli olarak özgür düşünceli ve yaratıcılığını kullanan, işine önem veren kişiler olmalıdır (Yalçın, 2006; Özsoy, 2008; Çelik, 2010). Bireyler kültürlü olmalı ve bu kültürü yükseltmenin gayreti içinde olmalıdır (Özsoy, 2008). Bilim ve teknolojiyi en güzel şekilde kullanabilen ve gelişimi için çalışan, el hüneri ve becerilerine sahip, sanatla uğraşan insanlar olmalıdır (Yalçın, 2006).

Arzu edilen vatandaş, bilinçli bir sanat eğitimi almış (Türkoğlu, 1997), estetik ve sanat yönünü canlandırmış, her alanda yaratıcı kişiliğe sahip, çok yönlü yetişmiş, sanata değer veren olmalıdır (Kocabaş, 2019). Bireyler yetenek ve ilgisine göre bir sanat dalına yönelmeli, sanatsal kişiliğini de geliştirmelidir. En az bir müzik aleti

çalabilen ve sanatsal olarak kendini donanımlı hale getirebilen kişi profili arzu edilendir (Yalçın, 2006).

Hayatta etkin (Kocabaş, 2019), tembellikten ve pasiflikten sıyrılmış çok yönlü insanlara ihtiyaç vardır. İşten kaçan, pasif ve hazır bekleyen bireyler ülkenin verimini ve gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Çakmak, 2010). Hayatın sunduklarına boyun eğmeyip yeni imkânlar sunabilen (Özsoy, 2008), yaparak ve çalışarak öğrenebilen ve kendini geliştirebilen (Çakmak, 2010), iş sever bireyler yetişmelidir (Yalçın, 2006). Dinamik, tembellik ve uyuşukluktan sıyrılmış bireyler yetişmelidir (Kocabaş, 2019).

İnsanoğlu olarak içinde yaşadığımız tabiatı anlamak zorundayız. Gerek tabiata katkı sağlayabilmek, gerek onu korumak ve gerekse onunla başa çıkabilmek zorundayız. Bu bağlamda her bir kişi, doğa ile iç içe olmayı sevmeli (Kocabaş, 2019), tabiat olaylarını gözlemleyip okuyabilmeli ve hayatını ona göre şekillendirebilmelidir (Çakmak, 2010). Tabiatla başa çıkabilmeli, ayrıca doğa ve toprakla, iş ile arasındaki bağı güçlendirmelidir (Özsoy, 2008).

Köy ile bağıni koparmamış, köyü arka plana atmamış vatandaşlar gereklidir. Köy bu toplumun ve bu hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır. Köyü seven ve köyün canlanması için çalışan, uzun yıllar boyunca bir kenara itilmiş olan Türk köyüne sahip çıkan, köyde aksiyon ve hareketin üstesinden gelebilecek kişilere ihtiyaç vardır (Kandil, 1986; Çakmak, 2010). Ziraat eğitimi almış, bitki ve hayvanların yetiştirilmeleri ve bakımlarıyla uğraşabilen, bu işleri pozitif bilimlerin ilkelerine göre planlaştırarak yapabilecek bireyler olmalıdır (Çakmak, 2010).

Bireyde istenen en önemli özelliklerden birisi de üretici insan tipidir (Çelik, 2010). En az bir alanda uzmanlaşmış (Çakmak, 2010), zorlukların üstesinden gelebilen, çalışarak bilgiye ulaşabilen, bağımsız çalışabilen ve kendine yetebilen iradeli, gayretli kişilere ihtiyaç vardır (Yalçın, 2006).

Vatandaş, kendisine ve çevresine faydalı olabilmesi için öncelikle iç âleminin berraklaşmış olması gerekmektedir. Her daim neşeli, mutlu ve bahtiyar olabilmeli, güler yüzlü olmalıdır (Çakmak, 2010; Kocabaş, 2019). Temizliğine dikkat eden,

sağlıklı, derli toplu ve düzenli olan, her zaman işe hazırlıklı, planlı çalışan, işini muntazam temiz ve tertipli yapan kişiler gereklidir (Çakmak, 2010). Çalışkan, her işini severek yapan ve kendi işini kendi görebilen vatandaşlar olmalıdır (Tonguç, 1943). Sıkıdüzen içinde vazifesini yapan, birliktelik, dayanışma ve yardımlaşma duygusuna sahip, sorumluluklarının bilincinde bireyler olmalıdır (Yalçın, 2006; Çelik, 2010).

Türk vatandaşı haksızlık yapmamalı ve yapılan haksızlığın da karşısında durabilmelidir. Ne ezen ne de ezilen, ne sömüren ne de sömürülen olmamalıdır (Özsoy, 2008). Birilerinin istismar ve baskılarına karşı gelebilecek iradede olabilmeli ve gerektiğinde dik durabilmelidir (Çelik, 2010). Doğru olana yönelmeli ve adalete uygun hareket etmeli, haksızlığa ve kötülüğe boyun eğmemeli, bunları gidermek için gayretle çalışabilmelidir (Tonguç, 1943).

Tonguç'un hedeflediği birey; çok okuyan ve okuduğunu düşünebilen, analiz edebilen, okuyup öğrenen ve kendini geliştiren çağdaş düşünceli olmalıdır. Kitap sevgisi ile donatılmış bir ruha sahip, okumanın her türüsünü seven kişiler olmalıdır. Dergi, gazete, kitap vs. okumayı kendine prensip edinmiş kültürlü insan gerekmektedir (Yalçın, 2006). Kitap okuyan, fikir üreten, tartışan, eleştirel düşünebilen, bilimsel bilgiye ulaşabilen, kitaba değer veren ve el üstünde tutan bireyler olmalıdır (Yıldız ve Akandere, 2017).

2.3.2.3.4. Manevi Boyutu

Tonguç'un fikir dünyasına baktığımızda vatandaşın manevi olarak da donanımlı olması gerektiğini görürüz. Ahlak olarak düzgün bir konumda olması gereken vatandaş, iş ahlakına da sahip örnek bireyler olmalıdır (Çakmak, 2010). Dürüstlüğü ön planda olan, yardımlaşma ve dayanışma gücü yüksek, değer duygusuna sahip iyi bir insan, iyi bir yurttaş olunması gereklidir (Yalçın, 2006).

Tonguç'a göre halk mukadderatçı ve teslimiyetçi inançtan sıyrılmalı (Özsoy, 2008), bununla birlikte ümmet anlayışından kalan adetlerden kurtulmalıdır (Kandil, 1986). Halk, geleneksel, çıkarıcı, dine ve statüye dayalı önderlerden ve bu tarz önderlik anlayışından uzaklaşmalı, gerçek önderlere yönelmelidir (Yalçın, 2006).

Bir cemiyette fertlerin arasında putların büyümesi o cemiyet için en büyük felakettir. Toplum ve içindeki bireyler, kendi aralarında ve kendinden üstün konuma koydukları putlar oluşturmamalı, cemiyet içinde putlar büyütmemelidir. Çünkü bu cemiyet için en büyük felakettir (Özsoy, 2008).

Birey, bedeni ve ruhi faaliyette bulunabilmeli, sorunlarına yabancılaşmadan onları çözebilmelidir (Yalçın, 2006). Korkularından kurtulmuş (Kocabaş, 2019), güvenilir, çalışkan, feragatli ve sebatkâr bireyler olmalıdır (Kandil, 1986). Birbirlerine saygı gösteren ve seven, yardımlaşan ve destek olan vatandaşlara ihtiyaç vardır. Müstebit olmayan, hafiyelikten uzak duran, kişilikli ve adaletli kişiler olmalıdır (Yıldız ve Akandere, 2017).

İyi kalpli ve mütevazi olan; iç alemlerini kibir, kıskançlık, kin, nefret, intikam, dedikoduculuk gibi hislerden temizlemiş bireyler yetişmelidir. Yersiz ve olur olmaz şeylere öfkelenmeyen, her yerde ve her şartta nefsine hâkim olabilen, ani ve geçici zevkler peşinde koşup vücutlarını zehirlemeyen, soysuzlaşmayan kişilikte insanlar olmalıdır (Tonguç, 1943).

Tonguç'un dikkat çektiği özelliklerden birisi de fitratı bozulmamış kişiliklerdir. Fıtratına ve kimliklerine uygun hareket eden insanlar olması gerektiğini vurgulamaktadır. Çağdaş düşünceli, cinsel kimlik bilgisine sahip, kız olmanın bilincinde kızlar ve erkek olmanın bilincinde erkekler yetişmelidir (Yalçın, 2006) .

2.3.3. Hasan-Âli Yücel

2.3.3.1.Hayatı

Hasan-Âli Yücel, 17 Aralık 1897'de İstanbul'da doğmuştur. Babası Posta Telgraf Müfettişi Ali Rıza Bey, annesi Neyire Hanımdır. 1901 yılında dört yaşında iken Laleli'deki Yolgeçen Mektebine, 1906 yılında dokuz yaşında iken Mekteb-i Osmanî'ye gitmiştir. Mekteb-i Osmanî'yi 1911 bitirdikten sonra Vefa İdadisi'ne gitmiştir (Şentürk, 2015). Daha 15 yaşında iken "Mektepli" dergisine ilk yazısını

yazmıştır. Lise son sınıfta iken Birinci Cihan Harbinin çıkması sonucu askere çağrılmış ve eğitimine ara vermek zorunda kalmıştır. 18 yaşında yedek subay olarak başladığı askerlik görevinden 1918'de terhis olmuştur (Eken-Acar, 2012). O dönemde eğitimini yarıda bırakmış öğrencilere verilen haktan faydalanarak Darülfünun Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuş, hocası ile tartışması sonucu buradan ayrılmış ve Darümuallimin-i Aliye'nin Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümüne kaydolmuştur. Gündüzleri eğitimine devam etmiş, geceleri ise İfam gazetesinde muhabir olarak çalışmıştır. Darülfünun'da öğretmenlerinden birisi de İsmail Hakkı Baltacıoğlu'dur (Kaynardağ, 1997; Taşkesen, 2006).

1921'de mezun olan Yücel, 1922'de ilk öğretmenlik görevi olan İzmir Erkek Öğretmen Okulu'na Türkçe ve Edebiyat öğretmeni olarak atanmıştır (Şentürk, 2015). 1923'de İzmir'den İstanbul'a gelmiş, burada sırasıyla; Kuleli Askeri Lisesi'nde Edebiyat öğretmenliği, İstanbul Erkek Lisesi'nde Felsefe ve Edebiyat öğretmenliği, Galatasaray Lisesi'nde Türkçe ve Malumat-ı Vataniye öğretmenliği yapmıştır (Bulut, 2008).

1927'de İstanbul Maarif Eminliği'ne Maarif Müfettişi olarak atanmış, Eminlikler kaldırılınca da doğrudan Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu'nda yer almıştır. 1930'da Bakanlık tarafından Fransa'ya oradaki eğitim teşkilatını, kanun ve yönetmenliklerini, kültür kuruluşlarını incelemek üzere gönderilmiştir. Bu süre içerisinde eğitim kurumlarını incelemiş, Fransız kültür ve eğitim sistemine yakından bakmıştır. Bir yandan Fransızcasını geliştirmiş, bir yandan da opera, tiyatro, konser gibi kültürel etkinliklere ilgi göstermiş, kendini geliştirmeye yönelmiştir (Taşkesen, 2006; Eken-Acar, 2012).

Fransa'dan dönen Yücel, 11 Kasım 1930 - 3 Mart 1931 tarihleri arasında Mustafa Kemal'in yurt gezisine danışmanlık yapması için bakanlık tarafından görevlendirilmiştir. Yücel, Türk Dili Tetkik Cemiyeti 12 Temmuz 1932'de kurulduktan sonra Etimoloji Kolu başkanlığına getirilmiş, aynı yıl Ankara'daki Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne atanmıştır. Hem arkadaşı hem meslektaşı olan İsmail Hakkı Tonguç ile yolları burada kesişmiştir. 1933'te Maarif Vekâleti Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü'ne (Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü) atanan

Hasan-Âli, bu görevden milletvekili olmak istemesiyle 1935'te ayrılmıştır (Bulut, 2008; Şentürk, 2015).

1 Mart 1935 tarihinde İzmir Milletvekili olarak TBMM'ye giren Hasan-Âli Yücel, 28 Aralık 1938 tarihinde Maarif Vekilliği (Milli Eğitim Bakanlığı) görevine getirilmiştir. 41 yaşında iken başladığı bu görevi 12 Ağustos 1946'ya kadar yürütmüştür. Bu süreç içerisinde Yücel, yıllardır üzerinde çalıştığı eğitim faaliyetlerini gerçekleştirme imkânı bulmuş, bakanlığı döneminde İsmet İnönü'nün de desteğini alarak Kemalist ilkeler doğrultusunda hümanist reformları yürütmüştür (Ergün, 1998; Bulut, 2008).

5 Ağustos 1946'da bakanlıktan istifa etmiş, milletvekili olarak görevini sürdürmüştür. 7 yıl 7 ay süren bakanlığı döneminde ilköğretim, halk eğitimi, köy eğitimi, sanat eğitimi, teknik eğitim, güzel sanatlar, yayın, yüksek öğretim seferberliği ve pek çok alanda önemli faaliyetler yürütmüştür. Eğitimin tüm kademelerinde; ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde önemli girişimler olmuştur. Köy Enstitüleri kurulmuş, köy okullarının sayısı artırılmış, ders kitapları ve müfredatları düzenlenmiş, öğretmen yetiştirilmesi konusuna önem verilmiş, üniversite, birçok fakülte ve yüksekokullar açılmış, mesleki ve teknik öğretiminin artmasına önem verilmiştir (Eken-Acar, 2012; Kocabaş, 2019).

Bakanlıktan istifa ettikten sonra yaşadığı ve zamanında çokça tartışılan, birçok kişinin de dolaylı ya da doğrudan dahil olduğu 1947 de başlayan Yücel-Öner davası gerçekleşir. Siyasi olarak ülkücü kesimin hükümeti eleştirmesi ve istifalar istemesi ekseninde olaylar gelişmiş, Nihal Atsız ve Sabahattin Ali davası ile süreç devam etmiştir. Ülkücü olan ve Atsız'ın avukatı Kenan Öner, gazetede yazdığı bir yazı ile Yücel'in de komünist olduğunu ve bunun gibi başka iddiaları da ileri sürmüş, Yücel kendisine hakaret ettiği gerekçesi ile Öner'e dava açmıştır. İki buçuk yıl sonra dava Yücel lehinde neticelenmiş, ama Yücel hem kendi çevresinden hem de karşı çevreden eleştirilere maruz kalmıştır (Taşkesen, 2006; Eken-Acar, 2012).

Bakanlığı döneminde faaliyete geçen ve Türk eğitim tarihine iz bırakan Köy Enstitüleri, Milli Eğitim Bakanı Hasan-Âli Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail

Hakkı Tonguç'un emeği, öncülüğü ve desteği ile kurulmuştur (Kocabaş, 2019). Enstitülerin eğitim, kültür, siyasi ve sosyal alt yapısında ve TBMM'de tartışmalarda Yücel, uygulamalarda ve Enstitü kuramının oluşturulmasında Tonguç yer almıştır (Kalyoncuoğlu, 2010; Kocabaş, 2019).

Bakanlığı döneminde yürütülen bazı faaliyetler şu şekilde sıralanabilir: 2 Mayıs 1939'da Birinci Türk Neşriyat Kongresi toplanmış ve bu toplantıda alınan kararlar doğrultusunda Tercüme Bürosu kurulmuş ve dünya klasiklerinin çevirisi yapılmış, ansiklopedi hazırlıkları başlamış ve birçok dergi yayına girmiştir. 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında Birinci Maarif Şurası toplanmış; 17 Nisan 1940'da Köy Enstitüleri, 20 Mayıs 1940'da Devlet Konservatuarı kurulmuştur. 6 Haziran 1941'de Birinci Coğrafya Kongresi toplanmıştır. Türk Spor Kurumu, 1938'de kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş, 1942'de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. 15 Şubat 1943'te İkinci Maarif Şurası toplanmış ve 8 Kasım 1943'te Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi açılmıştır. 20 Kasım 1944'te İstanbul Teknik Üniversitesi öğrenime başlamış, 1944'te Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü kurulmuş, 9 Ekim 1945'te Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi açılmıştır. Yücel, 4-20 Kasım 1945 tarihleri arasında, Milli Eğitim Bakanı olarak Londra'da yapılan UNESCO Konferansında Türkiye'yi temsil etmiştir. 13 Haziran 1946'da "4936 sayılı Üniversiteler Kanunu" çıkarılmış, yine 1946'da Ankara Üniversitesi kurulmuştur. (Koraltürk, 1997; Taşkesen, 2006; Bulut, 2008).

Bakanlıktan istifasından sonraki süreçte gazetecilik görevine dönmüştür. Bu süreçte yayın hayatına birçok eserler kazandırmış; kitaplar, şiirler ve yazılar yazarak kültürel faaliyetlerine devam etmiştir. 1956'dan 1960'a kadar İş Bankası Yayınları'nı yönetmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra kurulan Milli Eğitim Komisyonu'nda görev almıştır. Türk eğitim tarihine derin izler bırakan Yücel, 26 Şubat 1961'de İstanbul'da vefat etmiştir (Taşkesen, 2006). 1995'te toplanan UNESCO Genel Konferansı'nda 1997 yılı, doğumunun yüzüncü yıldönümü olması nedeni ile Hasan-Âli Yücel yılı ilan edilmiştir (Eken-Acar, 2012).

Liderlik vasfı taşıyan Yücel'in hayatında ülkücülük ve hizmet tutkusu ön planda olmuştur (İnan, 1981). Doğu ve batı kültürünü iyi araştırmış bir Cumhuriyet aydını

olan Yücel, tüm gayretini “*Türk devletinin dağlarında, bayırlarında hatta en ücra köşelerinde kendi kendine açıp solan çiçek bırakmayacağız*” diyerekten ülkesi için harcamıştır (Kocabaş, 2019).

Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Yücel, bakanlığının yanında Mevlevi dervişi, felsefeci, filozof, musikişinas, şair, yazar, edebiyat tarihçisi, eğitim tarihçisi, öğretmen, müfettiş, devlet adamı ve gazeteci gibi yönleri de vardır (Arıkan, 1997; Eken-Acar, 2012).

Eserleri:

Eser adı	Eser adı
Felsefe Elifbası-Ruhiyat,1923.	İsmet İnönü / Hasan Ali Yücel, 1944.
Surî ve Tatbiki Mantık, 1926.	Zonguldak'ta Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel'in Söylevleri, 1944.
Türk Edebiyatı Numuneleri, Birinci Cilt, (Hıfzı Tevfik (Gönensay) ve İhsan Hamâmizade (Hamâmî) ile birlikte), 1926.	Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, 1946.
Mantık ve Metodoloji, 1928.	Bilimler Felsefesi, Mantık, 1947.
Sanat Muhasebeleri, 1928.	Dâvam, 1947.
Tevfik Fikret: Tarih-i Kadîm ve Doksan Beş Doğru (baskıya hazırlayan: Hasan-Âli), 1928.	Hasan-Âli Yücel'in Açtığı Davalar ve Neticeleri, 1950.
Goethe: Bir Dehanın Romanı, 1932.	Mantık Dersleri, Liselerin Son Sınıfları İçin, 1952.
Mevlana'nın Rubaîleri, 1932.	Mevlâna, 1952.
Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış, Birinci Kitap, 1932.	Kültür Üzerine Düşünceler, 1952.
Askerlik ve İdare İçin İstilah Olabilecek Türkçe Sözcükler, (Ahmet (Caferoğlu ile birlikte), 1933.	Felsefe Dersleri, Metafizik, Ahlâk, Estetik, Liselerin Edebiyat Kolları İçin, 1954.
Dönen Ses, 1933.	Yurttaşlık Bilgisi, 4. Sınıf (Rakım Çalapala ile beraber yazılmıştır), 1955.
Türk Edebiyatı (Abdülkadir ile birlikte yazılmış), 1934.	Yurttaşlık Bilgisi, 5. Sınıf (Rakım Çalapala ile beraber yazılmıştır), 1955.
Fransa Maarif Teşkilatında Müfettişler, 1934.	Hürriyete Doğru, 1955.
Fransa'da Kültür İşleri, 1936.	İyi Vatandaş-İyi İnsan, 1956.
Bir Türk Hekimi ve Tıbbı Dair Manzum Bir Eseri, 1937.	Fecr-i Ati Hareketinin Geniş Tarihi, 1957.
Fazıl Ahmet Hayatı ve Eserleri, 1937.	Kıbrıs Mektupları, 1957.
Pazartesi Konuşmaları, 1937.	Edebiyat Tarihimizden I, 1957.
Sizin İçin, Çocuklara Şiirlerim, 1937.	Katip Çelebi ve Kesf-el-Zunun, (Katip Çelebi'den ayrı basım), 1957.
İçten-Dıştan, 1938.	İngiltere Mektupları, 1958.
Türkiye'de Orta Öğretim, 1938.	
Ebedî Şef, 1939.	

Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel'in 1939 Maarif Şûrasını Açış Nutku, 1939.	Hürriyet Gene Hürriyet, Cilt I, 1960.
Sizin İçin, 1942.	Dinle Benden, 1960.
Mantık, 2 fasikül, 1942.	Allah Bir, 1961.
Dört Hayvan, Bir İnsan, 1943.	Hürriyet Gene Hürriyet, Cilt II, 1966.
Şükrü Saraçoğlu/Hasan Ali Yücel, 1943.	Atatürk, Hazırlayanlar; Salih Omurtak, Hasan-Âli Yücel, İhsan Sungu, Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir, 1000 Temel Eser: 25, 1970.
Sayın Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in Fen Fakültesi Temel Atma Törenindeki Söylevi ve Üçüncü İç Hastalıkları Kliniği Açış Söylevi, 1943.	Kültür Üzerine Düşünceler, 1974.
Üniversitenin On birinci Ders Yılına Başlama Töreninde Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel'in Mesajı, 1944.	Geçtiğim Günlerden, 1990.
	Öğretmen Öğrenci Köşesi, (Hazırlayan Canan Eronat), 1995.

2.3.3.2. Eğitim Görüşü

Hasan-Âli Yücel, eğitim tarihimizin en önde gelen isimlerinden birisidir. Hem öğretmenliği, hem devlet görevleri, hem de bakanlığı döneminde önemli fikir ve felsefeleri ile dikkat çekmiş, Cumhuriyet'in eğitim alanındaki faaliyetlerinde önemli adımların atılmasında gerek yardımcı olmuş gerekse öncülük etmiştir. Eğitim tarihimizin kilit taşlarından biri sayılan Yücel'in eğitim görüşleri, çağının ve sonrasının eğitim felsefesine yön vermiştir.

Cumhuriyetle gelen eğitim alanındaki yenilikleri ve reformu eğitimin her alanında yapmaya çalışan Yücel; ilköğretim, halk eğitimi, köy eğitimi, bireysel eğitim, sanat eğitimi, teknik eğitim, güzel sanatlar, yaygın, yüksek öğretim seferberliği ve pek çok alanda önemli faaliyetler yürütmüştür (Ergün, 1998; Koç, 2011; Kocabaş, 2019).

O'na göre eğitimin amacı, yetişen nesli, kendi milletimize ve tüm insanlığa faydalı olabilecek her türlü medeniyet vasıflarını vermektir (Kalyoncuoğlu, 2010). Eğitimin görevi milletin kabiliyetlerini keşfedip yükseltmektir. Bu eğitim işi de devletin görevlerinden birisidir ve devlet vatandaşlarının eğitimi ve eğitim alma imkânını tam manasıyla yerine getirmelidir (Ergün, 1998; Taşkesen, 2006).

Laik bir eğitim sistemi için gayret eden Yücel'e göre Cumhuriyet okullarında devlet eliyle din eğitimi verilmemelidir. Milli eğitim sistemi milli değerlere dayanmalı, milliyetçi olmalıdır (Ergün, 1998; Taşkesen, 2006). Milli eğitim, halkın eğilimlerine,

yeteneklerine ve değerlerine dayanıp orijinal olmalı ki başarı elde edilebilsin. O'na göre başka memleketlerden el yordamı ile getirilen metotlar uygulamada başarısız olacaklardır (Ergün, 1998; Koç, 2011).

Eğitimde pratik ve teoriğin birlikte olması gerektiğini söyleyen Yücel (Koç, 2011), geleneksel, ezberci eğitimin karşısında durmuş, öğretmenin ders verip öğrencinin ders aldığı pasif konumdan çıkılması gerektiğini söylemiş; çocukların zekâ ve yeteneklerine uygun ve ihtiyaçlarına cevap verebileceği, yaratıcılığını geliştirebileceği, derslerine hazırlanıp araştırma yapabilecekleri bir eğitim inşası hedeflemiştir (Koç, 2011; Eken-Acar, 2012).

Yücel'in eğitim anlayışında Batı kültürünün memleketteki eğitimin içerisine girmesi fikri vardı. Bir yandan batı kültürünün kaynaklarından yararlanarak, diğer yandan Türk insanının ve kültürünün kaynaklarından yararlanarak insana ulaşmak, hümanizmaya gitmek hedeflediği şeydi (Eyüboğlu, 1961). Batılılaşma düşüncesi kapsamında tercüme işine ehemmiyet vermiştir ve bu noktada Enstitüler, Yücel'in hümanist eğitim anlayışının yansımasıdır (Koç, 2011). Bu dönemde sıkça kullanılan ve yol haritası olan hümanizm çerçevesinde batılılaşma hareketleri gerçekleşmiştir. Yücel eğitim felsefesini hümanizm fikri doğrultusunda oturtmuştur. Cumhuriyetin ve Enstitülerin eğitim felsefesi Yücel'in eğitim felsefesiyle bütünlük arz etmektedir. Yaratıcı, üretici, demokrat insanlar ve ulusallık, bilimsellik ilkeleri bu felsefenin öne çıkan temalarıdır (Eken-Acar, 2012).

Eğitimin içerisinde sevgi, çağdaşlık, bilimsellik, yetkinlik, yaratıcılık, üreticilik, yaşamsallık, katılımcılık ve toplumsallık gibi temalar olmalıdır (Taşkesen, 2006; Koç, 2011). Ülkenin her bir vatandaşını eğitim, yayım, sanat gibi vasıtalarla eğitmeyi ve uyarmayı gaye edinmiştir (İnan, 1981). Halk eğitimine önem veren Yücel, köylünün şehrli standartlarına çıkarılmasını arzu etmiştir (Koç, 2011). Çağdaş bir millet olarak yükselmek, hürriyet, medeniyet ve demokrasinin, ekonomik olarak kalkınma ve gelişmenin okuryazarlığın yayılmasına, ilköğretim ve halk eğitimin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç olduğuna dikkat çekmiş, okuryazarlığın ülkenin büyük bir kitlesi olan köylüye de ulaşmasına çalışmış, her il'e bir lise, her ilçeye bir ortaokul açılması prensip edilmiştir (Taşkesen, 2006; Şentürk, 2015). Köylünün

eğitimine ehemmiyet vermiş ve bu bağlamda Enstitülerin hayat bulmasına ve eğitim hayatına devam etmesine özel çaba sarf etmiştir. Bununla birlikte kızların eğitimine önem vermiş ve cinsiyet eğitimine ve toplumun bireylere biçtiği rollere uygun hareket edilmesi üzerine durmuştur (Karaaslan-şanlı, 2010).

Mesleki ve teknik eğitime önem veren Yücel, öğrenmeyi “iş” vasıtasıyla gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (Kalyoncuoğlu, 2010). Bakanlığı döneminde genel kültür eğitimi veren okulların yanında meslek eğitimi için de ciddi adımlar atılmış ve bu alandaki gelişme ve ilerlemenin önü açılmış ve öncülük edilmiştir. Ülkenin kısa bir süre içinde endüstrileşme atılımlarına girebilmesi, tekniğin ve makinenin ülkede yaygın hale gelebilmesi için ihtisas sahibi elemanlar ve nitelikli iş gücünü artırma girişimlerinde bulunulmuştur (Taşkesen, 2006; Eken-Acar, 2012).

2.3.3.3.Vatandaşlık Görüşü

2.3.3.3.1. Vatani Boyutu

1913 yılında Mektepli Dergisinde yayınlanan ve Yücel’in ilk yazısı olan “İntikam Olsun” da istikbalin gençlerine seslenmiş, vatana layıkıyla hizmet edip dertlerine deva olmak gerektiğini, omuzlara yüklenecek olan bu davadan başarılı çıkmak için bütün kuvvet ve varlığıyla çalışmak gerektiğini ifade etmiştir (Yücel, 2000). Genç yaşlarından itibaren istikbale ve ülke için gayret etme çabalarına büründüğünü, kendine bu konuları dert edindiğini görmekteyiz. *İyi Vatandaş İyi İnsan* kitabına başlarken üç hikâye anlatan ve bu hikâyelerin özünde olan “adam olma” olarak ifade ettiği hedefi doğrultusunda Yücel, “*iyi vatandaş, iyi insan, olgun insan*” özelliklerine haiz bireylerin emeli için çalışmıştır (Yücel, 1971).

Yücel’e göre vatan sevgisi eğitimde bir karaktere sahip olmak, çalışkan olmak ve iç dünyaya yönelmiş olmakla ilgilidir. Vatan sevgisi körü körüne hamasetle bağlılıkla, aşırı duyarlılıkla sağlanmaz. Eğitim, ülkenin vatandaşlarına vatan sevgisi ve ahlak kuralı olarak ülkesi için çalışmayı, varlığını ülkesine hizmet yoluna koymayı, vatanının ilerlemesi için çalışmasını, milletine faydalı olabilecek bir şekilde kendini geliştirmeyi, vazife geldiği zaman en önde koşabilmeyi ve tüm bunları içtenlikle ve davranış haline getirerek yapabilmeyi sağlamalıdır (Taşkesen, 2006).

Cumhuriyete sarılan ve çağdaşlaşma gayretinde vatandaşlar hedefleyen Yücel, inkılâba sadık ve inkılâbın ideallerine bağlı bireylerin yetişmesi için gayret etmiş (Kayalı, 1997; Taşkesen, 2006), Atatürk'e bağlılığın bireylerde olması gerektiğine değinmiştir (Karaaslan-Şanlı, 2010; Şentürk, 2015). Yücel'e göre millet olarak devamlı kendine bir kurtarıcı arayışında olmaktan sıyrılıp gerçek manada kurtulmuş olmak gereklidir (Eken-Acar, 2012). Bireyler cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik olmalı, Türk milletine, Meclisine ve devletine hürmet etmeli, tarihimizden ilham alarak fikri ve bedeni inkişafa yönelmelidir (Karaaslan-Şanlı, 2010). Büyük ailesi olan devlete ve millete bağlılık ve minnet hissinin ve iyi vatandaş olmanın temelinde ise iyi evlat olması yatmaktadır. Anne babasına bu bağlılığı gösteremeyen kişi millete de iyi vatandaş olması, güçlü bağlarla bağlanması zordur (Yücel, 1971).

Eğitim, sanat, edebiyat gibi şeyler halkla bütünleşip halktan kopmadan gerçekleştirilmelidir (Eken-Acar, 2012). Her şeyiyle (sanatıyla, musikisiyle, edebiyatıyla vs.) milli bir ulus, medeni bir ulus, ilerici bir ulus ve insan hedeflenmektedir (Arıkan, 1997).

Eğitim vasıtasıyla kalkınmaya yön vermek, bunu da köy ve şehir yaşantısını iyileştirmekle başarmak gereklidir. Köyleri geliştirip canlandırmak, yaşanır hale getirmek ve köylüyü eğitmek gereklidir (Taşkesen, 2006; Koç, 2011).

Ülkenin kalkınması için mesleki ve teknik eğitimle yetişmiş insan gücüne ihtiyaç vardır. Çevresinde etkin ve güçlü, üreten, ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına destek veren, ülkenin gerçekleriyle birlikte şimdiki ve gelecekteki ihtiyaçlarının farkında olup bu ihtiyaçları karşılamak için çalışan kişiler gereklidir. Ülkesi için gönüllü, isteyerek ve sağlam bir duruşla, yürekten çalışan insanlar gereklidir (İnan, 1981; Koç, 2011; Eken-Acar, 2012).

Türklük bilincine, milliyet şuuruna ve Türk milliyetçiliğine sahip, milli kültürüne sahip çıkan ve bu kültürün gelişimi için gayret sarf eden bireyler olmalıdır. Her birey içinde bulunduğu millete tüm gayretini verdiği ölçüde insanileşip büyüyecek ve yükselecek, ebedileşecektir (Taşkesen, 2006).

Türk dilini duru ve temiz kullanılması gerektiğini savuna Yücel'e göre, halkın dilini kullanan halkçı bireylerin olması gerekmektedir. Duru ve milli bir dile, milli bir Türkçeye sahip, Öz Türkçe konuşan, öz Türkçe yazan, öz Türkçe düşünen vatandaşlar olmalıdır (Kerimoğlu, 2011; Eken-Acar, 2012). Bununla birlikte Türkçenin gelişimi için gayret etmek ve Türkçeyi bir bilim dili olarak kullanan bireyler olmak gereklidir (Taşkesen, 2006). Milli dilin benimsenmesine önem veren Yücel, dili kültürün direği olarak göstermiş ve Türkçeyi sevmeyenin Türk olmadığını savunmuştur (Karaaslan-Şanlı, 2010). Dilin sadeleştirilmesi yoluna giden Yücel, konuşma dili ile yazı dili arasındaki ikiliği kaldırmak istemiştir (Ergün, 1998).

Milli birliği sağlama gayretinde birlik olan ve birbirine yardım eden vatandaş profili arzu edilmektedir (Ergün, 1998; Taşkesen, 2006). Dil, din, ırk ve sınıfsal ayrıma gitmeyen, hürriyete düşkün ve adalet sahibi kişiler olmalıdır (Taşkesen, 2006; Şentürk, 2015). Demokrasiyi benimsemiş, demokrasinin yerleşmesi ve yücelmesi için çalışan ve inanan bireyler olmalı, demokrasiyi bir dünya görüşü olarak kabul etmelidir (Karaaslan-Şanlı, 2010). Ülkesine verimli olan, ülkesine ve insanlığa hizmet ve faydalı olma, toplumda güven sağlama noktasında kendisini geliştirmiş bireyler yetişmelidir (Ergün, 1998; Kalyoncuoğlu, 2010).

Memleketi için koşa koşa hizmete gidebilecek ülkü sahibi bireylere ihtiyaç olduğunu belirten Yücel, halk ve vatan ile ilgi konularda duyarlı, ülkenin ekonomik gelişiminde verimli yurttaşlar hedeflemiştir. Neşriyat yoluyla da insanları eğitip kültürel olarak geliştirmeyi hedeflemiş, ülkenin okuryazarlığını artırma gayretinde olmuştur (Taşkesen, 2006; Koç, 2011).

Milli kültür ve tarihini bilen, tanıyan ve öğrenen, tarih bilincine sahip vatandaşların olması gerektiğini söylemekle birlikte kendi öz kültürümüze ve kaynaklarımıza ulaşarak aydınlatılması gerektiğini, başkalarının baktığı ve bize sunduğu noktadan değil kendi gözümüzle bakabilmemiz gerektiğine dikkat çekmiştir. Tarih bilincinde geçmişe takılmamak gerektiğini, ulusal bilincin yerleşmesinde en büyük etkenin gelecek olduğunu, yüzü istikbale bakan vatandaşların olması gerektiğine dikkat çekmiştir (Arıkan, 1997; Karaaslan-Şanlı, 2010). Çağa ayak uydurabilen ve ona göre davranabilmesi, zamanın sunduklarıyla uyum sağlayabilmesi gerektiğini (Arıkan,

1997), bununla birlikte dünyadaki diğer milletleri ve kültürleri tanıyıp kapalı bir kültür olmaktan sıyrılıp insanlığın ortak kültürüne ulaşabilmek gerektiğine işaret etmiştir (Ergün, 1998).

2.3.3.3.2.Eğitim Boyutu

Vatandaşların ülkenin ve devletin hedeflediği noktaya getirebilmesi için en önemli vasıta eğitimidir. Eğitim boyutunu tam manasıyla kazanmış bireyler ülke ve millet için verimli bireyler olacaktır. Çocukluktan gençliğe, erişkinliğe ve yaşlılığa kadar her alana yayılan bu eğitim aslında bir süreçtir ve bu sürecin neticesinde verim alabilmek devlet için gayedir. Eğitimi gerek devlet imkânları, gerekse kendi imkânlarıyla devam ettiren bireyler bir özveriye ve ülkeye sahip olacaklar, bunu da yaşamının her safhasında devam ettireceklerdir. Bir eğitimci olarak Yücel'in de en çok üzerine durduğu nokta eğitimidir diyebiliriz.

Ezberci eğitime karşı olan Yücel, yaparak yaşayarak öğrenen bireyler hedeflemiştir (Kalyoncuoğlu, 2010). Korku ve zorlama ile verilen eğitim yerine sevdiren ve inandıran bir eğitim (Taşkesen, 2006) alan bireyler, ülkenin mesleki ve teknik alandaki eksikliğini ve nitelikli iş gücü ihtiyacını karşılayabilmelidir (Eken-Acar, 2012).

İleri ve nitelikli bir eğitim sayesinde hür düşünen hür bireyler olacaktır (Taşkesen, 2006). Yaptığı işin verdiği mutluluğu kazanabilen ve hayatına anlam katan; anlayan, düşünen, sorgulayan ve üreten; kendi bilincine ulaşabilen, hadiselerin ve yaşananların farkına varabilen aydın vatandaşlar yetişmelidir (Eken-Acar, 2012).

Bilimsel düşünme şeklini gerçek manada kazanmış (Şentürk, 2015) ve pozitif bilimler sayesinde ilerlemenin öncülüğünü yapıp gözlem, deney ve tartışma ile bilimsel eğitimi kazanıp çağın şartlarına uygun (Eken-Acar, 2012), gerçek hayatta uygulanabilirliği olan faydalı bilgilerle donanımlı bireyler yetişmelidir (Taşkesen, 2006). Ve yabancı dili güçlü bireyler yetişmeli (Kerimoğlu, 2011), mutlaka bir, hatta iki yabancı dil öğrenme zarureti vardır (Yücel, 1971).

Eğitim vasıtasıyla öğrendiklerini bir görüş, bir inanış şekline getirebilen ve bir ülküye sahip aydın bireyler yetişmelidir (Koç, 2011). Eğitim ve öğretim yoluyla zamanın gerektirdiği donanıma, bilgi ve beceriye sahip kişiler yetişmelidir (Eken-Acar, 2012)

Geçmişe takılmadan ve tarihteki efsanelerden arınmış nesnel bir tarih bilincine ve eğitime sahip bireyler olmalıdır (Arıkan, 1997). Edebiyat, sanat ve felsefe ile ilgilenebilen ve bunu halktan uzaklaşmadan, halkın dili ile başarabilen eğitimli bireyler olmalıdır (Kerimoğlu, 2011). Öğretmenlerin yol göstermesi ile köylü kimliğini kaybetmeden yetişen, kültür, mesleki ve ziraat bilgileri ile donanımlı hale gelmiş münevver kişiler arzu edilmiştir (Kalyoncuoğlu, 2010).

Aldığı eğitim ile vatanın istikbalini sağlamak ve bilim ve teknolojinin ilerlemesine katkıda bulunma için gayretle çalışan (Taşkesen, 2006), okuma alışkanlığını kazanıp manevi varlığını okuma ile besleyen, kütüphanelere giden ve yazma alışkanlığını da en azından günlük tutarak gerçekleştiren bireyler Yücel'in arzu ettiği kişi profilidir (Şentürk, 2015).

2.3.3.3. Bireysel Boyutu

Taşkesen (2006), Yücel'in öğrencileri tanımlarken “*çelik gibi sağlam vücutları olan, şaşmayan akıl ve muhakemeye sahip, neşeli, canlı, heyecanlı, duygulu ve uyanık, bedende temizlik ve sağlık, ruhta iyilik, doğruluk, vazife, mesuliyet, nefse güven ve hakimiyet, nezaket, çalışkanlık, büyük fikirlere ve büyük fikirlilere bağlılık*” gibi temalara değindiğini ifade etmektedir. Eğitimin merkezinde bulunan öğrenci, eğitimin ve ülkenin hedeflediği iyi vatandaş profiline ulaşmak için yapılan çalışmaların başrolüdür. Öğrenciyi ifade eden bu temalar aynı zamanda Yücel'in ülke vatandaşında hedeflediği temalar ve özelliklerdir.

Karaaslan-Şanlı (2010), Yücel'in farklı zamanlardaki konuşmaları ve gençlere yönelik hitaplarını ve yüklediği sıfatları inceleyerek oluşturulmaya çalışılan milli kimlik inşasındaki karakter özelliklerini göz önüne sermiştir. Buradan yola çıkarak Yücel'in ve hatta Cumhuriyet döneminin hedeflediği vatandaş profili de gözlemlenebilir:

“Çelik gibi sağlam vücudlu, şaşkıncu akıl ve muhakeme sahibi, doğru yoldan ayrılmayan ahlak ve karakter sahibi... Neşeli, canlı, heyecanlı, duygulu ve uyanık... Ahlaklı, çalışkan, ruh ve bedence sağlam... Çetin iradeli, pak vicdanlı... Her güçlüğü yenecek kudrette ve kıymette... Bedence gülbüz, ruhça uyanık, karakterce üstün”.

Okumayı seven, okuyarak bilgilerini genişleten, his ve fikir dünyalarını aydınlatan vatandaşlar olmalıdır (Koç, 2011). Akıl ve bilime dayanan yaşam tarzını benimseyen (Bulut, 2008), aydın ve ihtisas sahibi bireyler yetişmelidir (Taşkesen, 2006). Vazifelerinin bilincinde ve vazifelerine bağlı, bilim aşkı ile bilimsel bir zihniyete sahip bireyler yetişmelidir (Ergün, 1998; Taşkesen, 2006).

Hürriyet çerçevesinde bireye ve bireysel fikre ehemmiyet veren Yücel’e göre bireylerin düşünebilme ve düşündüğünü özgürce ifade edebilme hürriyeti olmalıdır. Bu bağlamda düşünebilen bireyler yetişmeli (Taşkesen, 2006), ilim ve fikirde hür, korkusuz ve özgür bireyler var olmalıdır (Koç, 2011). Kendine güvenen ve yaptıklarına inanan ve kendi alın yazısını çizebilecek güçlülükte (İnan, 1981), değişime ve gelişime hazır bireyler olmalıdır (Eyüboğlu, 1961).

Yücel’e göre çalışkan ve verimli olan insan iyi vatandaşdır. Var olmak, ilerlemek ve gelişmek için en temel güç çalışmaktır. Global dünyada yaşamak, varlığını kabul ettirmek kendi çalışma ve gayretine olacaktır. Bunun için gayretle çalışkan ve verimli olan bireyler ülkenin var oluşunda büyük öneme sahiptir (Eken-Acar, 2012). Çalışkan olmalı ve bir hastalık olan tembellikten uzak, müsriflikle vatanına ihanet etmeyip tasarruf eden Türk bireyleri istenmektedir (Karaaslan-Şanlı, 2010).

Yücel’e göre iyi vatandaş, kul ve ümmet olma anlayışından sıyrılmış olmalıdır (Şentürk, 2015). Dogmaların tesirinden kurtulmuş, teslimiyetçi ve kaderci anlayıştan sıyrılmış, birilerinin himayesine ihtiyaç duymayan hür ve özgür yurttaşlar olmalıdır (Eken-Acar, 2012). Batıl inanış ve fikirlerin tesirinde kalmayan, muzır telakkilere mesafeli vatandaşlar iyi vatandaşdır (Koç, 2011).

Edebi zevkleri, milli ve insani duyguları yüksek (Koç, 2011), kitap ve edebiyatla hemhal olan (Şentürk, 2015), okuyan, okumayı seven, özellikle de tercüme kitapları okuyan (Eken-Acar, 2012), asrın getirdiklerine sahip çağdaş bireyler yetişmelidir (Taşkesen, 2006).

Türk sporuna, beden eğitimi ve spor faaliyetlerine önem veren (Eken-Acar, 2012), spor sayesinde zararlı alışkanlıklardan uzak durarak bedenen sağlıklı, cevval, çelik gibi bir vücuda sahip, gerektiğinde vatan için bedeni ile mücadele edebilecek şekilde güçlü ve yiğit (Karaaslan-Şanlı, 2010), eski Türk ecdatları gibi güçlü ve kuvvetli yurttaşlar gereklidir (Kerimoğlu, 2011).

Bir ülküye sahip ve ülkücü ruhu taşıyan, ülkesine hizmet tutkusu olan (İnan, 1981), Türkçeyi yalın ve güzel kullanabilen vatandaşlar yetişmelidir (Ergün, 1998). Yapıcı ve yaratıcı kişilikleri ile ön plana çıkmış (Kalyoncuoğlu, 2010), cemiyetten kendini ayrı tutmayan, toplumdan sıyrılmamış, söyledikleri ile yaptıkları uyumlu olup asıl zekânın hileye yaklaşmayacak kadar kudretli olduğunun bilincinde bireyler yetiştirmek Yücel'in hedefidir (Taşkesen, 2006).

Yücel, kültürel açıdan bireylerde Türk hümanizmasının yansımalarını aramıştır. Bu bağlamda, hangi millettense olsun insanlığın ortaya koyduğu eserlere saygı ile yaklaşan, bununla birlikte Türk kültürünü benimseyip seven, koruyan, ilerlemesi ve yücelmesi için çalışan, Türk ve milli sanata önem veren sanatsal yönü gelişmiş bireyler hedeflemiştir (Eken-Acar, 2012).

2.3.3.3.4. Manevi Boyutu

Maddi hayatla birlikte manevi hayatını da geliştirmiş bireylerin olması gerektiğini, iki kanatlı kuş misali uçmak ve yükselmek için ikisine de ihtiyaç duyulduğunu ifade eden Yücel, bireyin bir bütün olarak gelişmesinden bahsetmiş, maddi boyutu gelişen fakat manevi boyutu eksik kalan ferdin “*iyi vatandaş, iyi insan*” olmasının imkânı olmadığına değinmiştir (Yücel, 1971).

Dini; hakikatin, güzelliğin ve iyiliğin kaynağı olarak gören Yücel, din eğitiminde dayandırılacak şeyin sert müeyyideler yerine sevgi ve telkin olması gerektiğini ifade etmektedir. (Şentürk, 2015). Yücel'in dine bakış açısını Şentürk (2015) şu şekilde ifade etmiştir:

“Yücel'e göre, hedefi Tanrı sevgisi ve bu yoldan ahlâk ve vicdan temizliği olan dinin, kendindeki bu kuvveti cazibeden daha etkili bir şeye muhtaç değildir. Yücel, Türk çocuğunun, Allah'ını ve Peygamberini tanıyarak sevmesini ve severek tanımasını

istemektedir. Müslümanlığın çalışmaya, bilgiye ve hayati yetenekleri geliştirmeye yönelik esaslarının iyi öğretilmesini önermektedir. Yücel gençlerden din adına uydurulmuş hurafelere, yalanlara kulak asmamalarını ister. Gençlerin müspet bilimlere inanıp, onu öğrendikleri takdirde, dini ve onun sahibi olan Allah'ı daha iyi anlayacaklarını savunur.”

Yücel; dini, Cumhuriyet neslinin sırf vicdanlarına ve duygularına bırakılarak kazanılması gerektiğini, bilim kafasına sahip insanlarda olması gerekenin dini kaynaklardan ayrılmış olarak verilen ve dini kıymetlere dayandırılmadan telkin edilen ahlakın kazanılması gerektiğini savunmuş, ahlakın kaynağını cemiyet olarak göstermiştir (Ergün, 1998; Taşkesen, 2006). Hakiki ahlakın millete ve insanlığa hizmet olduğunu ifade etmiş, ahlakın ilimle, faziletin hakikatle bağından söz etmiştir (Taşkesen, 2006).

Ahlak eğitimi alarak doğru yoldan sapmayan ahlak ve karakteri kazanmış vatandaşlar yetişmelidir. Bu ahlak çerçevesinde ilk olarak varlıklarını Türk halkının yoluna feda etmek, ülkenin ilerlemesi ve gelişmesi için çaba sarf etmek, ülkenin faydasına çalışmak ve vazife geldiği zaman öne atılmak gerekmektedir. Nefsine hâkim olabilen, ruhunda iyiliği barındıran, temizliğine önem veren ve hileye yönelmeyen bireyler olmalıdır (Taşkesen, 2006).

Takva yoluyla insanlığı hayra ve iyiliğe yönelten İslam dini, Yaratıcının her an herkesi bilmesi ve ferdin her hareketinde Yaratıcıya karşı sorumlu olmasından dolayı bireyi iyi insan olmaya iten en büyük yol göstericidir (Yücel, 1971). Allah'a ve peygambere inanan, temiz birer Müslüman olunmasını söyleyen Yücel (Ergün, 1998), bununla birlikte hurafeler ve cehalet üzerine kurulu inançlardan vatandaşların uzak durması gerektiğini de ifade etmiştir (Bulut, 2008).

Yobazlıktan, akılsızlıktan, geri kalmaktan uzak durulması gerektiğini; yalana yaklaşmayan, çalmayan, çevresindeki kızların şerefini, namusunu, haysiyetini öz kardeşini korur gibi koruyabilen ahlaklı kişiler var olmalıdır (Şentürk, 2015).

İmanlı insanın hürriyete sahip olabileceğini ifade eden Yücel, ibadet ve diyanetin hürriyet oldukça var olacağını, imanı olan kişilere esaretin yakışmadığını ifade etmektedir. İmansız kişinin korkak ve uşak olduğunu; inançlı, cesur ve sabırlı kişilerin hür olduğunu ifade etmiş, iman ile hürriyet arasında kuvvetli bir bağın

varlığını göz önüne sermiştir (Taşkesen, 2006).Yine Yücel'e göre, İslam dininin gösterdiği üzere ferd akıllı olup aklını kullanmalı ve hür olmalıdır. Namusla çalışan, iyi ahlak sahibi, dürüst olmaya, doğruluğa, adaletli olmaya yönelmelidir (Yücel, 1971).

2.3.4.Halil Fikret Kanad

2.3.4.1.Hayatı

Halil Fikret Kanad, 5 Ocak 1892'de Makedonya'da, o zaman Türk ili olan Manastır ili, Serfice Kasabasında doğmuştur. Altı aylıkken babasını kaybetmiştir. İlkokulu Serfice'de tamamladıktan sonra Manastır'da bulunan Sanayi Mektebine gitmiş, sonrasında Manastır İdadisi'nde okumuştur (Binbaşıoğlu, 2002). 1910'da her vilayetten iki idadi mezunu gencin Avrupa'ya gönderileceğini öğrendikten sonra sınava girmiş ve kazanarak Almanya'ya gitmiştir. 1910-1912 yılları arasında Almanca öğrenmiş, 1912'de Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde eğitime başlamış, 1913-1914 kış döneminde Leipzig Üniversitesi'nde pedagoji eğitimine başlamış ve Profesör Eduard Spranger'in öğrencisi olmuştur (Güçlü, 2013). 1917'de Leipzig Üniversitesi'nden pedagoji alanında doktora tezini vererek mezun olmuştur. Ülkemiz tarihinde pedagoji alanında doktora yapan ilk eğitimcimiz olmuştur (Çetin, Oruç ve Tokcan, 2006).

1917'de yurda dönüş yaptıktan sonra Maarif Nezaretinde Maarif Nezareti Müşavirlik Kitabesi ve Tercümanı görevini yapmıştır. 1918'de askerlik görevini tamamlamak üzere yedek subay olarak Talimgâha gitmiş, dört ay kaldıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığının isteği ile geri kalan görevini bakanlıkta tamamlamak üzere terhis edilmiştir. 1919'da öğretmenliğe başlamış, Çamlıca, Erenköy, Kandilli ve Bezm-i Âlem Kız liselerinde Fenni Terbiye ve Malumat-ı Ahlâkiye ve Medeniye öğretmenliği yapmıştır (Binbaşıoğlu, 2002; Alp, 2018).

1923 yılında Azerbaycan hükümetinin daveti ile Bakü Üniversitesi'ne doçent olarak gitmiş ve burada pedagoji dersleri vermiş, ayrıca Terbiye ve Tedris Tarihi kitabını

basmıştır. Bu kitap daha sonra Pedagoji Tarihi ismiyle gözden geçirilerek yeniden basılmıştır. 1923-1926 yılları arasında Bakü'de kaldıktan sonra 1926'da Almanya ziyaretine gitmiş, Rus hükümeti tarafından dönüş için Bakü'ye vize verilmeyince 1927'de Türkiye'ye dönmüştür. O yılda Konya'da açılan Eğitim Enstitüsü'ne Öğretmen olarak atanmış, 1928'de bu okulun Orta Muallim Mektebi ve Gazi Terbiye Enstitüsü ismi ile Ankara'ya taşınmasıyla Ankara'ya gelmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Pedagoji bölümünü kurmuş ve 20 yıldan fazla başkanlığı görevini üstlenmiştir (Çetin vd., 2006).

1936-1939 tarihleri arasında Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine getirilen Kanad, Köy Öğretmen Okulları'nın kurulmasına önemli katkılar sağlamıştır. Sonrasında Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeki görevine dönmüş, 1956'da emekli olana kadar bu görevini devam ettirmiştir. Eğitim tarihinin önde gelen isimlerinden Halil Fikret Kanad, 7 Ekim 1974'te vefat etmiştir (Alp, 2018).

Ülkemizde çağdaş eğitimin ilke ve yöntemlerini gözler önüne sunan eğitimcilerden biri olması, eğitim alanında yurt dışında ilk doktora yapması ve ülkemizin ilk eğitim doktoru olması noktasından önemli bir yere sahiptir (Güçlü, 2013).

39 yıllık eğitim ve yöneticilik hayatında (Alp, 2018) ülkenin eğitim alanında gelişmesi için gayret sarf etmiş, eğitim alanında 17 kitap ve 96 makale yazmıştır. İ.H.Baltacıoğlu, İ.H.Tonguç ve H.A.Yücel'le birlikte çalıştığı dönemler olmuştur (İnce, 2010). Emekli olana kadar büyük bir özveri ile çalışmış, emekli olduktan sonra da deneyim ve birikimlerini topluma aktarmaya gayret etmiş, kitap ve makaleler yazarak faaliyetlerine devam etmiştir.

Eserleri:

Eser adı	Eser adı
Türkische Lesestoffe. Leipzig: Otto Harrassowitz, 1916.	Ailede Çocuk Terbiyesi, 1942.
Terbiye ve Tedris Tarihi, 2 Cilt, 1930. (İlk Baskı 1926, Bakü)	Burger E., İş Pedagojisi, Çev. H.Fikret Kanad, 1944.
Coğrafyanın Tedris Usulü, 1927.	Pedagoji Tarihi 2 Cilt (Öğretmen Okulları İçin Yardımcı Ders Kitabı), 1946.
Muası Terbiye Ülküleri ve Terbiyede Yenilikler, 1934.	Deneysel Pedagoji, 1951.
Pestalozzi, 1936.	Kerschensteiner G., Karakter Kavramı ve Terbiyesi, Çev. H.Fikret Kanad, 1953.
Satranç Kılavuzu, 1936.	Pedagojinin Tekâmülü ve Pedagoji İlmî, 1955.
Pedagoji, 2 Cilt, 1938.	Terbiye Sosyolojisi, 1958.
Goethe ve Faust, 1940.	Kısaltılmış Pedagoji, 1966.
Milliyet İdeali ve Topyekûn Terbiye, 1942.	

2.3.4.2. Eğitim Görüşü

Cumhuriyet tarihimizin önemli eğitimcilerinden olan ve ülkemizin ilk eğitim doktoru olan Halil Fikret Kanad, pedagoji ve terbiye alanında önemli çalışmalar yapmış, ülkenin eğitim faaliyetlerinin şekillenmesinde önemli görevler üstlenmiştir. Yaptığı eğitim çalışmaları ile çağdaş öğretim ilke ve yöntemlerinde öncüsü olmuş (Güçlü, 2013) ve Köy Enstitüleri'nin fikri temellerinde var olmuştur (İnce, 2010).

Eğitimi bir milletin ve cemiyetin kültürel ve medeni değerlerini gelecek nesle aşlamak olarak ifade etmekte (Kanad, 1963); irade, ahlak ve karakter gelişimini sağlayan faaliyet olarak tanımlamaktadır (Miser, 2002). Yabancı hayranlığı ile başkalarını taklit ederek bize uyarlanan eğitim yerine bize uygun ve bizim bünyemizden çıkan bir eğitim sistemini savunmuştur (İnce, 2010).

Kanad'a göre eğitimin amaçlarından birisinin de bireyleri maddi temayüllerden sıyrarak hür ve serbest hale getirmektir. Demokrasi eğitimi ve hürriyet prensibinin eğitimdeki önemine dikkat çekmiş, hürriyet fikri ve davranışına sahip olmayan bireylerin içtimai hayatta cemiyete zarar vereceklerini ifade etmiş, demokrasi ruhu ve çağdaş bir kişilik kazandırmak için okullarda önemli bir imkânın ve vazifenin varlığından söz etmiştir (Güçlü, 2013).

Eğitimde bazı prensiplerin olduğunu ve bu prensiplerin göz ardı edilmemesi gerektiğini söylemiştir. Bu prensiplerden başta gelenleri “*Bütünlük, aktüalite ve çocuğa görelilik, bireysellik, otorite, hürriyet, aktiflik ve sosyallik*”tir (Güçlü, 2013).

İş eğitimine önem vermiş ve iş eğitimi ile bireyde karakter ve ahlak gelişiminin sağlanabileceğini ifade etmiştir (Ata, 2014). Bununla birlikte eğitimde teori ve pratiğin birlikte olup birbirini tamamlar şekilde ayarlanmasını, ikisi arasında bir dengenin olması gerektiğine değinmiştir (Güçlü, 2013). İş eğitimi konusunda öncü isimlerden olan Kanad, yaparak yaşayarak öğrenmeye önem vermiştir (İnce, 2010). Eğitimde bütün bilgilerin iş ilkesine dayanarak gerçek yaşamla ilgili, ihtiyaç ve gereksinime göre olması gerektiğini ifade etmiş, eğitimde üretimi amaç haline getirmenin başarısızlığa yol açacağını, kültür ve terbiyenin ön planda olması gerektiğini savunmuştur (Tezcan, 2002). Geleneksel eğitimin karşısında olan Kanad, bu eğitimin çocukları pasif hale getirdiğini ifade etmektedir. İş okulları ile aktif, el işlerine yönelen, atölye ve laboratuvar deneyimi olan, yaparak yaşayarak öğrenen öğrenciler olacaktır (Güçlü, 2013). Öğrenci merkezli eğitime önem veren Kanad, ezberci anlayışın da karşısında olmuştur (Çetin vd., 2006).

Eğitimin milli olması gerektiğini söyleyen Kanad, milli eğitimde kuru bilgiler yerine hayatın içinden bilgiler olması, iyi bir karakter aşılabilmesi, doğruluğa yöneltebilmesi, disiplin ve itaat, dayanışma, tevazu ve demokratlık ilkelerini barındırması gerekmektedir. Eğitimin milli olmasının yanında sosyal olmasına da dikkat çekmiş, sosyal ve milli terbiyenin ailede başladığını, bireyin eğitiminde ailenin önemli bir yeri olduğunu ifade etmiş, öğretmen kadar anne babaya da büyük görevin düştüğünü söylemiştir. Ailenin milli ve sosyal terbiye ruhunu kendinde barındırdığı zaman çocuğun eğitiminde başarılı neticeler vereceğine değinmiştir (Güçlü, 2013). Bireye iyi ve kötü alışkanlıkların muhakemesi yapılmadan sadece iyi alışkanlıkların kazandırılması gerektiğini, alışkanlıklar sayesinde ahlaki fikirlerin ruhta kökleşmesinin sağlanacağına değinmiştir (Güçlü, 2013). Özellikle gençlik döneminde ruhi ve fikri bunalımlara düşebilen bireyleri güzel bir şekilde idare edip istikbalin salim ve emin kollarına yönlendirebilmek eğitimin önemli vazifelerinden birisidir (Kanad, 1922’den aktaran Alp, 2018).

Okullarda sürekli bir değişikliğe gitmek öğrenciyi olumsuz olarak etkilediğini bahseden (Alp, 2018) Kanad'a göre, okullar toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde olmalı ve çağdaşlık özelliği taşıyarak zamanın şartlarına uygun olarak eğitim verebilmelidir. Bununla birlikte okullar düzenli ve demokratik olmalıdır. Kuralların yerine getirildiği, düzenli ve çocuklar arasında ayırım yapılmayan okullarda çocuğun karakter gelişimi olumlu yönde ilerleyecektir (Güçlü, 2013). Bir memleketin istikbalini, doğru ya da eğri yolda gittiğini okullarına bakarak görülebileceğini ifade etmekte, okulların fertlerin ahlakını kötü yönde değil iyi yönde değiştirmesi ve geliştirmesi gerektiğine değinmektedir (Kanad, 1919'dan aktaran Karagöz, 2014).

Eğitim işinin topyekûn ulusal bir faaliyet olması gerektiğine değinen Kanad, eğitimi aile, okul ve devletin vazifesi olduğunu ifade etmiştir (Binbaşoğlu, 2002). Eğitimin kapsamını geliştirmekte ve büyümekte olan çocukların teşkil ettiğini, bununla birlikte sosyal ortamı temiz tutmak ve çocukların gelişimini olumsuz etkileyecek durumların önüne geçmek için yetişkinlerin de hayatını düzenlemek gerektiğine değinmiş, günlük hayattaki rastlantısal öğrenmelerin "istendik" şekilde olabilmesi için içtimai hayatın da düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Miser, 2002 sy46). Bu bağlamda halk eğitiminin de gerekliliğine ışık tutan Kanad; yazıyla, sözle, radyo ve sinema gibi araçlarla vatandaşları geliştirmeye, sahip olunması gereken milliyet idealine ulaşmak için topyekûn eğitimin gerekliliğine değinmiştir (Tezcan, 2002).

Köy eğitimine de dikkat çeken ve köyün kalkınması için çalışan Kanad, köyün kalkınmasına yardımcı olurken köyün ve köylünün özelliklerini bozmamak gerektiğini, köye götürülecek işlerin köylünün kültür ve inançlarına, yapısına ters düşmeyecek şekilde olması gerektiğini nazara vermiştir (Tezcan, 2002).

Eğitimde çocukları korkutma yerine çocukları sevmek ve onların sevgisini kazanarak gelişimlerini bir düzen ve bütünlük halinde gerçekleştirmek önemlidir. Öğretmenler ise öğrencilerine örnek olabilmeli, sabırlı, nefesine hâkim, derslerine hazırlıklı ve emin duruşu ile öğrenci karşısında bulunmalıdır (Güçlü, 2013). Kalkınma ile eğitim arasındaki bağa dikkat çeken Kanad' göre (Güçlü, 2013), güçlü öğretmenler sayesinde memleket kalkınacak ve canlanacaktır (Binbaşoğlu, 2002).

2.3.4.3.Vatandaşlık Görüşü

2.3.4.3.1. Vatani Boyutu

Cumhuriyet dönemi eğitimci ve yöneticilerin arzu ettikleri bir “*iyi vatandaş*” profili her zaman vardı. Bu hedefe ulaşabilmek için birçok iş fiiliyata dökülmüş ve birçok fikri cephede de faaliyetlerle hedefe yaklaşma gayretinde olmuşlardır.

Milliyet düşüncesine ve milliyetçiliğe büyük önem veren Kanad, milli aidiyet duygusunun bireylerde yerleşmesi gerektiğini ifade etmektedir. Aynı amaçlarda buluşabilmek ve aynı ülkeye hizmet etmek gayedir. Ortak his, duygu ve düşünceye sahip; kültürel bağlar, toplumsal alışkanlıklar ve kurallar, gelenek, görenek ve inançlar gibi öğeler ile milli bilincin oluşmasını sağlamak gereklidir (Karadeniz, 2011).

Milliyet ilkesi üzerine çokça duran Kanad’a göre milliyet, bireylerin belirli bir zümreye mensup olma bilinci ve milli benliklerinin farkına varmasıdır. Milliyet ideali ise milletin saadeti, bekası ve ilerlemesi gibi ortak amaçlar etrafında toplanmaktadır. Topyekûn bir eğitim ile de bu idealin yerleştirilmesine gayret edilmelidir (Tezcan, 2002).

Milliyetçi bireylerin varlığını arzulayan Kanad (İnce, 2010) milliyeti soy ve asabiyet olarak kan bağı noktasından ele almaktadır. Kanad’a göre soy, milliyet fikrinin temeli ile Türklerin geçmişten günümüze taşıdığı milliyetçilik fikrinin temelini oluşturmaktadır. Türkün asil ve üstün olduğunu soy vasıtasıyla vurgulamakta (Karadeniz, 2011), Türk milletinin başkalarından iman ve ideoloji almaya ihtiyacının olmadığını ifade etmektedir (Tezcan, 2002).

İslamiyet’in Türk ahlakına, aile yapısına ve sosyal bünyesine uygun olmadığını savunup eğitimde olumsuzluklar netice verdiğini savunan Kanad, Türklerin Budizm, İsevilik ya da İslamiyet dinine tabii olduğu zaman değil, kendi salt Türklük ülküsüne yöneldikleri zaman tarihlerindeki büyüklerini kazandıklarını ve harikalar ortaya koyduklarını savunmuştur (İnce, 2010). Bu noktada İslamlaşmayı millileşmek ideali ile karşılaştırıp bir ayrıma yönelerek Ziya Gökalp’le de fikren ayrılmıştır. Gökalp’e

göre din milliyetin unsurlarından birisi iken Kanad'da din millileşmede bir işlev üstlenmemektedir. Hatta Türklerin İslam ile karşılaşmalarını olumsuz bir durum olarak görmektedir (Karadeniz, 2011).

Fertler arasında dil, kültür ve ülkü birliği yerleşmelidir (İnce, 2010, Güçlü, 2013). Milli terbiye ve ruhla bütünleşen milli bir ideale sahip bireyler, yüce gayeler etrafında birleşerek düşünce, duygu ve irade birliği olan milli ülküyü ortaya çıkarmalı ve yayılmasına gayret etmelidir (Tezcan, 2002). Vatandaşlar arasında milli dil, milli vatan, milli tarih ve milli istikbal duygusu yerleşmelidir. Ulusal hikâyeleri anlatarak bireylerde milli tarih vasıtasıyla milli ruh bilincinin yerleşmesine katkıda bulunmak gereklidir (Karadeniz, 2011).

Cemiyetin işlerini kendi işi gibi severek yapan (Kanad, 1930'dan aktaran Ata, 2014), yüksek bir amaç etrafında toplanan bireyler olmalıdır. Toplumun faydasını gözeten milliyet ideali etrafında toplanmak, ortak dil, ortak ruh, ortak geçmiş ve gelecekte birleşerek, ortak amaca hizmet ederek saadet ve kuvvete ulaşan bir toplum olmak gereklidir (Karadeniz, 2011).

Birey yaşadığı ülkenin gerçek niteliğini ve önemini, stratejik önemini bilmeli, ülkesini tanıyan, vatan ve memleket sevgisini kazanmış, ülkesinin güzelliklerinin farkında olan, yakın çevresi ile birlikte Türk topluluklarının yayılmış olduğu bölgelerin bilgisine de sahip olmalıdır (Kanad, 1927'den aktaran Çetin vd., 2006).

Demokrasi ve insanlık ruhu kuvvetlendirilmiş bireylerin olması gerektiğine değinmiş (Ata, 2014), yapılan inkılâpları yayıp sevecek ve kökleşmesini sağlayacak demokrasi ve karakter terbiyesine sahip bireylerin olmasını arzu etmiştir (Aslan, 2014). O'na göre Atatürk ilkelerini benimsetmek ve Cumhuriyeti, yapılan devrimleri halk nezdinde benimseterek ebedileşmesini sağlamak ve bu ilkeler doğrultusunda vatanına, Türk kültürüne ve sanatına hizmet etmek gereklidir (Miser, 2002).

Halkçılığı ve Cumhuriyeti esas alan, ümmet bilinci yerine millet bilincini yerleştiren, demokrasiyi ve demokratlığı hayatına yerleştirip yaşam biçimine dönüştürebilen ahlaklı ve karakterli bireyler arzu etmiştir (İnce, 2010). Vatandaşa taassubane ve körü körüne olmamak şartıyla itaatin ve sıkı olmamak kaydıyla da bir düzenin

yerleşmesi gerektiğini ifade eden Kanad (Karagöz, 2014), toplum ve devletin huzurla devam edebilmesi için disiplin ve düzenin kurulmasını ve vatandaşların bunlara uygun hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir (Miser, 2002; Karadeniz, 2011).

Bir milletin temelini ailenin oluşturduğunu, aile sistemi kuvvetli olan milletlerin yaşam sürelerinin uzun olacağını ifade etmiş, bireylerin ana dilini, vatan sevgisini, yardımlaşma ve milli bilinci ailede kazanılması gerektiğine değinmiştir (Tezcan, 2002). Bu bağlamda toplumsal ve milli eğitimin ailede başladığını, ailenin toplumsal ve milli ruhu bünyesinde tam manasıyla taşıyıp çocuklara olumlu katkılar sunması gerektiğine vurgu yapmıştır (İnce, 2010). Devlete ve millete olgun ve iyi vatandaş olarak yetişen, çalışkan ve görevlerinin bilincinde olup toplumsal ruhun uyanmasını sağlayan, hak adalet ve yasa fikirlerine sahip bireyler arzu edilmektedir (Tezcan, 2002).

2.3.4.3.2.Eğitim Boyutu

Birey, terbiyenin temelini ailede alabilmeli, aile ise toplumsal ve milli ruhu bünyesinde taşıyarak bireylere aktarabilmelidir. Aile; gösteriş, para, şöhret, eğlence, kumar ve yabancı düşkünlüğüne kapılmamalı, milli ve manevi değerleri bireylere aşılabilenmelidir (Tezcan, 2002).

Eğitimde doğru ellere düşen çocuklar, normal ya da çetin de olsa olumlu gelişimini tamamlayabilir, yanlış ellere düştükleri zaman da olumsuz gelişime sebebiyet verebilir. Bu bağlamda doğru ellerde doğru yetiştirme tarzı ile iyi birer vatandaş ve birey hedefine ulaşılabilir (Güçlü, 2013). Her çocuğun farklı fitratının olduğunu göz önüne alarak muamele etmek ve mukayese ve genellemelerden kaçınmak gerektiğini ifade eden Kanad (Güçlü, 2013), çocukları istidat ve kabiliyetlerine göre yönlendirmenin gerekliliğine değinmiştir (Aslan, 2014).

Coğrafya eğitimini başarı ile almış bireylerin varlığını arzu eden Kanad, doğa ve mekân hakkında fikir sahibi olabilen ve coğrafi durumların insanların terakkisine sunduğu katkıların farkında olabilen fertler hedeflemektedir. Geziler vasıtasıyla merak ve dikkatleri çekilerek doğaya yönelebilen bireyler olmalıdır (Kanad, 1927'den aktaran Çetin vd., 2006).

Toplumun gereksinimlerine uygun bilgiyle donatılmış bireylerin olması gerektiğini ifade etmiştir (Binbaşoğlu, 2002). Sosyal ve içtimai hayatın içine atılmadan zorluklarla başa çıkabilecek duruma gelebilmeli ve bu durumun üstesinden gelebilecek eğitimi alabilmelidir (Kanad, 1922'den aktaran Alp, 2018). Vatandaş, eğitimde özgürlük içinde olabilmeli ve kendi kendine yönetimini sağlayabilmelidir (Tezcan, 2002). Bununla birlikte kendi karar ve gayretleriyle bilgiye ulaşabilmeli (Aslan, 2014), eğitim ile karakter ve sosyal yönünü geliştirebilmelidir (Ata, 2014).

Tiyatro, yazı, söz, radyo ve sinema aracılığı ile aktarılmaya çalışılan ve devletçe arzu edilen ülküye ulaşmak ve bu ülküyü yaymak için gayret eden bireyler var olmalıdır (Miser, 2002). Bu açıdan okullarda güzel sanatlara önem verilmeli ve vatandaşlar güzel sanatlara yönelmelidir (İnce, 2010).

Okulun işlevi olan devlete ve millete olgun vatandaş yetiştirme idealine ulaşabilmiş, intizam, hak, adalet ve kanun fikrine sahip, ahlak ve karakter sahibi öğrenciler olabilmek gerekmektedir (Aslan, 2014). Kızların eğitimine önem vermiş ve kızlara mahsus aile mekteplerini arzu etmiştir (Alp, 2018). Bununla birlikte kızların cinsiyet eğitimini almış bireyler olmasına önem vermiştir (Aslan, 2014).

Türkçeyi ülkenin her yerine yaymak gerektiğini savunan Kanad (Karadeniz, 2011), ana dilini öğrenmeden yabancı dil öğretilmesini de yanlış bulmaktadır. Ana dilini öğrenip bu dil ile düşünen, konuşan ve hislerini ifade edebilen bireyler olmalıdır (İnce, 2010). Eğitimde korkutarak yapılan disiplin yerine sevgi ve saygı ile donatılmış disiplin idame edilmelidir (İnce, 2010). Bununla birlikte çocukları ceza ile korkutup iş yaptırmamak gerektiğini ifade eden Kanad, ceza korkusunun irade zayıflığına yol açacağını belirtmiştir (Güçlü, 2013).

2.3.4.3.3. Bireysel Boyutu

Bireyler içinde buldukları ailede doğru bir şekilde yönlendirilmeli, milli ve toplumsal yıpranmaya ve yozlaşmaya sebep olacak nahoş davranışlardan uzak olmalıdır. Kanad bu davranışları “*gösteriş, para, şöhret, eğlence ve kumar, yabancı milletlerin geleneklerini taklit*” şeklinde sıralar (Tezcan, 2002).

Vatandaşlarda aranan özelliklere baktığımızda vücudu sağlam, dimağı işlenmiş, sağlam bir iradeye sahip, haysiyet ve izzet-i nefis sahibi, adaletli, cesur, namuslu, netice itibariyle ahlaklı bireyler arzu edilmektedir (Kanad, 1919'dan aktaran Karagöz, 2014). Beden ve spor faaliyetlerine önem veren ve aksatmadan devam eden (Ata, 2014), iyi nesil olarak yetişmek için jimnastik, müşterek oyunlara ve çeşitli spor dallarına yönelen, vücudu sağlam ve çevik, kılık kıyafet olarak göze batmayacak vaziyette olan (Aslan, 2014), temiz, giyinişi doğal ve aşırılıktan ve anlamsızlıktan uzak olmalıdır (Tezcan, 2002).

Kanad'a göre kişi doğa ile iç içe olabilmeli, ziraat ve tarımsal faaliyetleri yapabilecek arzu ve bilgiye sahip olmalı (Tezcan, 2002), doğa ve hayvan ile haşır neşir olabilmelidir (Ata, 2014). Bireyler okumaya önem vermeli ve çokça okumalıdır (İnce, 2010). Bireyler çalışmaya, iş yapmaya ve sorumluluk sahibi olmaya alışmalı (Karadeniz, 2011), tembellikten kaçınmalıdır. İşsizlik kadar insanları kötülüğe sürükleyen, ruhlarda her türlü millî ve toplumsal duyguları yok eden başka bir tehlikenin olamayacağını belirtir (Tezcan, 2002). Fertler, 15-16 yaşlarından sonra bir meslek seçimine yönelmiş olmalıdır. Ama devlet memuru olmaya özenmeden ticaret veya meslek okullarına yönelip serbest meslekler yapmalıdır (Alp, 2018).

Kanad'a göre hayatta başarılı ve milletine faydalı birer fertler olabilmeli, bunu sağlamak için de yüksek bir irade ve karakter sahibi olmalıdır (Güçlü, 2013). Birey toplumdan beklentilerini ya da örnek olabileceği kişilerde istedik davranışları gözlemleyebilmesi için öncelikle kendisi bu davranışı sergileyebilmelidir (Güçlü, 2013).

Bireyler maddi meyillerden uzaklaşarak eğitim ile ruh enginliğine ulaşabilmeli, değer ve alışkanlıkları kazanabilmelidir (Güçlü, 2013). Bununla birlikte ülkemizde kendi menfaatleri için milleti sömüren akıllı ve kurnaz kişilerin yerine ahlaklı ve seciyeli fertlere ihtiyaç vardır (Karagöz, 2014). Bireyler "*sözünün eri, dürüst, dayanışmacı, kuvvetli ve cesur olmalı, mütevazı olmalı, halkçı ve demokrat, töreye riayet duygusu yerleşmiş olmalı, teşkilatçı ve idareci*" olmalıdırlar (Güçlü, 2013). Cemiyet hayatına uyum sağlayabilecek olgunluğa erişmiş (Binbaşoğlu, 2002) ve yaşanan güncel olayları okuyup değerlendirebilen kişiler olmalıdır (Ata, 2014). Kişi

kendi işlerini kendi görebilecek bilgi ve donanıma, yeterliliğe sahip olmalıdır (Aslan, 2014; Ata, 2014). Her türlü el işlerinde becerikli olup pratik olabilmeli, basit sağlık bilgilerini bilip uygulayabilmelidir (Aslan, 2014).

Kanad'a göre, karşılaştırma ile birlikte örnek göstermek, parmakla göstermek de çocuklarda olumsuz şekillenmelere yol açabilir. Bencillik, kibir ve gurur, yapmacıklık, kendini hep haklı görme, her şeyi herkesten iyi bilme hevesi, başarısızlığa tahammülsüzlük, cesaretlerinin çabuk kırılması ve irade zayıflığı ile bunalıma girmek Kanad'a göre örnek gösterilen çocukların belli başlı kusurlarıdır (Güçlü, 2013).

Sabırlı, cesur ve yiğit bireylerin varlığına değinen Kanad'a göre, insanlar yaptıkları işlerin hesabını verebilmeli, eleştirilere karşı hoşgörülü olmalı ve kendi kendini tenkit edebilmeli, yaptığı her işini de kontrol edebilmelidir (Güçlü, 2013). Demokrat ve ülkü sahibi bireylerin varlığına dikkat çeken Kanad, bireylerde doğruluk, yardımlaşma ve dayanışma ile birlikte yüksek bir tevazuunun olması gerektiğine değinmiştir (Binbaşoğlu, 2002). Vatandaş milliyetçi ve halkçı olmalı, görev ve sorumluluk bilinci ile çalışmalı, fikri kabiliyet ve istidatlarını, ideallerini, yaratıcılık ve teşebbüslerini geliştirerek aktif olmalıdır. Bununla birlikte karakter sahibi, kültürlü, sabır ve soğukkanlılığı barındıran kişiler olmalıdır (Tezcan, 2002).

Barışçı, idealist, özverili, dürüst olup hayatta başarı ve saygınlık için şiddet, bencillik ve dolandırıcılığa tenezzül etmeyen, hakiki asalet ile sadeliğe ve tevazuya sahip kişiler var olmalıdır (Miser, 2002). Vatandaşlar hak, adalet, kanun düşüncesinin bilincinde olmalı (Karadeniz, 2011), kanunlara uyan, idealist ve demokrat davranışlara haiz, sözünden dönmeyen "adam"lar olmalıdır. Millet olarak da ilerlemek ve örgütlenmek için kişisel iradesini duygu ve davranışları ile bütünlük oluşturarak karakteri yerleşmiş ahlaklı bireyler olmalıdır. Dürüst, ışığını milliyetçilikten alan, ilerleme ve olgunlaşma hamleleri için adımlar atan, müteşebbis, cesur ve azimli, ümitli, güler yüzlü, neşeli gibi özellikleri barındırmalıdır (İnce, 2010).

Kişi hayatına bir sistem ve plan yerleştirmeli (Karadeniz, 2011), hürriyetini kullanmayı bilerek sosyal hayata atılmalı (İnce, 2010), körü körüne itaatten uzak durmalı (Aslan, 2014), çevresindeki kişiler ile samimi olup arkadaşlıklar kurabilmelidir (Ata, 2014).

2.3.4.3.4. Manevi Boyutu

Kanad, din anlayışını bireylerin vicdanına bırakmış ve dinin yalnız insanların şahsi meselesi olduğunu savunmuş, insanların inançlarına karışılmaması gerektiğini de ifade etmiştir. Bununla birlikte milliyet idealini herkesin benimsemesinde zorunluluğun olduğu söylemiştir (Karadeniz, 2011). Kanad, ahlakın din ile değil de sosyal değerlerle bağlı olduğunu savunmuştur. İnsanları birleştirme noktasında tarih boyunca dinin kuvvetli bir rol oynadığını, toplumsal gelişme ve ilerlemelerden sonra dinin bu işlevinin zayıfladığını, bunun yerine ikame edilip din olgusunun yerini dolduracak kuvvetin milliyet fikri olduğunu savunmuştur (İnce, 2010).

Sosyal hayatta gençlerin ahlakını olumsuz etkileyen birçok etkenin olduğunu ifade eden Kanad; aile, okul, sokak, sinema gibi etkenleri zikretmiş, okul ile birlikte toplum hayatında da ahlakın gelişimine desteğin olması gerektiğini ifade etmiştir. Ahlaki değerlerin azalmaması gerektiğini, maddi menfaat ve kötü huylara yönelmemesi gerektiğine değinmiştir (Güçlü, 2013).

Kişilerin ahlaklı yetişmesi için çocuğun nitelikleri ve yetenekleri, fitratları göz önüne alınarak hareket edilmelidir. Baskı ve zorlama ile ahlak ve manevi değer eğitimi verilmeye çalışılmamalı, sözle anlatmak yerine çocuğun aktif olarak yaşayacağı, örnek verilerek öğrenebileceği şekilde aşılama çalışılmalıdır (İnce, 2010).

Fertler, varlıklarını toplumun ve insanlığın gelişimi ve ilerlemesi için feda edebilecek kişiliğe erişebilmelidir. Hayatını milleti için vakfedebilen, maddi ve manevi ilerleyişte rehber şahsiyetler olabilmelidir (İnce, 2010). Nefsine hâkim olabilen, temiz ahlaklı, iyi kalpli, sabırlı; haylazlığa, yalancılığa, hileye ve soygunculuğa tenezzül etmeyen manevi kişiliğe sahip bireylere ihtiyaç vardır (İnce, 2010).

Dini saf ve temiz kişiler dinden güç alarak milletin her daim ihtiyacı olan iyi ve temiz ahlaklı, imanı kuvvetli fertler olabilirler (Kanad, 1942'den aktaran Karadeniz, 2011). Dinin ruhi ve vicdani olarak güç oluşturduğunu ifade eden Kanad, manevi değerlere gereken önem verilmemesi durumunda ruhi çöküntünün yaşanacağını söylemiştir (Karadeniz, 2011). Çalışmayı da dinin telkinlerinden biri olduğuna değinmiş, dinin sadece namaz ve dua ile sınırlı olmadığını söylemiştir. İslam dininin ilime verdiği önemi de göz önünde tutarak bireylerin bilimlere yönelmesini arzu etmiştir (Kanad, 1963).

Yalan söylemeyen, hileden uzak duran, çalışkan ve miskinlikten kaçan, kanaatli, iftira ve fitneden uzak duran, yardımlaşmayı hayatına koyan, toplum menfaatini şahsi menfaatlerinin üzerinde tutan vatandaşlar yetişmelidir. Bununla birlikte tabaka ve sınıf ayrımının olmadığı, tüm Müslümanların eşit olduğu bir anlayış İslam dininin temelinde var olan değerdir (Kanad, 1963).

III. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Atatürk dönemi eğitimcilerinden İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan-Âli Yücel ve Halil Fikret Kanad'ın vatandaşlık anlayışının incelenmesini amaçlayan bu araştırma “belgesel tarama modeli” esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Belgesel tarama, araştırmacı tarafından ulaşılabilen kayıt ve belgeleri araştırıp inceleyerek veri toplamaya denir. Taranan belgeler; tarihteki hadiselerin ve olayların anında iz bıraktığı resim, film, plak, ses ve resim kayıtlı bantlar, araç-gereç, bina, heykel gibi kalıntılarla; olgular hakkında sonradan yazılmış ve çizilmiş her türlü mektup, rapor, kitap, ansiklopedi, resim ve özel yazı ve istatistikler, tutanak, anı, yaşam öyküleridir. Belgesel tarama araştırmada hedeflenen amaç doğrultusunda kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemidir (Karasar, 2003'ten aktaran Acar, 2012). Doküman analizi, bir belgenin yazılı ya da görsel içeriklerin analiz edilmesi işlemidir. Bu belgeler, ders kitapları, makaleler, gazeteler, romanlar, güncel makaleler, politik söylevler olabilmektedir (Fraenkel, Wallen, 1993'ten aktaran Ulubey, 2008). Bu çalışmada da ilgili dönem ve kişilerle alakalı birincil (ilgili kişinin kitap, makale, söyleşi... vb.) ve ikincil (ilgili kişi hakkında yazılmış kitap, makale, tez... vb.) belgelere ulaşıp incelenmiştir.

3.2. Verilerin Toplanması

Doküman incelemenin belirli aşamaları vardır; dokümana ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada veriler, çalışmanın konusu olan döneme ait eser, bilgi ve belgelere ulaşmak suretiyle toplanmıştır. Aynı konu üzerinde yazılmış birden fazla kaynağa ulaşıp çalışmaya aktarılmıştır. Bununla birlikte bulgulara ulaşabilmek adına eğitimcilerin yazmış olduğu kitaplar örneklem olarak seçilmiştir.

3.3. Araştırmanın Örnekleme

Eğitimcilerin eserlerine ulaşırken öncelikli olarak kendi eserleri, konuşmaları, makaleleri gibi birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmış, sonrasında ise ikincil kaynaklara başvurulmuştur. Kaynağa ulaşmak için kütüphane, sahaf gibi yerlerin yanında dijital ortam kaynaklarına da başvurulmuştur. Kişilerin eserlerine ulaşırken konu kapsamındaki eserleri tercih edilmiş, bazı kaynaklara ulaşılabilirken bazı kaynaklar ise temin edilememiş, ulaşılan kaynaklar taranarak çalışmaya aktarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada örneklem belirlenirken amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örnekleme örnek alınmıştır. Ölçüt örnekleme, önceden belirlenmiş bazı ölçütleri karşılayan durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Araştırma konusu olan eğitimcilerin “vatandaşlık fikirlerine en iyi şekilde ulaşabileceği düşünülen kaynaklar” tercih edilmesi çalışmanın örnekleme için seçilen ölçüttür. Araştırmada kullanılan kitaplar hakkında aşağıda bilgi verilmiştir:

1. Baltacıoğlu, İ. H. (1998). Hayatım. İstanbul: Dünya Yayınları.
2. Tonguç, İ. H. (1976). Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
3. Yücel, H. A. (1971). İyi Vatandaş İyi İnsan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
4. Kanad, H. F. (1963). Pedagoji Tarihi 1.Cilt. İstanbul :Milli Eğitim Basımevi.

3.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada ana problem altında alt başlıklar halinde ilgili kişiler incelenmiş ve her alt başlığın araştırılmasında birden fazla kaynağa ulaşılmıştır. Ulaşılan kaynaklardan çıkarılan veriler vatandaşlık anlayışı ve alt başlıkları çerçevesinde birleştirilip analiz edilerek ilgili kişinin vatandaşlık hakkındaki görüşüne ulaşılmaya çalışılmıştır.

Nitel veri analiz türleri arasında sıklıkla kullanılan ve araştırmanın amacına yönelik olarak tema, kalıp, yargılara ulaşmaya yardımcı olan içerik analizi, detaylı ve

sistematik incelemedir (Baltacı, 2019). İçerik analizi yöntemi ile verilerden çıkarılan kavramlara göre yapılan kodlamayla kategori ve temalara ulaşılmış ve bulgular kısmında tablo halinde sunulmuştur.

Veri analizinde ise ölçüt olarak i geçerlilik uygulanmıştır. İ geçerlilik, araştırmada sonuca varmak için gidilen yolların sonucu ortaya çıkarmadaki tutarlılığı ve yeterliliğidir (Baltacı, 2019). Ayrıca geçerliği ve güvenirliğini artırmak için elde edilen bulgu ve sonuçların gerçeği yansıtması amacıyla eğitimcilerin örneklem olarak belirlenen kitaplarından doğrudan alıntılar yapılarak, bulgular desteklenmeye çalışılmıştır.

IV. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde örneklemelerden çıkarılan bulgular, çalışmanın alt problemleri çerçevesinde ilgili tablolarda yer verilerek, yorumlanmaktadır.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun "Hayatım" Kitabında Vatandaşlık Temaları

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Hayatım kitabında yer alan vatandaşlık görüşlerine ilişkin tema, kategori ve kodlara Tablo 1'de yer verilmektedir.

Tablo 1. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun vatandaşlık verilerinin temaları

Tema	Kategori	Kod	
Vatan	Türk milleti	karakteristik özellikler, Türk köylüsü ve köylü dili,	Türk'ün geçmişi,
	Türk dili	öz Türkçe sevgisi, her alanda Türkçe,	yazıda sadelik ve üslupta okunaklılık,
	Milliyet	bilinçli bir milliyet duygusu,	
	Vatan bilinci	vatan savunması, toplumsal rolün bilinmesi, çalışma ve ilerleme gayreti,	hürriyet, meşrutiyet ve demokrasi bilinci,
Eğitim	Öğretmen	özgürlükçü, ifade özgürlüğü,	tartışabilen öğrenciler yetiştirme,
	Aktif birey katılımı	okul dışı eğitim,	
	Kişilik, bilgi ve birikim	insan yetiştirme, faydalı bilgiler, gerçek çevrelerde eğitim, yabancı dil,	beşeri bilimleri öğrenme, araştırmacı, çalışkan, yaratıcı düşünen, güzel konuşma,
	Okul	okul sevgisi, eğitimde millilik, maaş ve memuriyet beklentisi,	gerçek hayat, gerçek çalışma alanı, kız eğitimi,
Birey	Başarı, gayret ve çalışma	azim ve sebat, ekmeğini taştan çıkarabilmesi, görev bilinci, üretim, güzel konuşma,	kişisel girişim, doğa bilgisi ve sevgisi, okuma sevgisi, gezi ile öğrenim,
	İç âlem	pozitif ve neşeli, içe dönüş,	ruh hastalığı,
	Kişilik	güçlü kişilik, kendi işini yapabilecek yeterlilik, tutuculuk ve taassup,	tembellik ve uyuşukluk, ideal, mantık ve tutarlılık,
	Toplumsal hayat	sosyal birey, uyum,	medeniyet bilinci, anarşiden uzak,
	Sanat	sanatsal kişilik,	sanatta faydacılık,

Maneviyat	Ahlak kuralları	saygı, iyilik ve erdem,	cemiyet kuralları ve değerleri,
	Dini kişilik	din ve milliyet, manevi değerler,	softalık ve bağınazlık,

Tablo 1’de görüldüğü üzere İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun vatandaşlık verileri ile ilgili “Türk milleti, Türk dili, Milliyet, Vatan bilinci, Öğretmen, Aktif birey katılımı, Kişilik bilgi ve birikim, Okul, Başarı gayret ve çalışma, İç âlem, Kişilik, Toplumsal hayat, Sanat, Ahlak kuralları, Dini kişilik” kategorilerinde kavramların yer aldığı görülmektedir. Bunların içerisinde de en fazla “Kişilik, bilgi ve birikim” ile “Başarı, gayret ve çalışma”ya yönelik ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Eserlerde yer alan vatandaşlık görüşlerine ilişkin bulgu örnekleri aşağıda verilmiştir.

Türk milleti: “Türk, derme çatma, türedi bir millet değildir; çok eski, gereklilik ve imkân kaynaklarından gelen geniş bir hayat felsefesi olan bir millettir. Bu millet bir kere çok gerçekçidir.... Tabiatla mücadele etmesini çok iyi bilir.” (ss.248).

Türk dili: “Bu makale Türkçede ‘yazı’nın öğretim yöntemine dair çıkan -galiba- ilk makedir.... Ayrıca dikkate değer özelliği, başlığından da anlaşıldığı üzere, o zaman için açık, sade ve öz sayılabilecek bir Türkçe ile yazılmış olmasıydı. Zaten 1908’den beri yazdığım bütün makaleleri ve kitapları bu öz Türkçe ile yazıyordum” (ss.94)

Milliyet: “Türk milliyetçisi idim; fakat milliyet politikasını ne saldırgan ne de savunmalık bir politika olarak değil, bir kültür davası olarak anlıyor ve bu anlayışla çalışıyordum. Ben Türklük bilincini yazılar, süslemeler, atasözleri, halk tecrübeleri ve halk değerleriyle uyandırıyor ve kuvvetlendiriyordum” (ss.174).

Vatan bilinci: “Bu kadar genç insanların uçarı eğilimlerini, şehvet duygularını bırakıp yurtları için yanıp tutuşmaları çok yüksek bir hareketti, onlara karşı derin bir saygı duyuyordum” (ss.146).

Öğretmen: “...bu gençlerle bin bir sorun üzerinde bin bir türlü konuşur, tartışır, anlaşırız” (ss.170)- “Bir ülkede özgürlük ya vardır ya yoktur; varsa, çocuk öğretmenine homurdanıyor, diye kovulmaz.” (ss.108).

Aktif birey katılımı: “Fakat öğle yemeğinden akşamın beşine kadar öğrenci kişisel çalışmalar yapmak için serbest bırakılıyordu... Bu zaman içinde öğrenci müzede, kütüphanede, laboratuvarında, dershanede, bahçede çalışmakta özgürdü... Yeni yapıdan öğrenci memnundu. Çünkü basma kalıp ders alma geleneğinden bir parça olsun kurtuluyorlar, serbest çalışmaya alışıyorlardı” (ss.173).

Kişilik, bilgi ve birikim: “Avrupalıların humanite dedikleri beşerî bilimleri ciddi bir biçimde öğrenemeyen ve on iki yıllık ortaöğretim süresince bir yabancı dili gereği kadar öğrenememiş olan gençlerin Darülfünun’dan yararlanmaları olanaksızdır” (ss.268).

Okul: “Asıl merak edilecek nokta, nasıl oluyor da bu kadar insan kontrolsüz, disiplinsiz, tam bir uyum ve dayanışma içinde yaşayabiliyordu? Sebepler şunlardı: Bütün buraya gelen gençler memuriyet ve maaş almak için değil, feyz, ışık almak için geliyorlardı. Memur, doktor, mühendis olmak istemeyen, bilimi bilim için öğrenmek isteyenler hep buraya geliyorlardı” (ss.68)- “O tarihe kadar Türkiye’de kadınlara yükseköğretim verecek hiçbir kurum yoktu.... Sami Bey’le düşündük, ne yapalım ki ortalığı velveleye vermeden Türk kadınına yüksek eğitim, hele Darülfünun’un kapısına kadar götürelim, dedik. Aklımıza gelen çare çok basitti. İşte ‘Hanımlara Özgü Serbest Dersler’ diye kurslar açtırırız; nu kursları Darülfünun’un konferans salonunda veririz.” (ss.222).

Başarı, gayret ve çalışma: “Göreve inanmak, onu ödün kabul etmeyen mutlak bir emir olarak tanımak, işin sonuna kadar gitmek lazım.” (ss.151)- “Fakat her kültürlü adam gibi insanın hayatına o kadar yakından karışan bitkiler hakkında herkesin biraz genel bilgisi olması zorunludur. Ot, çiçek, fidan ve ağaç cehaleti de her cehalet gibi zararlıdır.” (ss.286).

İç âlem: “Hocalık hayatımda beni en çok üzenler ruh hastaları oldu: Okuma hastaları, homoseksüeller, korkaklar, apatikler, mastürbatörler. Bunlar sıkı bir gözlem ile hasta tipler olduklarını gösterirler.” (ss.170)- “Neşe, fikirlerin sindirimi için en büyük şarttır.” (ss.158).

Kişilik: "...boş durmanın büyük bir sıkıntı olduğunu anlıyor" (ss.101)- "Yaşamak, ideal için yaşamak. İşte bütün hayatımda, bütün öğrencilerime aşıladığım fikir, kuvvet-fikir budur." (ss.170).

Toplumsal hayat: "Bu dünyada en çok korkunç ve yıkıcı bulduğum şey anarşidir" (ss.175).

Sanat: "Şiir, söylev, edebiyat ve temsil sanatlarına alışıyorlar" (ss.195)- "Her şey yoğurabilirsiniz; ördek, kuş, insan, insan başı, vazo... dedim. Böyle yaparak geleneksel konu anlayışını sarstım. Sonra bunlar kullanılabilir, işe yarayabilir şeyler olmalı, dedim." (ss.157).

Ahlak kuralları: "Mezarında kandil yanan evliyalara bakınız!... İyiliğe, güzelliğe harcanan her yaşam, işte ölümsüzdür... Her zaman iyiliği isteyiniz ve iyiliği yapınız. Ancak bu şekilde gerçek ölümden kurtulursunuz." (ss.247).

Dini kişilik: "İnsan hem dindar hem milliyetçi olursa, çok defa kuvvetli ve idealist olur" (ss.214)- "Bu yolun üzerinde bir de asırlık softalık ve bağınazlık ağacı var.... Kökleri de hemen söküp atmalıdır." (ss.295).

İsmail Hakkı Tonguç'un "Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları" Kitabında Vatandaşlık Temaları

İsmail Hakkı Tonguç'un Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları kitabında yer alan vatandaşlık görüşlerine ilişkin tema, kategori ve kodlara Tablo 2'de yer verilmektedir.

Tablo 2. İsmail Hakkı Tonguç'un vatandaşlık verilerinin temaları

Tema	Kategori	Kod	
Vatan	Ülke ilerlemesi	çalışkan ve gayretli, iş yapma gayreti, toplumun kalkınması,	millet ve ülke için gayret, ülke ve millet menfaati,
	Halk eğitimi	halk eğitimi, köy eğitimi,	canlanan köy, hak ve sorumluluk bilinci, halk kültürü,
	Vatan bilinci	siyasal ve sosyal bilinç,	ülkü sahibi,

		demokrasi, Cumhuriyet bilinci,	milli bilinç,
	Birlik ve beraberlik	halkla iç içe, imece kültürü,	güç birliği, işbirliği,
	Öğretmen	idealist ve bilgili, donanımlı, yol gösterici ve örnek olma,	zirai bilgiler, çağdaş, fedakar,
	Aktif birey katılımı	etkin eğitim, yaratıcı eğitim, tarım ve teknik eğitimi,	araştırmacı, iş eğitimi, üretim ve faaliyet,
Eğitim	Kişilik, bilgi ve birikim	kendi kendini eğitmek, hayata hazır birey,	işe yarayan bilgiler, alet kullanımı,
	Okul	özgür ortamlar, konuşabilen, eleştirebilen ve tartışan,	okula hayat vermek, demokratik eğitim,
	Toplum	uyanmak, sosyal bilinç, eğitim ve öğrenme hakkı,	hayat boyu eğitim, sanat eğitimi, kız eğitimi
	Başarı, gayret ve çalışma	azim ve çalışma, iş bilinci, yaparak ve çalışarak öğrenim,	tembellikten ve pasiflikten sıyrılmak,
	İç alem	iç âlemi berraklaşmış, özgürlükçü,	neşeli, mutlu ve bahtiyar, okuma bilinci,
Birey	Kişilik	bilinçli ve kültürlü, yaratıcı,	kitap sevgisi, temiz, sağlıklı ve düzenli,
	Toplumsal hayat	cemiyete faydalı olmak, sosyal bilinç, köy sevgisi,	birliktelik, dayanışma ve yardımlaşma,
	Sanat	sanat eğitimi, estetik,	sanatsal kişilik,
	Ahlak kuralları	iş ahlakı, dürüstlük değer duygusu,	hafiyelik, saygı ve sevgi, müstebit,
Maneviyat	Sosyal hayat ve din	yardımlaşma ve dayanışma, fitrat, dedikoduculuktan uzak,	öfke kontrolü, cinsel kimlik bilgisi,

Tablo 2’de görüldüğü üzere İsmail Hakkı Tonguç’un vatandaşlık verileri ile ilgili “Ülke ilerlemesi, Halk eğitimi, Vatan bilinci, Birlik ve beraberlik, Öğretmen, Aktif birey katılımı, Kişilik bilgi ve birikim, Okul, Toplum, Başarı gayret ve çalışma, İç âlem, Kişilik, Toplumsal hayat, Sanat, Ahlak kuralları, Sosyal hayat ve din” kategorilerinde kavramların yer aldığı görülmektedir. Bunların içerisinde de en fazla “Halk eğitimi” ile “Kişilik”e yönelik ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Eserlerde yer alan vatandaşlık görüşlerine ilişkin bulgu örnekleri aşağıda verilmiştir.

Ülke ilerlemesi: “Elinizdeki talebeyi öyle bir hale getireceksiniz ki bir gün onlara maaş verilme, yani memleket veremeyecek bir duruma gelse, felaketler birbiri üstüne yıkılsa, onları ateşler içinde bıraksa yine onlar maaşların verildiği; ekmeklerin serbest satıldığı devirdeki haleti ruhiye gibi sağlam bir imanla işlerini

görebilmelidirler.... Biz onları bu kadar çelik ruhlu ve iradeli bir hale getirmesek beklelerimizimizin hepsi, bu memlekette teneffüs ettiğimiz hava dahi, hepimiz için haram olur. Bu günahın yükü altında ezilir, gideriz.” (ss.61).

Halk eğitimi: “Sizdeki talebe ve öğretmenlerden anasını, karısını, kız kardeşini veya ablasını getirip okutmak isteyenler bulunursa, onları başlangıçta 15 - 20 kişi olarak toplayıp, okuma yazmayı öğretmek, okuma yazma ile birlikte dikiş, biçki ve ev idaresi göstermek. Bu suretle koy öğretmenin kadınına yetiştirmeğe çalışmak. Daha ziyade eve taalluk eden işleri köylülerin kadınlarına öğretmek olsun.” (ss.14)- “Enstitüde öğrendiklerini hem öğrencilere hem köylülerine öğretmelisin. Senin bildiklerinle onların bilmediklerini, onların bildikleriyle senin bilmediklerini yan yana getirerek bir çalışma planı yapmalısın.” (ss.119).

Vatan bilinci: “Memleketi en ıssız köşelerine kadar her bakımdan ileri bir yurt haline getirmek ülküsünü güdenler sizlere büyük ümitlerle bağlandılar.” (ss.143)- “Cumhuriyete güven gibi birçok iyi alışkanlıklarla yetiştiniz” (ss.147).

Birlik ve beraberlik: “Yine meselâ evinin samanını, yakacağını yığan öğretmenin imece göreneğini yaşatırcasına talebeden yardım görmesi Enstitüdeki tesanüdü (dayanışmayı) arttırır. Ruhun, kalben, fikren birbirine bağlanmayan insanlardan büyük ve devamlı, kendilerine haz verici hamleler, çok verimli, normalin üstünde işler beklenemez.” (ss.35).

Öğretmen: “İcabederse bu iş için canını verecek öğretmen ve öğretmenler yetiştirmek lazım geldiğini de biliyorum.” (ss.16)- “İnsan da bazan kendisine hakim olamaz. Fakat muallimlik mesleği çok soğukkanlı olmayı icap ettirir.” (ss.20).

Aktif birey katılımı: “Ya uyuşuk, statik kalmak lazım, ya da dinamizme geçmek. Bugün dinamik olmaya çalışılmakta.” (ss.10)- “Eğitmenlerin, senin bahçelerde, tarlalarda tatbikat yapmaları çok uygun.” (ss.20).

Kişilik, bilgi ve birikim: “Enstitü faaliyetinin şimdiye kadar olduğu şekilde devam ettirilerek inşaat işlerine hız vermenizi ve pratik işlere devam ederken kültür derslerine de çok önem verilmesini bilhassa rica ederim. Öğretmen arkadaşlar

talebenin okuma-yazma, aritmetik, tarih, coğrafya gibi kültür dersleri ile yakından ilgilenmeli ve bu derslerde çocukların yetiştirilmelerine büyük emekler sarf etmelidirler.” (ss.63)- “Şartlar ne olursa olsun, mevsim hangi mevsim bulunursa bulunsun, öğrencilere her gün serbest okuma yaptırılacak ve onlara kitap okuma alışkanlığı mutlak surette kazandırılacaktır.” (ss.91).

Okul: “Bisiklet, motosiklet kullanma işini, bir musiki aletini çalmayı, şarkı söylemeyi, milli oyunlar oynamayı bütün talebe aynı derecede bilmelidir. Bayağı olan her şeyden kaçınmak ve korunmak şartı ile kız ve erkek talebeye hayatı bütünü ile yaşatmanız lazımdır.” (ss.36).

Toplum: “Müesseselerinizdeki kız talebe işi, pek çok emeğinizi harcamanız lazım gelen çok ciddi, önemli ve büyük bir meseledir.” (ss.36).

Başarı, gayret ve çalışma: “Her türlü ziraat işlerinde muvaffakiyetin şartı, o işleri vaktini geçirmeksizin tam zamanında, kıvamında, tavında iken başarmaktır.” (ss.48)- “Tembellere, işsizlere yuva olan yerlerden kaçacaksın, böyle yerlerden tiksinecek, iğreneceksin. Seni arayanlar iş zamanında daima işinin başında bulacaklar. Uykunu, yatışını, uyanışını, buna göre ayarlayacaksın. İşe taparcasına bağlanmalısın. Gün gelecek senin elinle yuğurulanların hepsi tıpkı senin gibi taparcasına işe sarılacaklar. Görevi kutsal bilen bir toplum yaratmalısın.” (ss.118).

İç âlem: “Yüzün her vakit, herkese, en çok üzüntülü ve kederli olduğun zamanlarda bile, daima gülecek. Köylülerin ve öğrencilerin arasında, ‘güler yüzlü, tatlı dilli öğretmen’ diye anılmalısın.” (ss.118).

Kişilik: “Talebenin sık sık yıkanması ve vücutlarını temiz tutmaları meselesine gelince, bu uğurda da onlarda itiyatlar teşekkül edinceye kadar çok emek harcamak lazımdır.” (ss.51)- “Bunların hepsinden maksat; cemiyete, vefakar, yeni, diri, çalışkan, dürüst, cesur, becerikli, meşakkate tahammül edebilen, müşkül ne olursa olsun onu yenebilen, tuttuğunu koparan, sosyal hayatın her safhasına nüfuz edebilen, hayat şartlarını değiştirebilen, toprağa bağlı, koklu, hayattan zevk alan, yaşamaya doymayan, insanları ve hayatı seven, olumu tanımayan vatandaşlar yetiştirmeniz içindir.” (ss.37).

Sosyal hayat: “Jurnalcilik; ahlaksızlık, korkaklık, iftiracılık, yalancılık, düzenbazlık demektir. İnsanlığa sığmayan, mertliğe, yiğitliğe uymayan kahpece hareket etmek demektir. İşte en büyük namussuzluk ve şerefsizlik budur.” (ss.150).

Sanat: “Kaval, ağız armoniği gibi ucuz, tedariki mümkün ve çocukların kendi kendilerine kaldıkları zaman da çalmayı öğrenebilecekleri aletler çok miktarda alınmalı ve talebeye serbestçe dağıtılmalıdır. Her türlü müzik faaliyeti müessesenin her tarafında serbest olmalıdır.” (ss.50).

Ahlak kuralları: “Türk cemiyetini insanlık tarihinin her devrinde değerini muhafaza etmiş olan iyiliğe, dürüstlüğe, mertliğe, sevgiye, şefkate, haklarda eşitliğe, düşünme, yazma ve söylemede serbestliğe inanan insanların hamuru ile yoğrulmuş bir cevher yapmak ülküsünü taşıyoruz.” (ss.109).

Sosyal hayat: “Kızlar kızlıklarını, erkek çocuklarda erkekliklerini bilerek müessesenizin tabii hayatı içine sokulmalıdırlar.” (ss.36).

Hasan-Âli Yücel’in “İyi Vatandaş İyi İnsan” Kitabında Vatandaşlık Temaları

Hasan-Âli Yücel’in “İyi Vatandaş İyi İnsan” kitabında yer alan vatandaşlık görüşlerine ilişkin tema, kategori ve kodlara Tablo 3’te yer verilmektedir.

Tablo 3. Hasan-Âli Yücel’in vatandaşlık verilerinin temaları

Tema	Kategori	Kod	
Vatan	Ülke ilerlemesi	ilerleme gayreti, çağdaşlaşma,	ideal, eğitim ile kalkınmak,
	Halk eğitimi	halk eğitimi, köy eğitimi,	mesleki ve teknik eğitim,
	Türk milleti	olgun insan, milli birlik, yardımlaşma,	çalışma ahlakı, sınıfsal ayırım,
	Milliyet	Türklük bilinci, milliyet şuuru,	öz Türkçe, sosyal çevre,
	Vatan bilinci	vatan hizmeti, millete faydalı olmak, demokrasi bilinci,	Cumhuriyetçi, Atatürk’e bağlılık, inkılâba bağlılık,
Eğitim	Aktif birey katılımı	yaparak yaşayarak öğrenme, mesleki ve teknik eğitim,	gözlem, deney ve tartışma,

	Kişilik, bilgi ve birikim	gerçek hayata faydalı bilgiler, yabancı dil,	ülkü sahibi, hürriyet ve demokrasi,
	Eğitim yönü	edebiyat, sanat ve felsefe eğitimi, okumak ve gelişim,	kültür, mesleki ve ziraat bilgileri,
	Başarı, gayret ve çalışma	vazife bilinci, kendini kaybetmemek,	çalışan ve verimli insan, tembellik ,
Birey	Kişilik	neşeli, okuma sevgisi, ülkeye hizmet tutkusu, insaniyet,	ülkü sahibi, yapıcı ve yaratıcı, çağdaş bireyler, aile bağı,
	Sanat	hümanizma	sanat ve edebiyat
	Ahlak kuralları	ahlaki ilerleme, vicdan, ruhta iyilik,	vatan ve çalışma ahlakı, temizlik,
Maneviyat	Sosyal hayat ve din	çalışkan Müslüman, iki kanatlı kuş, iman ve hürriyet bağı,	iyilik, takva, itidal,

Tablo 3’de görüldüğü üzere Hasan-Âli Yücel’in vatandaşlık verileri ile ilgili “Ülke ilerlemesi, Halk eğitimi, Türk milleti, Milliyet, Vatan bilinci, Aktif birey katılımı, Kişilik bilgi ve birikim, Eğitim Yönü, Başarı gayret ve çalışma, Kişilik, Sanat, Ahlak kuralları, Sosyal hayat ve din” kategorilerinde kavramların yer aldığı görülmektedir. Bunların içerisinde de en fazla “Vatan bilinci” ile “Kişilik”e yönelik ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Eserlerde yer alan vatandaşlık görüşlerine ilişkin bulgu örnekleri aşağıda verilmiştir.

Ülke ilerlemesi: “İnkılapçılık prensibi,... yenileşmek, ilerlemek ve mükemmelleşmek yolunda yürümek için hiçbir engel tanımamanın ifadesidir.” (ss.250).

Halk eğitimi: “Şu halde Fizik ve Kimya gibi Müsbet Bilim mensuplarının artması, kıymetli mühendislerimizin çoğalması ve bütün teknik alanlarda vazife alacak Türk vatandaşının kuvvetli ve kalabalık bir ekip haline gelmesi, milli ihtiyacımız ve emelimizdir.” (ss.18)- “Teknikte en çok ilerlemiş milletler, maddi varlıklar yanında manevi kıymetlere karşı büyük bir eğilme gösterdiler.” (ss.15).

Türk milleti: “Hali vakti pek elverişli olmayanlara türlü şekilde yardımlar yapılarak gençlerin evlenmeleri kolaylaştırıldı.” (ss.161).

Milliyet:” İnsanın fert olarak içine doğup içinde geliştiği kendine en yakın ilk üç çevre şunlardır: Aile, Okul, Meslek. Her üçünün, içinde geliştiği daha geniş topluluk bütününe Millet derler.” (ss.147)- “Milliyet duygusu, beşer toplulukları için bir nevi sosyal içgüdü olmuştur. Bu duyguya dayanarak ve bu duyguyu daha üstün birliklere götürmekten alıkoymıyacak şekilde terbiye ederek insanlık ülküsüne doğru yürümek en güvenli yol olacaktır.” (ss.206).

Vatan bilinci: “Milli varlığımıza ve milletlerarası bütüne saygı gösterelim, ona hizmet edelim.” (ss.298).

Aktif birey katılımı: “Haklı olduğu taraf, lüzumsuz nazari bilgi verme usulünü kaldırmak, boş laflarla beyinleri doldurmamak, bunların yerine gözlem, deneme ve ihtiyaç karşılama metodunu koyup öğrenciyi aktif bir insan olmaya hazırlamaktır.” (ss.192).

Kişilik, bilgi ve birikim: “Demokratik terbiyede amaç, yine İyi vatandaş ve İyi insan yetiştirmektir. Fakat bu telakkide İyi vatandaş ve İyi insansan ancak, "Hür" olarak yetiştirilebilen insandır. Çünkü demokrat cemiyette muayyen bir sınıf bütün cemiyete hâkim değildir. Hür memleketlerde bütün vatandaşların çocukları hür insan olarak yetiştirilmek üzere ele alınır. (ss.177)- “Bu bakımdan yabancı dil öğrenmenin ne derece terbiye edici olduğu meydandadır.” (ss.173).

Eğitim yönü: “Ruhtan ruha geçişlerin, günlük hayatımızda da türlü tezahürlerine raslarız. Kendi dilinde bile gazete okumayan, radyo dinlemeyen bir adamla bunları yapan arasındaki fark düşünülürse söylemek istediğimiz fikir kolayca anlaşılır.” (ss.173).

Başarı, gayret ve çalışma: “Önce öğrenmek; sonra öğrenilen şeyler içinde kendini kaybetmeden durabilmek; daha sonra kendini bulup şu bu tesirlerden kurtularak hür olmak.” (ss.54).

Kişilik: “İşte bu kitap, iyi vatandaş, olgun insan vasıflarını kazanıp "Adam olma" yollarını arayıp çıkarma emeli ile yazıldı.” (ss.12)- “Ahlak kuralları, İyi vatandaş, İyi insan olabilmek için ferdin, iyi evlat, iyi ana ve baba, iyi kardeş olmasını lüzumlu

gösterir. Bir insan topluluğu, bir aileler bütünü olduğuna göre bu kuralın ehemmiyeti meydandadır.” (ss.149).

Sanat: “Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zeka ve anlama kudretini o eserler nisbetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır.” (ss.172).

Ahlak kuralları: “Ailenin üç vazifesi vardır... Üçüncüsü, manevi, ahlaki vazifesidir. Eşlerin hayat birliğine ihtimamını gösterir ve çocukların yetiştirilmesine aittir.” (ss.158).

Sosyal hayat ve din: “Görülüyor ki, bir yandan milletin maneviyata karşı duyduğu susuzluk, diğer yandan maddi hayatı nizamlayacak Müsbet Bilim ve Teknikte yetişip kuvvetlenme zarureti; bugünkü Türkiye'nin, bütün medeni dünyada olduğu gibi, iki kanatlı ana meselesidir. Uçmak ve yükselmek için her ikisine birden kıymet ve ehemmiyet vermek durumdayız. İlimin ve Tekniğin en son verilerini öğrenmemiz ve kullanmamız ne kadar derin bir zaruret ise milli varlığımızın üstün ve gerçek tanıdığı manevi kıymetlere de o derece önem vermemiz icab ediyor.” (ss.18)- “Memleketimizde 1945'den sonra tek parti usulünü bırakıp Demokrasi ve Hürriyet rejiminin yürüdüğü devir başlayınca manevi kıymetler ve dini hisler rahatça gelişme imkanını buldu.” (ss.17).

Halil Fikret Kanad'ın “Pedagoji Tarihi” Kitabında Vatandaşlık Temaları

Halil Fikret Kanad'ın “Pedagoji Tarihi” kitabında yer alan vatandaşlık görüşlerine ilişkin tema, kategori ve kodlara Tablo 4'te yer verilmektedir.

Tablo 4. Halil Fikret Kanad'ın vatandaşlık verilerinin temaları

Tema	Kategori	Kod
------	----------	-----

Vatan	Türk milleti	çalışma gayreti, itaat ve düzen, dürüstlük ve haysiyet, asil,	toplum işleri, saygı, cesaret,
	Milliyet	milli bilinç ve benlik, İslamiyet ve Türklük,	Türk'ün asil ve üstünlüğü,
	Vatan bilinci	hürriyet, vatan bilgisi ve sevgisi,	hak ve adalet, milletin temeli aile,
Eğitim	Aile	milli ve manevi değerlere sahip aile,	terbiyenin temeli aile,
	Kişilik, bilgi ve birikim	ezber, ülkü kazandıran eğitim, kararlı,	estetik eğitimi,
	Başarı, gayret ve çalışma	çalışma ve sorumluluk,	kendi işlerini kendi görebilecek,
Birey	Kişilik	cesur, namuslu ve ahlaklı , irade ve karakter sahibi,	sağlam vücut,
	Toplumsal hayat	halk menfaati, yardımlaşma ve dayanışma, teşkilatçı ve idareci,	demokrasi, barışçı,
	Ahlak kuralları	temiz ahlaklı, iyi kalpli, sabırlı, iftira ve fitneden uzak duran, sosyal değerler,	hileye ve soygunculuğa tenezzül etmemek,
Maneviyat	Sosyal hayat ve din	yardımlaşma, İslam'da eşitlik,	çalışma ahlakı, din ve ilim,

Tablo 4'te görüldüğü üzere Halil Fikret Kanad'ın vatandaşlık verileri ile ilgili “Türk milleti, Milliyet, Vatan bilinci, Aile, Kişilik bilgi ve birikim, Başarı gayret ve çalışma, Kişilik, Toplumsal hayat, Ahlak kuralları, Sosyal hayat ve din” kategorilerinde kavramların yer aldığı görülmektedir. Bunların içerisinde de en fazla “Türk milleti”ne yönelik ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Eserlerde yer alan vatandaşlık görüşlerine ilişkin bulgu örnekleri aşağıda verilmiştir.

Türk milleti: “Türkler yalnız vücutça değil, ruhça da asil ve yiğit insanlardı. Ruhun yiğitliği ahlak ve karakterlerinin sağlamlığında ve dürüstlüğünde görülürdü.” (ss.192).

Milliyet: “Millette bilinçli, müşterek bir irade olmalı ve burada milletin ölmez görevlerini kendisine bildirmelidir. Bu da ancak yeni ve kuvvetli bir milli eğitimle sağlanabilir.” (ss.452).

Vatan bilinci: “Bunlara göre aileler ve okullar, çocuğun tabiatlarını durmadan ezmektedirler. Hâlbuki çocukların en tabii ihtiyaçları hürriyet ve serbestliktir.” (ss.386).

Aile: “Ailede eğitim insani motiflere dayanır, fakat kararsız ve intizamsız olursa bu, kararlı, muntazam ve fakat sert ve vahşi eğitimden daha zararlı sonuçlar verir.” (ss.515).

Kişilik, bilgi ve birikim: “Okullarda dersler çok vakit ezbercilik şeklinde oluyor. Çocuklar hiçbir şey anlamadan kuru bilgileri dimağlarına sıkıştırıp dururlar. Böyle bir öğretim şekli fikrin gelişmesini nasıl sağlayabilir ?” (ss.386).

Başarı, gayret ve çalışma; “Türk, kendi işini kendisi görmekten zevk duyardı.sy195 kendi işini ... Muktedir olduğu takdirde kendi işini kendi görmelidir. Zira insanların fenalığı onların zayıf olmalarından ileri gelir.” (ss.346).

Kişilik: “...cemiyetçi, dayanışmacı oluyor, kendi menfaati ile Müslümanların menfaatini en iyi bir şekilde birleştirmeye çalışıyordu. Sosyal ahlak bilincinin kuvvetlenmesi, cemiyetin kuvvet ve genliğini sağlıyordu. Gerçek Müslüman yalan söylemez, hilekarlıktan hoşlanmaz, çalışkandır, kanaatlidir, iftirayı ve fitneyi sevmez, fakirlere yardımdan hoşlanır, genel menfaati her şeyin üstünde tutar.” (ss.210).

Toplumsal hayat: “Bundan başka Türkmenlerin idarelerinde de büyük bir demokratlık görülürdü.” (ss.195).

Toplumsal hayat: “Yine bununla ilgili olarak aşiret başkanları ve hakanlar, halkın menfaatini her şeyden üstün sayarlardı.” (ss.193).

Ahlak kuralları: “İslam dini yalnız namaz kılmayı ve dua etmeyi değil, çalışmayı da emrederdi. Yarın ölecek gibi ibadet etmek ve hiç ölmeyecek gibi çalışmak; bilimleri sevmek ve bilimi Çin’de bile olsa arayıp bulmak İslam dininin başlıca isteklerindendir.” (ss.209).

Sosyal hayat ve din: “Topluluk hayatı içinde Türk dayanışmaya çok önem verir.”
(ss.193).

V. BÖLÜM

TARTIŞMA

Atatürk dönemi eğitim düşünürlerinin vatandaşlık görüşlerinin incelendiği bu çalışmada, Baltacıoğlu'nun manevi boyuta önem verdiği görülmektedir. O'na göre bireyde olması gereken şeylerden birinin de iman ve gaye olduğu görülmektedir (Altın, 2014). Buradaki iman, dini-teolojik olarak ele alınabileceği gibi inanç, azim, istemek olarak da ele alınabilir. Altın (2014), Baltacıoğlu'nun iman kavramını seküler olarak ele almakta, bilinçli, hırslı, kararlı, arzulu, yaşam dolu anlamında olduğunu ifade etmektedir. Bu boyut olmakla birlikte teolojik-dini boyutu da İsmail Hakkı'da yadsınamayacak derecededir. Çünkü bizzat kendisi din, ibadet, mabet, inanç ve iman gibi kelimelerle birlikte zikretmiştir. Buradaki imanı dini inançtan yoksun tutamayız (Güllü, 2015). Eğitim sorunundan bahsederken de milli, bilimsel, sosyal eğitim unsurlarının yanında dini eğitim unsurunun da okullarda olmadığından yakınmaktadır. Bireyde dini ve milli boyutu ayırmayan Baltacıoğlu, "*insan hem dindar hem milliyetçi olursa çok defa kuvvetli ve idealist olur*" demekte (Baltacıoğlu, 1998), dini kişilik ile milli kişilik arasındaki bağdan bahsederek ayrı olmalarının mümkün olmayacağını söylemektedir (Güllü, 2015).

Baltacıoğlu, 1934'te Yeni Adam gazetesini çıkarmaya başlamış, amacını da kendi ifadesi ile yapacak alternatif bir iş olmadığını, geçim derdinin sonucu olarak çıktığını ifade etmiştir (Baltacıoğlu, 1998). Güngör (2008) ise çalışmasında bu konuda bir çelişkinin olduğunu ifade etmiş, geçim için önünde seçeneklerinin olduğunu ve gazete çıkarmadaki amacının Cumhuriyete bağlılık, kendini ifade etme, devrimleri yorumlama ve hatta ideoloğunu üstlenmek olarak yorumlamıştır.

Cumhuriyet döneminin en ses getiren icraatı olarak karşımıza çıkan Köy Enstitüleri hakkında yıllardır süregelen tartışmalar devam etmektedir. Hem sağ cenahtan hem de sol cenahtan gelen eleştirilerin odağı olmuştur. Sağ cenahtan gelen eleştiriler genel çerçevede komünizm fikri ve okullarda döndüğü söylenen ahlaksızlık üzerinedir. Sol cenahın eleştirileri ise genel çerçevede öğrencilerin ve halkın fazla çalıştırılması ve

emeklerinin sömürülmesi, bakımsız olması ve emeklerinin verilmemesi yönündedir (Yıldız ve Akandere, 2017). Kocabaş (2019), çalışmasında Enstitü'lere içte ve dışta gelen değerlendirmeleri bahsederken Yaşar Kemal, Sabahattin Eyüboğlu, John Dewey gibi birçok kişinin olumlu değerlendirmelerine değinmiştir. Yıldız ve Akandere (2017) ise çalışmalarında Fuat Gündüzalp, Necip Fazıl, Kemal Tahir gibi kişilerin de eleştirileri üzerinde durmuştur.

Kocabaş (2019) ve Kalyoncuoğlu (2010), Köy Enstitüleri'nin kurulmasında Yücel ve Tonguç'un emeği ve gayretini ve Enstitü için farklı alanda yürüttükleri icraatları ile birlikteliğini ifade etmişken; Kayalı (1997) çalışmasında Enstitü'lerin Tonguç'a mal edildiğini ve Tonguç'un daha ön plana çıkarılıp ilgi gösterildiğini, özellikle Enstitü kökenli kişilerin Yücel'den çok Tonguç'u kendilerine yakın gördüklerinden kaynaklı olduğunu ifade etmiştir.

Karadeniz (2011), Kanad'ın İslam dininin Türkler üzerindeki durumunu açıklarken Türklük manevi kaynağını din idealinden aldığını ve bu dinin Türkleri yücelttiğini söylemiştir. Kanad (1963) ise Türklerin İslam ile karşılaşmasını olumsuz olarak değerlendirerek salt Türk ülküsü ile ilerleme kat ettiğini ifade etmiştir (İnci, 2010).

VI. BÖLÜM

SONUÇ

Araştırmada İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun vatandaşlık anlayışında “Vatan” teması altında “Türk milleti, Türk dili, Milliyet, Vatan bilinci”; “Eğitim” teması altında “Öğretmen, Aktif birey katılımı, Kişilik bilgi ve birikim, Okul”; “Birey” teması altında “Başarı gayret ve çalışma, İç âlem, Kişilik, Toplumsal hayat, Sanat”; “Maneviyat” teması altında “Ahlak kuralları, Dini kişilik” konularının ön planda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İsmail Hakkı Tonguç'un vatandaşlık anlayışında “Vatan” teması altında “Ülke ilerlemesi, Halk eğitimi, Vatan bilinci, Birlik ve beraberlik”; “Eğitim” teması altında “Öğretmen, Aktif birey katılımı, Kişilik bilgi ve birikim, Okul, Toplum”; “Birey” teması altında “Başarı gayret ve çalışma, İç âlem, Kişilik, Toplumsal hayat, Sanat”; “Maneviyat” teması altında “Ahlak kuralları, Sosyal hayat ve din” konularının ön planda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hasan-Âli Yücel'in vatandaşlık anlayışında “Vatan” teması altında “Ülke ilerlemesi, Halk eğitimi, Türk milleti, Milliyet, Vatan bilinci”; “Eğitim” teması altında “Aktif birey katılımı, Kişilik bilgi ve birikim, Eğitim Yönü”; “Birey” teması altında “Başarı gayret ve çalışma, Kişilik, Sanat”; “Maneviyat” teması altında “Ahlak kuralları, Sosyal hayat ve din” konularının ön planda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Halil Fikret Kanad'ın vatandaşlık anlayışında “Vatan” teması altında “Türk milleti, Milliyet, Vatan bilinci”; “Eğitim” teması altında “Aile, Kişilik bilgi ve birikim”; “Birey” teması altında “Başarı gayret ve çalışma, Kişilik, Toplumsal hayat”; “Maneviyat” teması altında “Ahlak kuralları, Sosyal hayat ve din” konularının ön planda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda eldeki bulgulara bakarak eğitimcilerin vatandaşlık görüşleri hakkında benzer yaklaşım sergiledikleri görülmüştür. Eğitimcilerin görüşleri

sonucunda vatandaşlık görüşüne ilişkin “Vatan” temasında “Vatan bilinci; “Eğitim” temasında “Kişilik, bilgi ve birikim”; “Birey” temasında “Başarı, gayret ve çalışma” ve “Kişilik”; “Maneviyat” temasında da “Ahlak kuralları” kategorilerinde sonuçlara ulaşılmıştır.

Bununla birlikte her eğitimcinin üzerine değindiği konularda farklı kategorilere de ulaşılmıştır. “Vatan” teması içerisinde Baltacıoğlu, Yücel ve Kanad’da “Türk milleti” ve “Milliyet” kategorisi; Tonguç ve Yücel’de “Ülke ilerlemesi” ve “Halk eğitimi”; Tonguç’ta “Birlik ve beraberlik”; Baltacıoğlu’nda “Türk dili” kategorilerinde sonuçlara ulaşılmıştır. “Eğitim” teması içerisinde Baltacıoğlu ve Tonguç’ta “Öğretmen” ve “Okul”; Baltacıoğlu, Tonguç ve Yücel’de “Aktif birey katılımı”; Tonguç’ta “Toplum”; Yücel’de “Eğitim yönü”; Kanad’da “Aile” kategorilerinde sonuçlara ulaşılmıştır. “Birey” teması içerisinde Kanad, Tonguç ve Baltacıoğlu’nda “Toplumsal hayat”; Baltacıoğlu, Tonguç ve Yücel’de “Sanat”; Baltacıoğlu ve Tonguç’ta “İç âlem” kategorilerinde sonuçlara ulaşılmıştır. “Maneviyat” teması içerisinde Tonguç, Kanad ve Yücel’de “Sosyal hayat ve din”; Baltacıoğlu’nda “Dini kişilik” kategorilerinde sonuçlara ulaşılmıştır.

Yeni kurulan bir devlette en başta arzu edilen iyi bir vatandaş profiline sahip olmaktır. Aranılan niteliklere sahip vatandaşlar ülkenin geleceğinin teminatı olacaktır. Bu bağlamda Atatürk döneminin eğitimcileri de iyi birer vatandaş yetiştirmeyi arzu etmişler ve eğitim alanındaki girişim ve faaliyetlerde bu hedefi esas tutmuşlardır.

Yeni kurulan devletle birlikte ortaya konmaya çalışılan vatandaş hedefine ulaşmak için çeşitli girişimler gerçekleşmiş, inkılâplar yapılarak bireye kazandırılacak vasıfların hedefi gösterilmiş, eğitim faaliyetleri ile de bu yurttaşın inşasına çalışılmıştır. Yeni bir ulus oluşturma çabaları ve yeni bir devlet düzeninin ikamesi ile birlikte bireylerde yeni kurulan devlete hizmet aşkı, aidiyet hissi gibi olguların yerleşmesi için de devlet faaliyetlerini sürdürmüştür.

Vatandaşlık eğitiminin bireylere kazandırılmasında en büyük görev eğitimcilerde olmakla birlikte, bu hedef genel itibariyle Sosyal Bilgiler dersi kapsamı altında verilmiştir.

Baltacıoğlu, Tonguç, Yücel ve Kanad; 2.Meşrutiyet döneminden itibaren ülke gelişmelerine şahit olmuş, özellikle de Cumhuriyetin hedeflediği vatandaş profili için yapılan çalışmalarını hem takip etmiş hem de bizzat içinde olmuşlardır. Hatta bazen bu hedefin fikir babalığını da üstlenen çekirdek kadronun içerisinde yer almışlardır. Bu eğitimciler saltanatı, meşrutiyeti, İttihat Terakkiyi, dünya savaşlarını, Kurtuluş Savaşını ve Cumhuriyeti görmüş, tek parti ve çok partili hayatı yaşamışlardır. Bu eğitimcilerin dünya görüşlerinin ve politik bakış açılarının şekillenmesinde yaşadıkları farklı dönemlerin tesirini gözlemlemek mümkündür. Bununla birlikte hayatlarına bakıldığı zaman hepsinin de eğitimde kendi alanlarında öncü isimler olduğunu, etkin ve iz bırakmış oldukları görülmektedir. Ayrıca bu eğitimcilerin Avrupa'ya mutlaka gittiğini ve batının eğitiminden etkilenip bunu da kendi eğitim anlayışıyla birlikte eğitim faaliyetlerine de yansıttıkları anlaşılmaktadır.

Eğitimcilerin hepsinde olan ortak özellik geleneksel eğitimin karşısında olduklarıdır. Ezberci, öğrencinin pasif olduğu eğitime karşı çıkmışlar, modern eğitim sistemini yerleştirmeye çalışmışlardır. Öğrenci merkezli eğitime önem vermekle birlikte öğrencinin aktif olmasını, bilgiye kendinin ulaşabilmesine yönelmişlerdir.

Eğitim vasıtasıyla kendini geliştiren ve ülke yararına faydalı işler ortaya koyan bireyler arzu eden eğitimcilerimiz, köylüyü de eğitimin içine dâhil etmişler, nüfusun büyük bir bölümünü barındıran köyün canlanmasına çalışarak ülke gelişimi hedefine ulaşmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda hizmete giren Köy Enstitüleri bu fikrin fiiliyata yansımalarıdır.

Bu eğitimcilerimizde Atatürk'e karşı olan sevgi ve muhabbet aşikâr görülmekle birlikte yetişecek bireylerde Atatürk ilkelerine bağlı, Cumhuriyet ve demokrasiye sahip çıkan, yapılan yenilikleri ve inkılapları sahiplenen vatandaşların varlığını hedeflemişler ve bu uğurda gayret etmişlerdir. Eğitimde özgür ortamın önemine değinen eğitimcilerimiz, bireyin özgürlükçü ve hürriyetçi yönünün gelişmesi için çalışmışlardır.

Yeni kurulan devletle birlikte milli dil, milli eğitim, milli kültür söylemlerinin ön plana çıkmasıyla birlikte bireylerde Türklüğün, milliyetçiliğın, öz Türkçe

kullanımının var olması için çalışılmıştır. Türk kültürüne sahip çıkan ve ilerlemesi için gayret eden bireylerin varlığını istemişlerdir.

Eğitim ile vatanın kurtuluşu arasındaki bağı değinmişler, eğitim vasıtasıyla ülkenin terakki edebileceğini, bu yüzden de eğitimin etkin şekilde verilmesi noktasına değinmişlerdir. Çağın sunduklarını okuyup çağa ayak uydurabilen, kendini devamlı geliştirip yenileyebilen bireyler hedeflenmiş, gelişen bilim ve teknolojiye ulaşan bireylerin yetiştirilmesini arzu etmişlerdir.

Ülkesi için çalışan ve üreten, ülke ve toplum işlerini ve menfaatini kendi işlerinden önde görüp her daim ülke için gayret eden bireyler yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bireylerin ülkü ve ideale sahip olmasını arzu eden eğitim düşünürlerimiz, çalışmalarını ile bunu aşlamaya çalışmışlardır.

Bireyin kültürel, toplumsal, ekonomik, siyasal hayatta etkin, hak ve sorumluluklarının bilincine varmış olmasını istemişlerdir. Ülkesine ve topluma aidiyet hissinin yerleşmesini; ortak bir kader, ortak bir geçmiş, ortak bir kültür ve ortak bir hedef etrafında bireylerin hareket etmesini istemişlerdir. Yine birlik ve beraberlik düşüncesinin yerleşmesi ile birlikte yardımlaşma duygusunun da fertlerde olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Bu eğitimcilerde bir diğer vatandaş özelliklerinden birisi de ahlaktır. Bireylerde ahlakın yerleşmesini, iyiliğin ve saygının kazanılmasını istemişlerdir. Kişilik gelişimini tamamlamış, kültürlü ve ahlaklı bireylerin yetişmesini arzu etmişler, taassup ve körü körüne bağlanmaktan uzak durulmasına çalışmışlardır. Ruhun huzurlu ve mutlu, manevi yönü kuvvetli, iç âleminde kargaşalardan sıyrılmış kişilikte bireylerin varlığını arzu etmişlerdir.

Okumayı seven, edebiyat, sanat ve estetik yönü gelişmiş, el işi faaliyetlerinde başarılı, doğa ve tabiatla iç içe olan bireylerin yetişmesine gayret etmişler, sportif faaliyetlere yönelen bireyler istemişlerdir.

VII. BÖLÜM

ÖNERİLER

Eğitimde birçok konuya değinen ve faaliyet gösteren bu eğitimciler, birçok alanda özgün fikirleri ile ortaya çıkmışlar ve eğitim hayatına yön vermişlerdir. Türk bireyinin nasıl olması gerektiği üzerine çokça değinmiş ve ışık tutmuşlar, çok yönlü olan insanın birçok alandaki kazanması gereken kişilikleri ve özellikleri ifade ederekten zamanındaki ve sonrasında gelen bireylere yol göstermişlerdir. Devletin ortaya koymaya çalıştığı kimlik inşasına ve vatandaş profiline de gerek yön vermişler gerekse hayata geçirilmesi için çalışmışlardır.

Günümüze de ışık tutan ve birçok noktada geçerliliğini sürdüren bahsettikleri vatandaş profiline ve hatta daha iyisine günümüzde de ulaşmaya çalışmak gerekmektedir. Ortaya koydukları birçok temalara günümüzde de ihtiyacın olduğunu ve bu kazanımlardan birçoğuna sahip bireyleri yetiştirme gayretinin her zaman devam etmesi gerekmektedir. Vatandaşa olması gereken ve günümüzde de ihtiyacını devam ettiren değerlerin cemiyet hayatının bir parçası olan fertlere aktarılması ve kazandırılmaya çalışılması gerekmektedir.

1. Araştırmada Atatürk dönemi eğitimcilerin vatandaşlık hakkındaki görüşleri hakkında sonuçlara ulaşılmıştır. Günümüz eğitimcilerimizin ya da devletin vatandaşlık anlayışı hakkında da incelemeler yapıp Atatürk dönemi ile karşılaştırılarak gelişen ve değişen yeni dünya düzeninde, dijital ortamda ülke ve bireylerin vatandaşlık algısında ne gibi değişikliklerin olduğu ve nasıl bir anlam kazandığının araştırılması önerilebilir.
2. Araştırma Atatürk dönemi eğitimcilerinden dört kişinin vatandaşlık görüşleri ile sınırlı kalmıştır. Araştırma konumuz olan eğitimcilerin diğer alanlardaki görüş ve yaklaşımları da incelemeye alınabilir. Böylece bu eğitimcilerin başka alanlardaki görüşleri literatüre kazandırılabilir.

3. Araştırma konumuz olan eğitimcilerimizin vatandaşlık görüşleri karşılaştırmalı bir şekilde incelenerek vatandaşlık hakkındaki görüşlerinin benzer ya da farklı yönlerinin araştırılması önerilebilir.
4. Türk ve dünya eğitim tarihine önemli katkıları olmuş kişilerin vatandaşlık hakkındaki görüşleri de incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Akbay, E. (2007). E. Durkheim ve Eğitimde Sosyolojinin Önemi. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrım Bağcı)*. 121-146. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Alp, H. (2018). Halil Fikret Kanat'ın Muallimler Mecmuasında Yayınlanmış İki Yazısı: Mekteplerimizin Yeni Teşkilatı Hakkında I-II. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 17(34), 337-358.
- Altın, H. (2014). II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Onun Eğitim ve Eğitimci Kavramları ile İlgili Düşünceleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(55), 219-252.
- Altındağ, A. (2013). *Tek Parti Dönemi'nde (1924-1946) İlkokullarda Vatandaşlık Eğitimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arıkan, Z. (1997). Hasan-Ali Yücel ve Tarih Bilinci. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 28(166), 3-12.
- Aslan, C. (2014). *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, M. (2008). *Vatandaşlık Bilgisi Üzerine Türkiye'de Yapılan Hukuki Düzenlemeler ve 2005-2006 Sosyal Bilgiler Müfredatına Etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Aslan, S. & Aybek, B. (2018). Sınıf Öğretmenlerinin İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 233-262.
- Ata, B. (2014). Dr. Halil Fikret Kanad ve Odenwald Okulu, Cumhuriyetin Öncü Eğitimcileri: Halil Fikret Kanad ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu., M. Güçlü ve A.S. Aslangilay (Ed.). *Ankara: Bizim Akademi Yayınları*, 39-54.
- Ayhan, S. (1990). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) ve Halk Eğitimi ile İlgili Görüşleri, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(23), 285-306.
- Aytaç, K. (1984). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 17(1), 237-248.

- Bağcı, İ. (2007). J. J. Rousseau, Emile ve Çocuğun Sosyal Eğitimi. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrım Bağcı)*. 31-41. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bahar, H. (2007). E. Kant ve Eğitim Üzerine. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrım Bağcı)*. 47-52. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 5(2), 368-388.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1972). *Türke Doğru*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1998). *Hayatım*. İstanbul: Dünya Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (2002). Halil Fikret Kanat'ın Yaşamı Eserleri ve Türk Eğitimine Hizmetleri. *Halil Fikret Kanat Yaşamı Ve Hizmetleri Paneli'ne sunulan bildiri*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları. 14-27.
- Bölücek, B. (2007). Y. A. Comenius, Büyük Didaktika ve Eşya Öğrenimi. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrım Bağcı)*. 21-30. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bulut, Y. (2008). Hasan Âli Yücel: İcraatları ve Eserleriyle Bir Eğitim Bakanının Portresi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12), 665-684.
- Civek, D. B. (2008). *Yeni Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Programlarında Vatandaşlık Eğitimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çakmak, F. (2010). İsmail Hakkı Tonguç'un Düşüncesinde İş ve Üretime Yönelik Eğitim Ve Bunun Türk Köyüne Olan Yansımaları. *Asrımızdan Ayrılışının 50.Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, 627-639.
- Çatak, M. (2015). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarının İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 19(62), 69-94.
- Çelebi, N. & Asan, T. H. (2013). Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi İle Karşılaştırmalı Analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 140-148.
- Çelik, A. (2001). İsmail Hakkı Baltacıoğlu'ndan "Eğitim"e Yaklaşımlar. *Ekev Akademi Dergisi*, 3(1), 203-211.
- Çelik, A. (1999). İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Din Eğitimimiz. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (14), 169-199.

- Çelik, H. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Eğitiminin Bugünkü Durumu ve Geleceğine İlişkin Görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, H. (2010). Cumhuriyet Dönemi Sosyo-Kültürel Değişim Üzerinde Türk Aydınının Etkisi (İsmail Hakkı Tonguç Örneği). *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(18), 111-124.
- Çetin, T., Oruç, Ş. & Tokcan, H. (2006). Halil Fikret Kanad ve Coğrafya Eğitimi Üzerine Bir Eseri: Coğrafya'nın Tedris Usulü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(3), 1-16.
- Dikici, A. & Tezci, E. (2002). İsmayil Hakkı Baltacıoğlu'nun Sanat, Sanat Eğitimi ve Milli Sanat Hakkındaki Düşünceleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 235-244.
- Eken-Acar, M. (2012). *Hasan Ali Yücel'in Türk Eğitim ve Kültür Hayatına Katkılarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Ergün, M. (1987). Satı Bey Hayatı ve Türk Eğitimine Hizmetleri. *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4-19
- Ergün, M. (1998). Hasan Ali Yücel'in Eğitim ve Kültür Politikası. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 25-37.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ertuğrul, Z. (2007). J. Piaget ve Çocuğa Uygun Eğitim. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrâm Bağcı)*. 83-88. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Eyüboğlu, S. (1961). Kaybettiğimiz Değerler Yücel. *Unesco Haberleri Dergisi*, 4(34), 10-12.
- Güçlü, M. (2013). Cumhuriyetin Öncü Eğitimcilerinden Dr. Halil Fikret Kanad'ın Süreli Yayınlarda Yayımlanan Yazılarının Değerlendirilmesi. *Turkishstudies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 8(11)*, 113-129.
- Güllü, İ. (2015). Durkheimci Bir Sosyolog: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Din ve Toplum Görüşleri, *Ekev Akademi Dergisi*, 19(62), 205-228.
- Güngör, M. (2008). Çağının Önünde Koşan Bir Aydın: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 54-64.

- Günyol, M. (2007). H. Gardner'in Eğitimli Akıl ve Sosyal Bilgiler Dersi. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrâm Bağcı)*. 101-109. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Hızarcı, S. H. (2007). A. N. Whitehead Atıl Bilgiler ve Sosyal Eğitim. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrâm Bağcı)*. 89-99. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Işık, A. Z. (1997). İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Yaklaşımı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9, 255-261.
- İnan, M. R. (1981). Hasan Ali Yücel'in Kişiliği. *Eğitim ve Bilim*, 6(32), 32-36.
- İnce, R. (2010). *Halil Fikret Kanad'ın Hayatı, Eserleri ve Eğitim Anlayışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İpek, İ. (2011). *İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Vatandaşlık Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Hedeflere Uygunluğu Yönünden Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kalyoncuoğlu, Z. (2010). Köy Enstitüleri'nde Hasan Ali Yücel'in Yeri. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 16(64), 237-244.
- Kanad, H. F. (1963). *Pedagoji Tarihi 1.Cilt*. İstanbul :Milli Eğitim Basımevi.
- Kandil, M. (1986). *İsmail Hakkı Tonguç ve Mümtaz Turhan'ın Eğitim Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaaslan-Şanlı, H. (2010). *Milli Şef Dönemi Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel'in Politik Konuşmalarında Ulusal Kimliğin İnşası Ve Yurttaş Terbiyesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karadeniz, Ç. (2011). *Halil Fikret Kanad'ın Düşüncesinde Milliyet İdeali*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karagöz, S. (2014). Çağdaş Pedagojik Anlayışa Uygun Üç Düşünür Ve Üç Yazı (1910-1919): (Sâtı Bey, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Halil Fikret (Kanad)), *OPUS - Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 83-99.
- Kaya, S. (2007). B. Russell ve Barışçıl Yurttaş Yetiştirme. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrâm Bağcı)*. 73-82. Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Kayalı, K. (1997). Bir Türk Aydınının Trajik Portresi. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 28(166), 13-18.
- Kaynaradağ, A. (1997). 1918-1923 Arasında İstanbul'un Kültür Ortamı ve Felsefeci Yücel'in Üniversite Yılları. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 28(166), 35-40.
- Kaygısız, İ. (1997). Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri. *Eğitim ve Yaşam Dergisi*, 8, 5-15.
- Kenan, S. (2013). Türk Eğitim Düşüncesi ve Deneyiminin Dönüm Noktaları Üzerine Bir Çözümleme. *Osmanlı Araştırmaları / The Journal Of Ottoman Studies*, XLI, 1-31.
- Kerimoğlu, C. (2011). Hasan-Âli Yücel'in Dil ve Edebiyata Bakışı. *Hasan-Âli Yücel*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 249-291.
- Keskin, Y. (2009). Türkiye'de İlkokul Programlarında Yer Alan Sosyal Bilgiler İçerikli Derslere Ait Öğretim Programlarının Gelişimine Tarihsel Bir Bakış. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13(2), 107-130.
- Kocabaş, K. (2019). Köy Enstitülerinden Günümüze Eğitim ve Arayışlar. İzmir: Teknofest Matbaacılık.
- Koç, H. (2007). İ. H. Baltacıoğlu'na göre Sosyal Bilgiler Eğitimi. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrâm Bağcı)*. 111-120. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Koç, N. (2011). Cumhuriyet Tarihimizin Eğitim ve Kültür Politikalarında Hasan Ali Yücel. *Aramızdan Ayrılışının 50.Yılında Hasan Ali Yücel'den Günümüze Eğitim, Bilim, Kültür Politikaları Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları. 322-334.
- Koraltürk, M. (1997). Hasan Âli Yücel (1897- 1961). *Tarih ve Toplum Dergisi*, 28 (166), 19-21.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. mufredat.meb.gov.tr.
- Miser, R. (2002). Halil Fikret Kanat ve Halk Eğitimi. *Halil Fikret Kanat Yaşamı ve Hizmetleri Paneli'nde sunulmuş bildiri*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 44-59.
- Oğuz, S. (2007). M. Condorcet ve Vatandaşlık Eğitimi. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrâm Bağcı)*. 43-46. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özsoy, S. (2008). Bir Eğitim Ütopycısı: İsmail Hakkı Tonguç. *Toplum ve Demokrasi*, 2 (3), 267-276.

- Öztürk, M. (1987). *İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Polat, E. G. (2011). Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı. *Ankara Barosu Dergisi*, 3. 127-157.
- Safran, M. (Edt). (2019). Dünya Eğitimine Yön Verenler. Ankara: MEB Kültür Yayınları. 14.12.2020 tarihinde <http://oygm.meb.gov.tr/kitap/kitap/19/index.html> adresinden erişilmiştir.
- Saydam, S. (2003). İsmail Hakkı Tonguç. *Bütün Dünya Dergisi*, 23-16.
- Şentürk, T. F. (2015). *Türk Milli Eğitimine Damgasını Vuran Bir Eğitim Lideri "Hasan-Âli Yücel"*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Taşkesen, Ü. S. (2006). *Hasan Ali Yücelin Eğitim Felsefesi ve Türk Milli Eğitimine Katkıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tezcan, M. (2002). Halil Fikret Kanat- Eğitim Bilimleri Ve Eğitim Sosyolojisi. *Halil Fikret Kanat Yaşamı ve Hizmetleri Paneli'nde sunulmuş bildiri*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 28-43.
- Tonga, D. (2013). *8. Sınıf Öğrencilerinin Vatandaşlık Bilinci Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tonguç, E. (1970). *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Tonguç, E. (2001). *Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç I*, Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Tonguç, E. (2003). Babam İsmail Hakkı Tonguç, *Bütün Dünya Dergisi*. 24-28.
- Tonguç, İ. H. (1943). Köy Enstitülerimizde Eğitim ve Öğretim İlkeleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 5(1), 743-753.
- Tonguç, İ. H. (1976). *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Türkoğlu, P. (1997). *Tonguç ve Enstitüleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uçak, S. (2008). *Ziya Gökalp'in Eğitim Anlayışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ulubey, Ö. (2008). *Toplumsal Dayanışmanın Sağlanmasında Eğitimin İşlevi: Emile Durkheim ve Ziya Gökalp'in Görüşlerinin Karşılaştırılması Olarak*

İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

- Yalçın, R. (2006). *İsmail Hakkı Tonguç'un Türk Eğitim Sistemi Üzerine Görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Yeşiltaş, N. K. (2007). J. Dewey'in Eğitim Anlayışı ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. *Eğitim Klasikleri incelemeleri (Edt. Bahri Ata ve İkrâm Bağcı)*. 53-72. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız N. & Akandere, O. (2017). Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. XVII/35, 275-316.
- Yılmaz, E. (2012). *Ziya Gökalp'in Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yücel, H. A. (2000). İntikam Olsun. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 78, 52-53.
- Yücel, H. A. (1971). *İyi Vatandaş İyi İnsan*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.